

ÉV KÖNYV

2011.

REGIONÁLIS TUDOMÁNYI TÁRSASÁG
DRUŠTVO ZA REGIONALNE NAUKE

ÉVKÖNYV
2011.

Szerkesztette
Ph.D. Somogyi Sándor

Tördelte
Cseh Árpád

Az évkönyv kiadója
Regionális Tudományi Társaság

Felelős kiadó: Ricz András, elnök

www.rtt.org.rs

2012

ISSN 1820-8622

CIP – A készülő kiadvány katalogizálása
A Matica srpska Könyvtára, Novi Sad

061.22(497.113)

ÉVKÖNYV / Regionális Tudományi Társaság ; szerkesztette
Somogyi Sándor, Gábrity Molnár Irén. – 2007- . – Szabadka : Regionális
Tudományi Társaság, 2008-. – 23 cm

Godišnje. – Tekst na mađ., srp. i eng. jeziku.

ISSN 1820-8622

COBISS.SR-ID 232444167

ISSN 1820-8622

Tartalomjegyzék

Tartalomjegyzék	3
Előszó	4
A Regionális Tudományi Társaság 2010-2011 évi eredményei	6
I. Innoaxis – A határ, mint innovációs tengely	8
II. GAZDASÁGI OPERATÍV PROGRAM - GOP	13
III. Stratégiai célok.....	26
IV. Javasolt prioritások és beavatkozások	30
V. A program várható eredményei.....	75
VI. HUMÁN OPERATÍV PROGRAM – HOP	77
VII. Stratégiai célok.....	84
VIII. Javasolt prioritások és beavatkozások	90
IX. A HOP VÁRHATÓ EREDMÉNYEI.....	130
X. Forráslehetőségek.....	132
XI. AZ EURÓPAI TERÜLETI TÁRSULÁS (ETT) MINT A GOP ÉS HOP MEGVALÓSÍTÁS INTÉZMÉNYI FELTÉTELEI	140

Előszó

A Regionális Tudományi Társaság életében ez a 4. évkönyv és egyben ez az első rendhagyó, az eddigiektől eltérő. Eltérő, több szempontból is: sajnos megszakadt az előző évek sorozata, és 2010-ben nem tudtunk kiadni évkönyvet anyagi okok miatt, ez az évkönyv is csak elektronikus adathordozón jelenik meg, mivel az RTT-nek a jelenlegi gazdasági helyzetben nincsenek eszközei arra, hogy kinyomtassa az évkönyvet, harmadik ok, amiért rendhagyó, az, hogy egy projekt eredményeit közöljük kivonatossan.

Mint az alábbi beszámolóból is látszik, a Regionális Tudományi Társaság a 2010-es és 2011-es évet elsősorban az Európai Unió projektek végrehajtásának szentelte. Az Innoaxis projekt eredményét mutatjuk be ebben az anyagban, melyet a magyarországi MTA Regionális Kutatások Központjának Alföldi Tudományos Intézetével közösen hajtottunk végre, és amelyet az Európai Unió a Magyar Szerb IPA Határon Átnyúló Program keretében támogatott.

Remélhetőleg ez a gyakorlat nem válik tendenciává és jövőre illetve az elkövetkező években újra papíron, nyomtatott formában tudjuk az előző évek munkáját bemutatni, a vajdasági magyar és az anyaországi regionális tudományokban jártas szakma számára.

A megjelenés előtt néhány nappal vált biztossá, hogy az Európai Unió megadja a tagjelölti státust Szerbia számára. Ez a tény a szerbiai területfejlesztési és regionális politikában nagy változásokat vetít előre. A Regionális Tudományi Társaság számára ez a tény nagy felelősség, hiszen figyelni kell a területfejlesztési folyamatokat a vajdasági magyarság szempontjából illetve, további regionális fejlesztési tervek kidolgozására nyílik lehetőség illetve mutatkozik igény, ami a társaság keretében dolgozó jól képzett szakember gárda számára új kihívásokat jelent.

Néhány szó a Regionális Tudományi Társaságról: 2005-ben a vajdasági magyar tudományos és politikai elit egy csoportjában megfogalmazódott az igény a regionalizmus, mint tudományterület vajdasági meghonosítására, elsősorban abból kiindulva, hogy Szerbia előbb vagy utóbb európai útra fog lépni.

Abban a periódusban a regionalizmus, mint határtudomány Szerbiában szinte teljesen ismeretlen volt. Néhány belgrádi és újvidéki egyetemi oktató foglalkozott e problémákkal. A vajdasági magyarság ebben a kérdésben is lemaradásban volt.

A Regionális Tudományi Társaság alapítói felismerték, hogy a regionalizmus eszméjének elfogadásával, a világosan megfogalmazott stratégiákkal, és biztos lábakon álló

fejlesztési tervekkel lehet a fejlődés útjára állni, ami a vajdasági magyarság számára elengedhetetlenül fontos, ha saját szülőföldjén meg kíván maradni.

Az elmúlt években a Regionális Tudományi Társaság előkelő helyett hívott ki magának a szerbiai, vajdasági tudományos életben és a Magyar Regionális Tudományi Társaság határon túli szervezeteként is, köszönhetően a szerteágazó tevékenységnek, amiről számot is adtunk eddigi munkáinkban.

A Regionális Tudományi Társaság 2010-2011. évi eredményei

A Társaság eddigi aktivitásait folytatva az évet egy SPSS szoftver használatát bemutató tanfolyam megszervezésére kezdte 2010 első félévében. A képzés keretében fiatal kutatóink elsajátították az SPSS statisztikai szoftver használatát, melyet mindennapi tudományos munkájukban eredményesen tudnak használni.

Az RTT a 2006-2007-es évben sikeresen szervezte meg az Uniós projektmenedzser képzés első szakaszát, melynek témája a projekt generálás és a projekt írás volt. Ez évben lehetőségünk nyílt a képzés második moduljának a megtartására is, ennek keretében az Uniós projektek menedzselését, tehát a már elfogadott projektek szervezése és megvalósítását dolgoztuk fel.

Átadtuk, a CESS-el közösen végzett kutatásunk végső eredményeit, a megrendelőink felé. A „The structural characteristics and potentials of human resource development regarding to EU accession in the north region of the Autonomous Province of Voivodina” c. kutatási eredmények bemutatója 2010 szeptemberében volt Újvidéken.

Befejeztük annak a projeknek a végrehajtását, melynek keretében a Szülőföld Alap támogatásával a vajdasági magyar felnőtt oktatást vizsgáltuk és koncepciót dolgoztunk ki, a szórványban élők oktatásának fejlesztésére. A munka címe: Felnőttképzési koncepció kidolgozása a szórványban.

A Regionális Tudományi Társaság a Szerbia és Magyarország között határon átívelő IPA program keretében két nyertes pályázatban is érdekelt volt, mint projekt partner. Az egyik projekt keretében a Regionális Kutatások Központjának kecskeméti Alföldi Tudományos Intézetével közösen a határmenti régió fejlesztési tervét dolgozzuk ki, a már meglévő 8 község fejlesztési tervének aktualizálásával és az operatív programok kidolgozásával. A másik projekt keretében ahol 2. számú projekt partner az RTT a Csongrád Megyei Agrár Kht. és a Háló Vajdasági Fejlesztési Alap partnereként a mezőgazdasági és élelmiszeripari vertikum fejlesztési lehetőségeit vizsgáltuk.

Az RTT öt tagja részt vett a Debreceni Nyári Egyetem keretében megszervezésre került Területfejlesztési Nyári Egyetemen. A rendezvényen a határon túli regionális műhelyek fiatal tagjai vettek részt, illetve Somogyi Sándor Professor Emeritus tartott előadást.

Kettős jubileumhoz érkezett a Regionális Tudományi Társaság 2010-ben: maga az egyesület fennállásának 5. évfordulóját ünnepelte, alapítónk és a munkánk motorja Somogyi Sándor Tanár Úr pedig november 25.-én volt 75 éves. Az Innoaxis projekt nyitó

konferenciájának 3. részeként megemlékezünk e két eseményről is. Az RTT fiatal csapata a Tanár Úr tiszteletére összeállított egy kötetet, amelyben azok a kollégák, tanítványok és jó barátok írtak, akik az elmúlt évtizedekben együtt dolgoztak vele.

2011 februárjában az RTT kutatói részt vettek az MTA RKK által szervezett pécsi Balkán Konferencián, ahol Ricz András elnökünk vitaindítót mondott a határon átnyúló fejlesztési lehetőségkről.

2011. május 28.-án került sor az első Vajdasági Magyar Doktorandusz Konferenciára. A konferencia célja volt, hogy a vajdasági magyar doktorandusz-hallgatók bemutassák kutatási témáikat, megismerjék egymás munkáját és hogy közösen összefogva, segítsék a mögöttük jövő nemzedék tudományos képzését. A konferenciát a Balassi Intézet támogatta.

Befejeztük és lezajlott Baján az Innoaxis c. projektünk, záró konferenciája 2011. július 19.-én. Nagy sikerű konferenciát szervezett meg magyarországi partnerünk az RKK kecskeméti osztálya, amelyen sikerült bemutatnunk a nagyközönség és a szakma számára az elkészült gazdasági és human operatív programot.

Az RTT folytatta a fiatal tehetségek menedzselését, 2011-ben a Pécsi Tudományegyetem Gazdaság Tudományi Karának Regionális Politika és Gazdaságtan Doktori Iskolájába 2 vajdasági fiatal iratkozott be, akik az RTT kereteiben végzik kutató munkájukat, ezzel együtt már összesen 9 vajdasági magyar fiatal tudós vesz részt a doktori képzésben.

Az RTT részt vett alvállalkozóként a Vajdasági Magyar Média Stratégia felmérési és közvélemény kutatási részének kidolgozásában, valamint szintén alvállalkozóként megbízást kaptunk, hogy elkészítsük a Vajdasági magyar civil szféra középtávú stratégiáját.

I. Innoaxis – A határ, mint innovációs tengely

A Regionális Tudományi Társaság a Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központjának Alföldi Intézetével közösen a Magyarország Szerbia IPA határon átívelő program keretében dolgozta ki a határmenti területek közös fejlesztési programját. A munkában Az RKK részéről részt vettek, Csatári Bálint, Perger Éva, Farkas Jenő, Kovács András Donát, Pap Ági. Az RTT részéről, Ricz András, Somogyi Sándor, Gábrity Molnár Irén, Takács Zoltán, Sefcsich György, Csordás Róbert, Szügyi Éva, Csiszár Molnár Anna, Veréb Miskolczi Zsófia, Csanádi Attila, Győri Lukrécia, Molnár Verona, és Fejlesztő Róbert.

Jelen évkönyvben a két operatív program kivonatos vázlatát közöljük, törekedve arra, hogy összefüggéseiben világítsuk meg azokat a fejlesztési lehetőségeket, amelyekre a határ mindkét oldalán jelentős igény mutatkozik.

A programot az Európai Unió a Magyarország Szerbia IPA határon átívelő program keretében HU-SRB/0901/213/028 szám alatt támogatta.

I.1 Bevezetés

Az Innoaxis projekt célja az egységes egésként kezelt határtérség operatív fejlesztési programjainak kidolgozása. A projekt keretében két operatív program készült, a Gazdasági Operatív Program (GOP) és a Humán Operatív Program (HOP). A programokat megalapozó munka során az egyes ágazatok helyzetét elemeztük a projekt szemszögéből, illetve a két országban elfogadott és használatban lévő fejlesztési terveket vizsgáltuk meg. Ezek alapján kerültek megfogalmazásra azok a beavatkozások, amelyek remélhetőleg a közeljövőben egy megalakuló EGTC által is egységessé váló régióban könnyítik meg az itt élő emberek mindennapjait.

A GOP, felöleli, az ipart, az információs technológiát, a mezőgazdaságot, az infrastruktúrát, és közlekedést, valamint a turizmus - fejlesztési lehetőségeit, és e területekre fogalmaz meg konkrét beavatkozási lehetőségeket. A GOP-ban kijelölt prioritások a hozzájuk rendelt beavatkozások és programjavaslatok számos ponton horizontálisan is kapcsolódnak egymáshoz, illetve az INNOAXIS HOP-ban kifejtett programjavaslatokhoz is. Mivel sok esetben nem lehet különválasztani a gazdasági és humán kereteket, mind a mezőgazdaság, mind a környezetvédelem mind pedig a turizmus ágazatokat más szempontú megközelítésben vizsgálja a két OP, amelyek erősítik az operatív program kohézióját, melyet a megalapoz az elkészült keret - stratégia és szélesebb megalapozottságot adnak a fejlesztési elképzeléseknek. A GOP beavatkozásai összhangban vannak az érintett magyarországi és szerbiai térségben elfogadott stratégiákkal és fejlesztési tervekkel.

A projektben értelmezett, megnevezett és megfogalmazott „Határrégió” egy közigazgatásilag ugyan igen nehezen és csupán körvonalazva értékelhető, államhatárral megosztott, de történelmi, földrajzi, gazdasági és kulturális szempontból organikus egységet képező térség. A Határrégió egészének természeti adottságai, erőforrásai, gazdasági szerkezete és kultúrtörténeti múltja, a nyugat - balkáni térség (és azon belül Szerbia) várhatóan gyors EU - csatlakozása viszonylatában is igen intenzíven veti fel a két csonka határtérség megkerülhetetlen egymásra - utaltságának illetve kényszerű versenyhelyzetének a kérdését. Hiszen mindkét térség gyakorlatilag azonos természeti erőforrásokkal és hasonló piacképes termékekkel, szolgáltatásokkal tud fellépni ugyanazokon a célpiacokon. Amennyiben a két határt érintő térség, idejekorán nem hangolja össze fejlesztési elképzeléseit és nem koordinálja fellépését – óhatatlanul

hátrányos versenyhelyzetbe kerülhet a határ két oldalán lévő két régió egymással! A jelen projekt egyik igen fontos célja és üzenete az Innoaxis határtérség egésze számára, hogy egy jól összehangolt, térségi hálózatként működtetett fejlesztési program jelenthet számára lehetőséget, hogy erőforrásaiból az egyre nyitottabb, igényesebb és sérülékenyebb, integrált és globalizált áru, szolgáltatás és tőke piacon hatékonyan érvényesíthető komparatív előnyt teremtsen.

1.2 A térség lehatárolása, alapvető jellemzői

A vizsgált terület Magyarországon a Dél-Alföldi Régió (Bács-Kiskun és Csongrád megyék) kb. 2/3-át (Szeged, Mórahalom, Kistelek, Kiskunmajsa, Kiskunhalas, Jánoshalma, Bácsalmás, Baja kistérségek); illetve Vajdaságban a Nyugat- és Észak-Bácskai és az Észak-Bánáti Körzeteket fedli le. (Zombor, Apatin, Hódság, Kúla, Szabadka, Topolya, Kishegyes, Magyarkanizsa, Zenta, Ada, Törökkanizsa, Csóka, Nagyikinda községek) alkotta, térséget értelmezi.

A vizsgálattal felölelt terület szélesebb földrajzi elhelyezkedése az 1. ábrán látható. A határ két oldalán hasonló nagyságú terület a vizsgálat tárgya. A vajdasági rész 1 552 km²-rel nagyobb, mint a 8 magyarországi kistérség és megközelítőleg 120 000 lakossal több lakja.

1. ábra: A vizsgált terület földrajzi elhelyezkedése

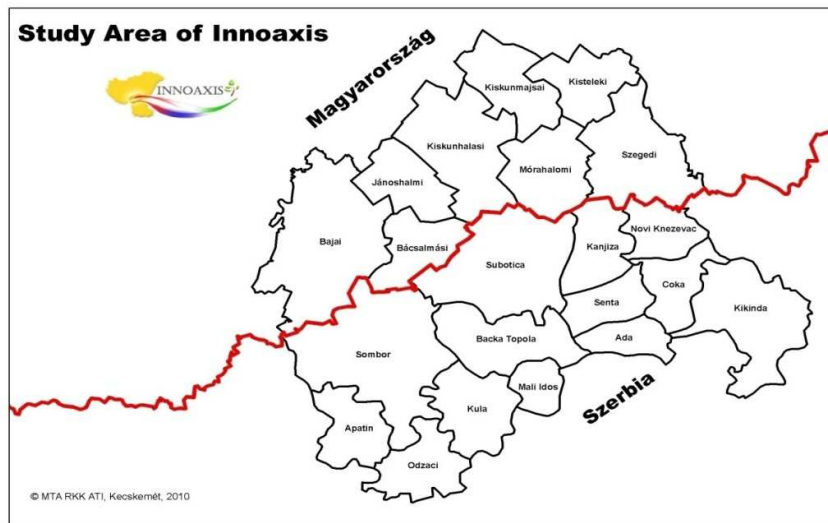
A két ország eltérő területi felosztással jellemezhető. Hasonlóságokat keresve úgy tűnt, hogy a magyarországi kistérségek és a szerbiai községek mutatnak bizonyos nagyságrendi összevethetőséget. A későbbiekben azonban megbizonyosodtunk, hogy a szervezettség és adatok rendelkezésre állása ezen a szinten teljesen eltérő.

A 2. ábrán látható, hogy a vizsgált térség magyar oldalon 8 kistérséget ölel fel, míg szerb oldalon 3 körzetet, 13 községgel. A vizsgálattal felölelt magyarországi kistérségeket 424 962 lakos lakja, még a 13 vajdasági községet 546 690, vagyis összesen 971.652 lakos (1. táblázat). A magasabb lakossági létszám a szerb oldalon a nagyobb népsűrűség következménye.

1. táblázat: A vizsgált terület területi és lakossági jellemzői

Területi egység	Terület km ²	Telep. átlag	Telep. száma	Lakó- népesség	Lakosság/ település
É. Bács.	1 784	39,64	45	193 329	4 296
É- Bán.	2 328	46.56	50	155 387	3 107
Ny. Bács	2 419	65.38	37	197 974	5 351
Három körzet összesen	6 531		132	546 690	
Bácsalmási	381	47,7	8	16804	2100
Bajai	1190	59,5	20	73802	3690
Jánoshalmi	399	99,8	4	16269	4067
Kiskunhalasi	826	91,8	9	44980	4998
Kiskunmajsai	485	13,5	6	19635	3272
Mórahalmi	535	59,4	9	26240	2916
Kisteleki	410	68,3	6	18538	3090
Szegedi	753	62,7	12	208694	17391
Nyolc kistérség összesen	4 979		74	424 962	

2 ábra: A vizsgált területi egységek

II. GAZDASÁGI OPERATÍV PROGRAM - GOP

II.1. Az INNOAXIS GOP elkészítésének háttere

Az elmúlt 50 évben a területi együttműködéseknek – elsősorban a társult partnerek által képviselt közigazgatási szintek, valamint a kooperációk intézményesítettsége szerint – meglehetősen heterogén szervezeti struktúrái alakultak ki Európában. Az Európa Tanács és az Európai Unió égisze alatt zajló jogalkotási folyamat eredményeként – térségünkben is megszűnőben vannak azok a jogi akadályok, melyek nagyban gátolják a határmentiségből származó előnyök kiaknázását. Immáron adottak azok a jogi keretfeltételek, melyek tartalommal való kitöltésével az euroregionális intézmények (önálló jogi személyiségként EGTC-k) ugyan nem válnak új, önálló politikai-közigazgatási szereplővé, de – a többszintű kormányzás egyik kulcsszereplőjeként – aktív szerepet tölthetnek be a periférikus határtérségek gazdasági-társadalmi felzárkóztatásában.

Az európai államok meglehetősen heterogén közigazgatási és jogrendszerekkel rendelkeznek, így a helyi és regionális hatóságok határokon átnyúló együttműködéseinek, a közös fejlesztések realizálásának egyik legfontosabb akadályává az együttműködő partnerekre vonatkozó, mozgásterüket nagyban meghatározó nemzeti szabályozások eltéréseiből adódó gyakorlati nehézségek váltak. Az Európa Tanács (ET) 1980-ban Madridban fogadta el a Területi Önkormányzatok és Közigazgatási Szervek Határmenti Együttműködéséről szóló Európai Keretegyezményt. A Madridi Keretegyezmény célja, hogy ösztönözze és megkönnyítse a helyi és regionális hatóságok határokon átnyúló (a regionális fejlesztéssel, környezetvédelemmel, közszolgáltatások javításával stb. kapcsolatos) megállapodásait, illetve, hogy megteremtse a határmenti társulások/konzorciumok létrehozásának jogi keretfeltételeit. A Madridi Keretegyezményt eddig az ET-tagállamok kb. 80 %-a, 37 ország írta alá, és 36 ország ratifikálta. Magyarország 1992-ben írta alá, majd 1994-ben ratifikálta és hatályba léptette. A Magyarországgal szomszédos országok közül – Szerbia kivételével – valamennyi állam részese a Keretegyezménynek.

II.2. A magyar-szerb határszakaszon megvalósult uniós háttérű együttműködések

A korábbiakhoz viszonyítva teljesen új dimenziókat nyitott meg Magyarország és Szerbia szomszédsági kapcsolataiban az Európai Unió szomszédsági politikája melynek keretében már 2003-tól források nyíltak meg a határ két oldalán működő szervezetek részére, hogy közös fejlesztési projekteket valósítsanak meg.

Ezek közül az első a Phare 2003-as Magyar-Szerb Kísérleti Kisprojekt Alap volt, (PSPF – Pilot Small Projects Fund) melynek átfogó célja volt, a kisméretű, „emberek közötti”, határon átnyúló természetű, helyi közösségi fejlesztések támogatása, a határrégiók szereplőinek bevonásával.

A programban csak magyarországi (Csongrád vagy Bács-Kiskun megyében székhellyel rendelkező) non-profit vagy profit-orientált szervezetek pályázhattak, viszont kötelesek voltak egy vajdasági partner-szervezettel rendelkezni. A projekt pénzügyi forrásával egyedül a magyarországi pályázó rendelkezett, de a projekt tevékenysége Vajdaságban is megvalósulhatott. A program fő támogatási területei a következők voltak: területfejlesztés, gazdaságfejlesztés, turizmus, humán-erőforrás fejlesztés (képzés, kulturális csere-programok), természet- és környezetvédelem. A támogatott projektek témái jól tükrözik a határon átnyúló együttműködés széles skáláját, hiszen találhatóak közöttük többek között oktatási és kutatási programok az agrárgazdaságban és az élelmiszeriparban dolgozók részére, kulturális csereprogramok, kétnyelvű (szerb–magyar) civil információs háló létrehozása, határon átnyúló kerékpárút építéséhez kiviteli tervek készítése, tapasztalatcsere a határrégió gazdasági együttműködésének megerősítésére, tanulmány készítése az ivóvízminőség javításáról, valamint tehetséggondozás az iskolákban és cserekirándulások. Ha szervezetileg vizsgáljuk a nyertes projekteket, akkor a vajdasági partnerek esetében megállapítható a községi önkormányzatok túlsúlya, őket követték a civil szervezetek, majd a kamarák, s végül egy állami középiskola, illetve a tartományi kormány.

A Kisprojekt alap tapasztalatait figyelembe véve jött létre a Interreg IIIa Magyarország – Szerbia és Montenegró Szomszédsági Program (2004-2006) A programban Magyarország területéről a Bács-Kiskun, Csongrád, Békés megyék egyikében, míg Szerbiában Vajdaság vagy Belgrád városának területén székhellyel rendelkező szervezetek vehettek részt. A pályázók kötelesek voltak egy partner-szervezettel rendelkezni a határ másik oldaláról. A program

keretében az együttműködés mértékét figyelembe véve lehetőség volt közös, tükör, vagy különálló projektekkel pályázni, bármely projekt típus esetében a vezető partner mindig csak az egyik országból jelölhették.

A program fő támogatási területei a következők voltak: infrastruktúra-fejlesztés, környezetvédelem, üzleti infrastruktúra-fejlesztés, vállalkozás-fejlesztés, intézmények és közösségek közötti együttműködés, kutatási együttműködés.

Az első két kiírásban a nyertes projekteket tematikus szempontból is a sokszínűség jellemzi, amit már eleve a pályázati kiírás prioritás-területei predesztináltak. Ha a nyertes projekteket szervezeti szempontból vizsgáljuk, akkor a Phare programhoz képest sokkal tarkább a kép: az élen az egyesületek és az oktatási intézmények állnak, őket követik a községi önkormányzatok, a tartományi kormányzat és a közvállalatok, s végül a vállalkozás-fejlesztési központok. A Phare-programhoz képest a községi önkormányzatok jelentősen visszaestek, az egyesületek tartották magukat, míg az oktatási intézmények és a tartományi kormányzat jelentősen előretört.

Az Interreg (IIIA) Szomszédsági program keretében három pályázati kiírásra került sor, ebből kettő, a programozás szerint, a harmadik viszont már 2008-ban csak szerb önkormányzati pályázók részére, amelyeknek csak névlegesen kellett bevonniuk magyar partnert. Erre azért került sor, mert az előző két kiírásból fennmaradt még nagyságrendileg 500.000 Euró, szerb részről, amelyet így osztottak szét.

Az Európai Bizottság C(2008)1075 számú döntésével 2008. március 25-én fogadta el a 2007-2013 időszakra szóló Magyarország - Szerbia IPA Határon Átnyúló Együttműködési Programot. Magyarország és Szerbia határ menti kapcsolatainak erősítését 2007 és 2013 között a bilaterális Magyarország-Szerbia IPA Határon Átnyúló Együttműködési Program segíti. E program egyik fő célja, hogy a tagállamok és a (potenciális) tagjelölt Szerbia határon átnyúló együttműködése kibontakozzon, a támogatásra jogosult területek fokozatos gazdasági-társadalmi integrációja megerősödjön. A Program előcsatlakozási támogatási eszközként (Instrument for Pre-Accession Assistance) működik a 1085/2006/EK tanácsi rendelet és annak végrehajtásáról szóló 718/2007 Bizottsági Rendelet alapján. A Program hosszú távú átfogó célkitűzése (amely megegyezik az IPA INNOAXIS projekt általános célkitűzésével is) hogy elősegítse egy fenntartható és biztonságos környezettel rendelkező harmonikus és együttműködő határmenti régió létrehozását, amelyben a kulturális és természeti örökséget közösen menedzselik, az üzleti, oktatási, kutatási és kulturális együttműködések erősödnek és növekszik a foglalkoztatottság. A Program támogatásra

jogosult területe Magyarországon: Csongrád- és Bács-Kiskun megye, Szerbiában pedig a Vajdaság Autonóm Tartomány körzetei (Okrug) közül: Nyugat-Bácska, Észak-Bácska, Észak-Bánság, Dél-Bácska és Közép-Bánság.

II.3. Kiindulópontok

A két ország határ-menti területei között melyek az Innoaxis régiót alkotják a kapcsolat a földrajzi közelségnek és a történelmi hagyományoknak köszönhetően nagyon szoros. Még nem is beszélhettünk sem Dél-Alföldi régióról, sem Vajdaságról, amikor a két térség egyes részei már egy szerves egységet alkottak, a történelmi Magyarország majd pedig az Osztrák-Magyar Monarchia keretében. Az első világháború utáni határhúzásig Bács-Bodrog, Csongrád, Torontál, Csanád vármegyék az akkori ország déli részét alkották. A határ meghúzásával Bács-Bodrog vármegye szinte egésze az északi felső Bácska kivételével az akkori Szerb-Horvát-Szlovén Királysághoz került hasonlóan Torontálhoz, míg Csongrád és Csanád vármegyék déli csücskei kerültek el Magyarországtól.

Ezt a két régiót tehát a történelmi összetartozáson és a földrajzi közelségen valamint az infrastrukturális hálózatokon kívül összekötik az itt élő emberek hagyományai, a rokoni, baráti kapcsolatok, valamint az a közös kultúra, amelyet a térség színes nemzeti összetétele jelképez már évszázadok óta.

Amellett, hogy a lakosság között nagyon szoros rokoni, baráti kapcsolatok alakultak ki az évszázadok folyamán, a gazdasági és infrastrukturális kapcsolatok is jelentősek. A két régiót összeköti a két folyó a Duna és a Tisza, amelyeknek jelentős közlekedési elsősorban áruszállítási szerepe is van. A vízi szállítás mellett a térségen halad keresztül a 10. Európai közlekedési folyosó, amely összeköti Közép-Európát a Balkánnal. A Röske-Horgosi határátkelőn évente több százezer utas kel át és több millió tonna áru halad mindkét irányba. E határátkelőn kívül még 4 átkelő üzemel a határszakaszon, amelyből a Tompa-Kelebiai éjjel nappal nyitva áll mind a teher mind a személyforgalom számára, illetve három másik csak nappal áll a két ország állampolgárai számára személyforgalmi rendelkezésre. A 10. folyosóval párhuzamosan fut a Budapest-Belgrád vasútvonal is melynek hasonló szerepe van mind a közútnak, mind áru, mind személyszállításban.

A második világháborút követő hidegháborús politikai időszak után a 60-as években kezdtek, folyamatosan kialakulni és fejlődni a kétoldalú intézményesített kapcsolatok a két ország gazdasági, kulturális, önkormányzati és lakossági szférájában. A nyolcvanas évek

végére ezek a kapcsolatok magas fokot értek el, amelyet elsősorban a gazdasági egymásrautaltság és közös múlt táplált.

Az 1990-es években a két ország kapcsolata a délszláv válsággal illetve a magyarországi rendszerváltással megváltozott. Ennek fő oka a jugoszláv oldalon kereshető, az ország hivatalos politikája és az ENSZ embargó miatt az addigi intézményesített kapcsolatok egy csapásra megszakadtak, de hangsúlyosabbá váltak az emberi kapcsolatok.

A magyarországi rendszerváltással, és a szabad vállalkozási lehetőséggel számos vajdasági vállalkozó indított vállalkozást Magyarországon, melyek telephelye elsősorban a mai Dél-Alföldi régió területén volt. E vállalkozások közül számos ma is működik, és nem egy esetben a Magyarországon megtermelt profitot hazaviszik Szerbiába, ahol további vállalkozásokat hoznak létre belőlük, megtartva a magyarországit is, így közvetlen kapcsolatot tartanak fenn a két ország között. Ehhez kapcsolódva gyors ütemben alakultak ki újra az intézményesített gazdasági kapcsolatok is, elsősorban a megyei és a körzeti kamarák együttműködésével, illetve a vegyes kamarák létrehozásával.

Ezen előzmények figyelembevételével magától adódónak véltük, hogy a régiót egységes egészként kezelve a már meglévő fejlesztési tervekre alapozva egy olyan operatív program kidolgozását kezdeményeztük, amelyben a meglévő előnyöket kihasználva a határt, mint elválasztó tényezőt nem figyelembe véve közös fejlesztési lehetőségeket dolgozunk ki. Mivel mindkét határ-menti terület perifériának számít saját országában és egyik sem tartozik az országos fejlesztési koncepciók fő áramvonalába, az együttműködés és a közös értékeken alapuló fejlesztés lehet az egyik kitörési pontja a régiónak.

A Gazdasági Operatív Program kidolgozásakor elsődleges átfogó célnak azt tekintettük, hogy a két térség egymással ne versenyezzen, hanem egymás adottságait, előnyeit kihasználva a lehetséges legszorosabb együttműködésben közös erővel segítse a lakosságot a jobb életkörülmények eléréséhez.

A térség gazdasági felzárkóztatásához tehát úgy gondoljuk, hogy olyan infrastrukturális és gazdasági programokat kell kidolgozni, amelyek elsődlegesen magukban hordozzák az alábbi elemeket:

- Mezőgazdaság, élelmiszertermelés, feldolgozóipar fejlesztése
- A térség adottságaira és hagyományaira támaszkodó iparfejlesztés
- Kulturális, épített és természeti adottságokra alapozott turizmus - fejlesztés
- Külföldi befektetők vonzása, letelepülésének elősegítése
- Környezetgazdálkodás és energiatermelés

- Tudásalapú gazdaság és IKT fejlesztések
- Infrastruktúra fejlesztése

II.4. Résztvevők – partnerség az OP elkészítésében

A Gazdasági OP stratégiája a vállalt céloknak és előírásoknak megfelelően lebonyolított partnerségi egyeztetések eredményeképpen került véglegesítésre. A két végrehajtó szervezet az RKK Alföldi Tudományos Intézetének Kecskeméti Osztálya, valamint partnere a szabadkai Regionális Tudományi Társaság munkatársai folyamatosan egyeztettek a mind egymással, mind pedig minden olyan releváns aktórral, akiknek a térség fejlesztésében és a döntéshozatalban megfelelő kompetenciájuk van, dolgozzanak bármelyik országban is. A Gazdasági OP tervezési folyamata a projektben résztvevő szakértők és a határ-menti térségben élő célcsoportok együttműködésén alapult, melynek települési önkormányzatok, szakmai szervezetek, valamint a térséget jól ismerő döntéshozók, fejlesztési ügynökségek és kamarák egyaránt szereplői voltak. A partnerségi egyeztetés célja az volt, hogy az alulról történő építkezés jegyében felszínre kerüljenek mindazon fejlesztési elképzelések, melyek a régió szakmai-társadalmi szereplőiben megfogalmazódtak tekintettel arra, hogy a Gazdasági OP elsősorban a településeken, kistérségekben jelentkező fejlesztési feladatok megvalósítását célozza. Ennek jegyében a programjavaslatok egészen a települési szinttől kezdve tartalmazzák az egyeztetési folyamatban kialakult véleményeket, így a Gazdasági OP mindezek feldolgozásával, lehetőség szerinti beépítésével nyerte el végleges tartalmát.

II.5. Az INNOAXIS Gazdasági Operatív Program és a Humán Operatív Program illeszkedése

Az INNOAXIS projekt keretében tehát két külön programdokumentum, két operatív program készült, melyek alapvetően - a szintén a projekt keretében kidolgozott - ágazati stratégiai háttéranyagokra támaszkodnak. Az egyik ezek közül az e dokumentumban megfogalmazott Gazdasági Operatív Program (GOP), mely a direkt gazdaságfejlesztést szolgáló beavatkozásokra koncentrálna, a másik pedig a Humán Operatív Program (HOP) mely elsősorban a humán területeken javasolt beavatkozásokra helyezi a hangsúlyt. Fontos

kiemelni ugyanakkor, hogy a GOP-ban rögzített fejlesztési elképzelések átfedésben vannak a Humán stratégiával. A GOP-ban kijelölt prioritások a hozzájuk rendelt beavatkozások és programjavaslatok számos ponton horizontálisan is kapcsolódnak egymáshoz, illetve az INNOAXIS Humán OP-ban kifejtett javaslatokhoz is.

A két program kapcsolódását egy átfogó keretstratégia biztosítja, mely az elkészült ágazati stratégiákra és azok helyzetelemzésének összegzésére alapozva az INNOAXIS térségre vonatkozó hosszú távú fejlesztési célokat határoz meg, és felvázolja azokat a tényezőket, melyek e célok eléréséhez szükségesek.

A keretstratégiát megalapozó helyzetelemzés alapját ugyanúgy az elkészült ágazati stratégiai háttéranyagok adják, mint az egyes operatív programokét. A helyzetelemzés részletei az egyes operatív programdokumentumokban kerülnek részletes kifejtésre. (Az infrastrukturális, gazdasági tényezőké a GOP-ban a környezeti és a társadalmi-humán tényezők leírása és SWOT elemzése a HOP-ban.) A hosszú távú és komplex stratégia kialakítása érdekében azonban arra is szükség van, hogy a térség általános jellemzőit komplex módon, az egyes tényezők kapcsolatrendszerét is bemutatva értékeljük.

Az INNOAXIS projekt célterülete olyan térség, mely területi közigazgatási egységek által nehezen lehatárolható, államhatárral megosztott, de történelmi, földrajzi, gazdasági és kulturális szempontból is organikus egységet képez. A határ két oldalán lévő területeket azonban a történelem folyamán erőteljesen elválasztotta az államhatár, így a korábbi „természetes” térszerkezeti kapcsolódások elhalványultak, mely visszavetette a térség fejlődését. A kedvezőtlen gazdasági folyamatok, és a délszláv háború további negatív hatásainak következtében **a határ-menti helyzet ma a térség legnagyobb részén egyben perifériális helyzetet jelent.** A helyzetelemzések alapján összességében egyértelműen megállapítható, hogy **a térséget a mai napig számtalan hasonlóság jellemzi a határ két oldalán.**

A közös jellemzők közül a legfontosabbak:

- Hasonló természeti adottságok (vízkészletek, termálvíz, termőföld, klíma, természeti értékek jelenléte)
- Az országos átlagokhoz képest magas a mezőgazdasági területek aránya (szerb 80% felett, magyar 70% felett).
- Hasonló gazdasági szerkezet (a mezőgazdaság, élelmiszeripar, részben gépgyártás súlya viszonylag magas), sőt esetenként hasonló a termék- és szolgáltatáskínálat is.
- Tőkehiány, fejletlen üzleti infrastruktúra

- A népességet demográfiai problémák jellemzik.
- Alacsony szintű a gazdasági aktivitás és a foglalkoztatottság, magas a munkanélküliség
- Etnikai-kulturális sokszínűség, közös kulturális értékek, történelmi hagyományok
- A térségen belül nagyok az egyenlőtlenségek. A városhiányos körzetek komplex (természeti – társadalmi - gazdasági) problémákkal néznek szembe.

A hasonlóságon belül azonban megfigyelhető **néhány fontos különbség**

- A vajdasági oldalon több a szántóföldi növénytermesztésre kitűnően alkalmas terület
- Az infrastruktúra kiépítettsége és állapota a szerb oldalon rosszabb, mely helyzet az egész térség egyensúlyát veszélyezteti
- Az egy főre jutó GDP a térségben az uniós átlagtól jelentősen elmarad, de az adott országon belül a magyar oldal viszonylag elmaradottnak, a szerb oldal viszonylag fejlettnak számít.
- Magasabb a népsűrűség, fiatalabb a korstruktúra a vajdasági oldalon.
- A foglalkoztatás szintje a szerb oldalon alacsonyabb, és magasabb a diplomás munkanélküliség.
- Az innovációs potenciálok erőteljesebbek a magyar oldalon, bár elsősorban a térség határán lévő nagyvároshoz, Szegedhez, vagy esetleg a térségen kívül eső Kecskeméthez kötődnek. (Egyetem, Biopolisz, járműipari fejlesztések)

A hasonló adottságok hasonló lehetőségeket és problémákat jelentenek, melyek hasznosításában, illetve megoldásában az összefogás, a tapasztalatok átadása önmagában jelentős előnyökkel járhat, míg a különbségek felkínálnak helyi megoldásokat egyfajta belső munkamegosztásra, a helyi erőforrások térségi szintű hasznosítására, az innováció „terjedésére”.

A térség belső kapcsolatrendszere azonban nem kellően fejlett, melynek számtalan hátrányos következménye van a térség fejlődése szempontjából.

- A térségen fontos európai közlekedési folyosók haladnák át, de gyengék a horizontális kapcsolatok, illetve a „belső hálózat” rossz minőségű. A vasútvonalak elhanyagoltak. A határátkelők néha túlzsúfoltak.
- A telekommunikációs hálózat viszonylag megfelelően kiépített.

- A vízumkényszer megszűnésével felélénkült a személyforgalom, de a „belső” mobilitás még mindig szolid és jelen van a szürkegazdaság, korrupció.
- A teherforgalom jellemzően átmenő-forgalom, a térség nem tölt be sem csomóponti, sem kapu szerepet, hiányzik a „belső” áruforgalom.
- Manapság már élénkülnek a vállalatközi kapcsolatok, megjelent a magyar tőke kivitel, növekszik a kereskedelmi forgalom, de azt jelentős magyar kiviteli többlet jellemzi.
- Erősödnek az önkormányzati és civil együttműködések, de azokat gyakran csupán a közös forrásszerzés motiválja.
- A térség nagyvárosa Szeged elsősorban a felsőoktatásban jelent vonzerőt a Vajdaságiaknak, innovációs hatása még nem „terjed” át a határon. Szabadka csupán a szerb oldalon vonzásközpont.

A kapcsolatok hiánya, vagy fejletlensége miatt a határ két oldalán élők, gazdálkodók és települések ma is erőteljesen elkülönülnek egymástól. Ez **az elkülönültség hatalmas veszélyt jelent a térség hosszú távú fejlődése szempontjából**. A határ két oldalán lévő területek hasonló adottságai miatt ugyanis (közösen kidolgozott és megvalósított egységes stratégia nélkül) **a két oldal szereplőinek éleződő versenye alakulhat ki, mely verseny a térség szereplőit hosszú távon csak gyengítheti. A térség felzárkózásának záloga csak a határ elválasztó szerepének oldása, és a térség szereplőinek „lokális” együttműködése és összefonódása lehet.**

Az együttműködés lehetséges előnyei:

- a két oldal eltérő tapasztalataiból, gyakorlatából adódó know-how átadása, a hasonló adottságok jobb kihasználása, a hasonló problémák kezelése
- a térséget veszélyeztető környezeti és gazdasági kihívásokkal szembeni együttes fellépés
- a lokális piacok kölcsönös előnyökre építő kialakítása, bővítése
- a város-vidék kapcsolatok kiteljesítése, egy egészségesebb térszerkezet kialakulása
- a határ-menti, periférikus „helyzetek” okozta elmaradottság felszámolása

Az ágazati stratégiákat megalapozó dokumentumok helyzetelemzéseinek összegzésével, a térség helyzetének komplex értékelése alapján a következő összesített SWOT analízis rajzolódik ki (2. táblázat):

2. táblázat: Az INNOAXIS térség összesített SWOT analízise

<p>Előnyök</p> <ul style="list-style-type: none"> - A térségben számos környezeti erőforrás (vízkészletek, termálvíz, termőföld, klíma) és természeti, kulturális érték található. - Közös történelmi-kulturális örökség, erős hagyományok - Etnikai-kulturális sokszínűség, különböző kultúrák találkozása, különböző közösségek együttélése a különbségek iránti tolerancia, nyitott európai szellem - Szeged kapuváros, innovációs központ - Helsinki folyosók áthaladása 	<p>Hátrányok</p> <ul style="list-style-type: none"> - A határ elválasztó szerepe, gyenge térségi kapcsolatrendszer - Kiegyensúlyozatlan térszerkezet - A horizontális, illetve belső közlekedési infrastruktúra rossz állapotú - Tőkehiánnyal és piaci problémákkal küszködő, elsősorban az élelmiszertermeléshez kötődő gazdaság - Kedvezőtlen demográfiai folyamatok, a társadalmi hátrányok halmozódása
<p>Lehetőségek</p> <ul style="list-style-type: none"> - A térség természeti erőforrásainak felértékelődése (víz, élelmiszer, multifunkcionális mezőgazdaságra épülő környezet- és biotechnológiai ipar) - Jelentős munkaerő-tartalékok (a képzett fiatalok körében is) - Szerbia uniós csatlakozása (jogharmonizáció, közös piac, könnyen átjárható határok, új fejlesztési források) - Megújuló uniós fejlesztéspolitika (local-based theory, nagyrégiós és határ-menti fejlesztések előtérbe kerülése) 	<p>Veszélyek</p> <ul style="list-style-type: none"> - Versenyhelyzet a globális piacon - Környezeti veszélyek (klímaváltozás, környezeti terhelés, infrastruktúra hiányosságai) - A nagy európai közlekedési folyosók és energiarendszerek csak áthaladnak a térségen, a horizontális, illetve belső kapcsolatrendszer továbbra sem kap kellő figyelmet - Szerbia uniós csatlakozásának elhúzódása, a nemzeti politikák elszigetelődése, esetleg a nacionalizmus újraéledése

Az összesített helyzetelemzés alapján **a térségre vonatkozó stratégia átfogó célja az lehet, hogy az országhatár elválasztó szerepének enyhítésével, a határon átnyúló együttműködések kihasználásával, a térségi összefonódás erősítésével szűnjön meg a térség perifériális helyzete, és ezáltal javuljon a térségben élők életminősége és életszínvonala** (3. ábra). Az átfogó cél megvalósításához két specifikus cél elérésével juthatunk közelebb. Egyrészt a térség komparatív előnyeire építő, versenyképes térségi gazdaság kialakulásával, melyben a térségi gazdasági szereplőket a kiéleződő verseny helyett alapvetően az együttműködés jellemzi. Másrészt a térségi szinten együttműködő

társadalmi-kulturális közösség megerősödésével, mely egyben a térség gazdasági fejlődésének záloga.

A célok elérésének érdekében álláspontunk szerint a következő átfogó stratégiai prioritási területek jelölhetők ki:

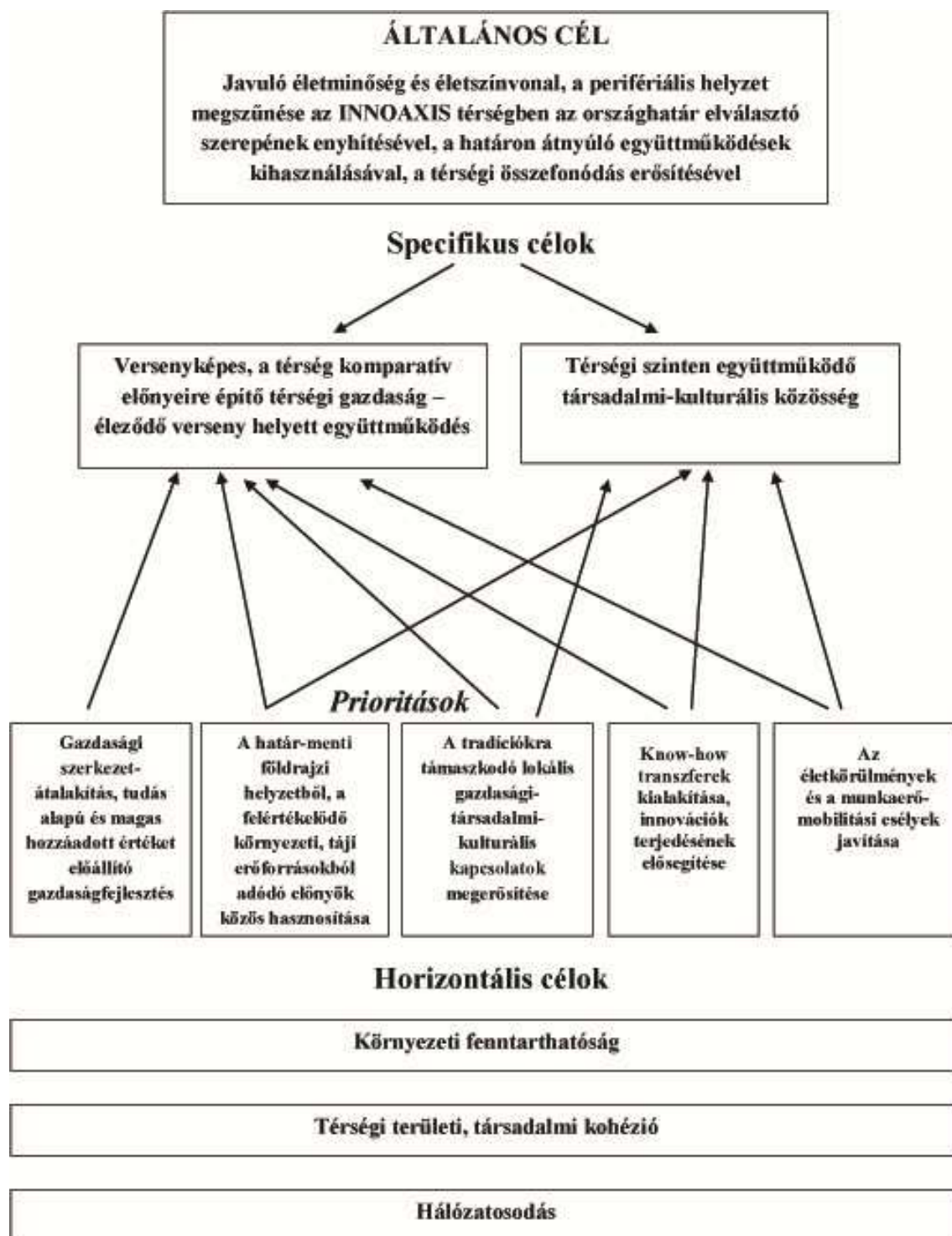
1. A térségi gazdasági szerkezet átalakítása, tudás alapú és magas hozzáadott értéket előállító gazdaság határokon átnyúló fejlesztése
2. A határ-menti földrajzi helyzetből, a felértékelődő környezeti, táji erőforrásokból adódó előnyök közös hasznosítása
3. A tradíciókra támaszkodó lokális gazdasági-társadalmi-kulturális kapcsolatok megerősítése
4. Know-how transzferek kialakítása, innovációk terjedésének elősegítése
5. Az életkörülmények és a munkaerő-mobilitási esélyek javítását célzó humánkapacitás-bővítés

Az átfogó cél, illetve a specifikus célok eléréséhez szükség van arra, hogy valamennyi fejlesztési beavatkozás, valamennyi prioritásterületen átfogóan érvényesítse azokat a követelményeket, melyek a **horizontális célok** megvalósítását szolgálják.

- Környezeti fenntarthatóság
- Térségi területi és társadalmi kohézió
- Hálózatosodás

A horizontális célokat az operatív programok javasolt beavatkozásaiban is átfogóan érvényesítettük, sőt egyes beavatkozások direkt módon is szolgálják a horizontális célokat. A következő ábra összefoglalóan szemlélteti az átfogó stratégia célrendszerét, illetve a javasolt prioritási területek kapcsolódását az átfogó, speciális és horizontális célokhoz.

3. ábra: Az Innoaxis térség keretstratégiájának céljai és prioritásai

A stratégiai célok megvalósítása érdekében a fenti prioritásterületeken számos olyan fejlesztési és szabályozási szükséglet adódik, mely csak hosszú távon, és csak nemzeti, illetve uniós hatáskörben megvalósítható. Az operatív programok készítését megalapozó ágazati stratégiai anyagok számtalan ilyen területet feltártak. Ilyen például a

keresztirányú közlekedési folyosók kialakítása, a fő vasútvonalak korszerűsítése, az energiahálózatok összekapcsolása, a környezetvédelmi vagy a munkaerő-piaci szabályozás harmonizációja, stb. A határ elválasztó szerepének érdemi gyengülése, a határ két oldalán lévő területek együttműködése pedig nyilvánvalóan csak Szerbia uniós csatlakozása után teljesebben ki. Bár Szerbia uniós csatlakozása még várat magára, már most itt van az ideje annak, hogy megkezdődjen azoknak a térségi kapcsolati hálóknak a kiépítése, megerősítése melyek új életre kelhetnek, megerősödhetnek a csatlakozás után. **A határra tehát már most úgy kell tekintenünk, mint amelynek elsődleges szerepe, hogy összeköt, és azt a lehetőséget is rejti magában, hogy egyfajta innovációs tengelyként funkcionáljon.**

Az Innoaxis térségre vonatkozó **operatív programjavaslatok elkészítése során abból indultunk ki, hogy olyan beavatkozásokra tegyünk javaslatot, melyek valóban operatívak mivel azokat a térség szereplői – támaszkodva a jelenleg elérhető uniós és nemzeti forrásokra – már most elkezdhetnek megvalósítani**, megalapozva ezzel az uniós csatlakozás utáni közös fejlesztéseket. Az **operatív programok eszközei azonban szűkebbre szabottak, mint amelyek az egész térség fejlesztését átfogóan célzó stratégia megvalósításának eszközei lehetnének.** Ezek az **eszközök** a jelen fázisban véleményünk szerint elsősorban a következők:

- A kapcsolatrendszer erősítése a térség szereplői között (lakosság, önkormányzatok, civil szervezetek, vállalkozások, oktatás – tudomány - kultúra intézményei stb.)
- Közös kutatás, tervezés. Közös tervezési dokumentumok, program és projektjavaslatok előkészítése.
- Tapasztalatcsere, jó gyakorlatok cseréje
- Közös intézmények kialakítása
- Közös térségi marketing

Az operatív programok keretei, lehetőségei tehát egyelőre korlátozzák a lehetséges eszközöket. Ezek kidolgozása során azonban mégis arra törekedtünk, hogy **már a jelenlegi OP-k beavatkozásai is jól illeszkedjenek az általunk felvázolt keretstratégia cél és prioritásstruktúrájához, előkészítve ezzel Szerbia uniós csatlakozása után megnyíló fejlesztési lehetőségeket.**

III. Stratégiai célok

A Gazdasági Operatív Programot meghatározó elvek és átfogó célok

A szerb – magyar határmenti térség gazdasági operatív program átfogó célja, az Innoaxis térség gazdasági fejlesztése a határ két oldalán létező és potenciálisan felderíthető lehetőségek közös kihasználásával a jobb életminőség elérése érdekében – „verseny helyett együttműködéssel” fő céllal, három részcélra bontható (4. ábra):

1. A gazdaság felpörgetése, a régió gazdasági versenyképességének előmozdítása a határon átnyúló együttműködések javításával.
2. A jövő gazdaságának alakítása a potenciális lehetőségek kihasználásával, a térség komparatív előnyeire építő, határokat is átlépő magas hozzáadott értéket előállító gazdaság fejlesztése.
3. Infrastrukturális és humán háttér biztosítása a - gazdasági fejlődéshez.

Az első részcel a meglévő, tradicionális gazdaságra vonatkozik, amelynek ágazatai működnek és megteremtik a gazdasági működés és a kielégítés anyag az alapvető társadalmi igényeket. Ennek minőségi javítása, a hatékonyság (munkatermelékenység, gazdaságosság, jövedelmezőség) és eredményesség (termelési érték, profit) növelése, alapvető feltétele az olyan szintű jövedelemtermelésnek, amely lehetővé teszi:

- A lakosság életminőségének fenntartását, javítását.
- Az ágazatok alapanyag szükségleteinek fedezését és a fejlesztő beruházásokat úgy a működő gazdaságban, mint az új termékeket, megoldásokat jelentő innovációk terén, amelyek a jövő gazdaságát készítik elő.

A tradicionális gazdasághoz soroltuk az elsődleges szektorból a mezőgazdaságot és a másodlagosból az élelmiszeripart. Az elsődleges szektorbeli mezőgazdaság és a másodlagos szektorbeli élelmiszeripar látszólag önkényes egymáshoz kötése legalább annyira célszerű, (tekintettel összefüggéseikre), mint amennyire gazdaságilag megalapozatlan és káros a szembeállításuk és az érdekellentétek fenntartása. Ehhez a részcelhoz tartozik a térség adottságaira és hagyományaira támaszkodó ipar és szolgáltatás, valamint a turizmus is.

Az első részceltól eltérően, amely a régió anyagi alapjait megtermeli, a második részcel melynek eléréséhez elsősorban befektetésekre van szükség. Csak a jövőben várható, hogy az eredmények új lehetőségeket teremtsenek a gazdaság eltolódására a kreatív, magas tudásigényű, magas hozzáadott értéket biztosító gazdasági struktúra irányába. Ide tartoznak a K+F tevékenységek, amelyek a meglévő gazdaság hatékonyságát, eredményességét

javíthatják, de hasonló lehetőséget mutatnak az információs kommunikációs lehetőségek szoftverfejlesztés terén, de olyan alkalmazások kidolgozásával is, amelyek a társadalom szinte minden pórúsát érintik és a lakosság mindennapi életét – életminőségét is javítják. Nem utolsó sorban ide tartozik az alternatív energiatermelés, ami különös fontossággal bír a régió energiahiányára való tekintettel.

Mindkét részcéllal kapcsolatba hozható a külföldi befektetők betelepítésének elősegítése, ami részben megoldhatja a tőkehiányt, új technológiák telepítését, a jobb kapcsolódást a nemzetközi gazdasági vérkeringésbe, nem beszélve a fejlesztési kutatásokról és azok beépítéséről a termelésbe.

A gazdaság és a fejlesztési kutatás nem működhet megfelelő infrastrukturális és humán háttér nélkül. Ennek hangsúlyozása és kapcsolódásainak feltüntetése csak jelzi, hogy a humán háttér megteremtése a Humán Operatív Program része, még az infrastruktúra fejlesztése a régiótól magasabb szintek – az állami feladatok része.

Az egységes egésként kezelt régió földrajzi helyzetéből következik, hogy mind az infrastrukturális fejlesztés, mind a mezőgazdasági és más gazdasági ágak fejlesztése, mind az ezeken alapuló jövőben közös termék létrehozása országhatáron átnyúló egyeztetéseket és kooperációkat követel. E feladat elvégzéséhez szükséges az infrastrukturális és gazdasági jellegű célok megfogalmazása, a határon átnyúló gazdasági kapcsolatok közös gondozása. A térség településkörnyezeti rendszerei és táji ökoszisztémái a környezetgazdálkodás optimalizálásával és a társadalmi-humán feltételek javításával fenntartható pályára állíthatók, a környezet dinamikus egyensúlya megteremthető és a lakosság számára is élhetőbb környezet alakítható ki.

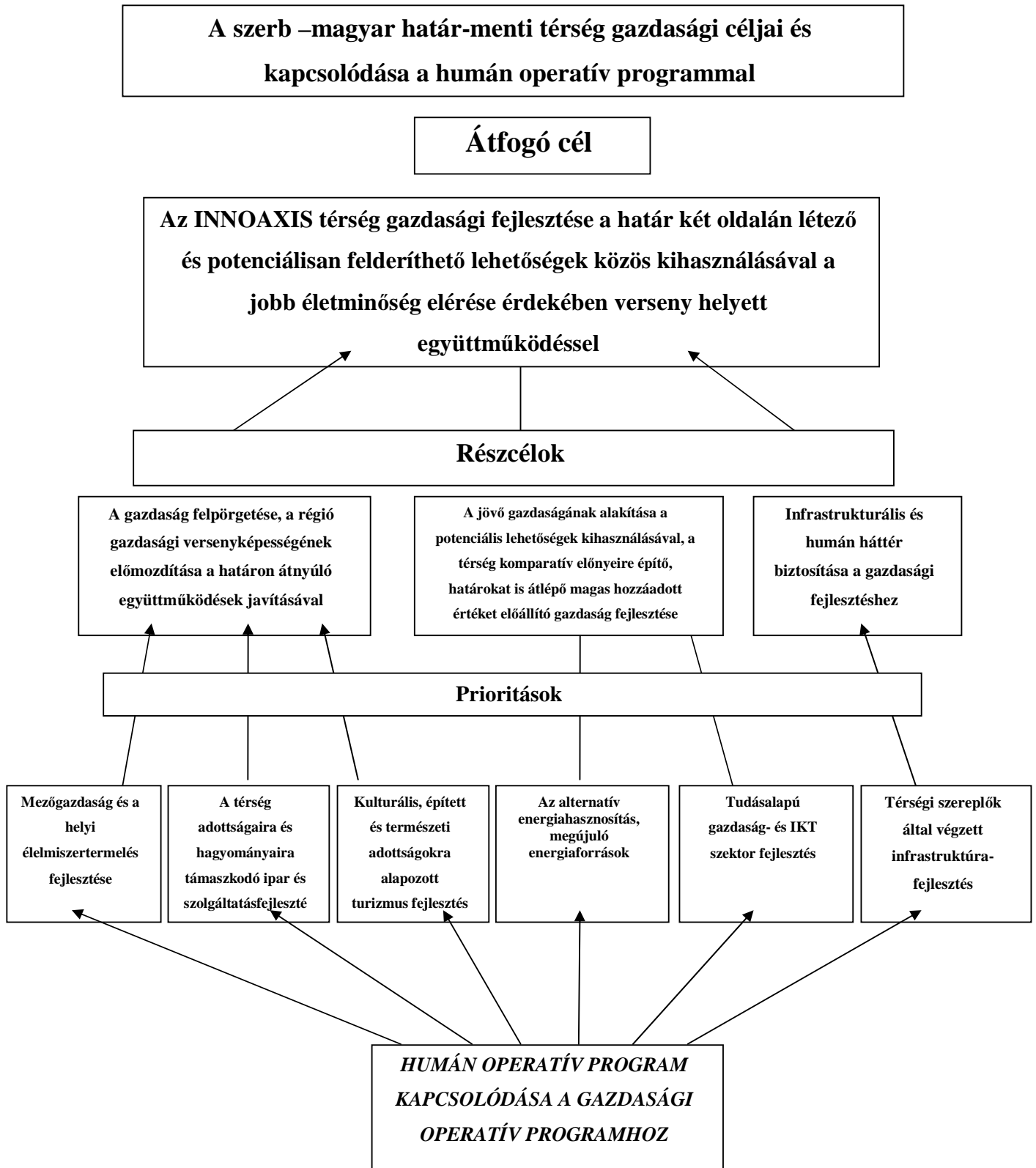
Miután a térségen belül minden tekintetben nagy területi különbségek alakultak ki, alapvetően a magyarországi oldal, (már EU-s szabályozókkal működő térségei) a tudástranszferben egyfajta „donor” szerepet, míg az infrastuktúrális és gazdasági szektorban az európai színvonalról elmaradt szerbiai oldal egyfajta „acceptor” szerepet kaphat. Természetesen a know-how transferek működése nem lenne egyoldalú, hiszen épp egy területileg összehangolt, gazdaságilag együttműködő rendszer kialakítása a cél, amely csak kölcsönös, mindkét ország részéről innovatív és hatékony együttműködések révén alakítható ki.

A Gazdasági OP célkitűzései és prioritásai tartalmazzák mindazon elképzeléseket, amelyeket az Európai Unió jelentősebb startégiáiban is zászlajára tűzött. Ezen politikák alapelvei nem csupán a tagországok, de a leendő csatlakozásra várók – így Szerbia –

számára is mértékadóak lesznek. A GOP-ban kijelölt stratégiai útvonalak és a hozzájuk tartozó prioritások megfogalmazásakor – így a határ menti beavatkozások megjelölésekor – feltételezzük, hogy a Szerbia a következő években állami szinten felvállalja az EU-val közös jogharmonizációt, így egy jelentős akadály szűnik majd meg a két ország határ menti területeinek együttműködésében is. Meg kell jegyeznünk, hogy a jogharmonizáció elmaradása súlyos következményekkel járna; a térség komplex fenntarthatóságát és az érintett térség együttműködési lehetőségeit véstesen csökkentené – ezáltal tényként kell kezelnünk, hogy a Gazdasági OP-ban megjelölt programjavaslatok sikeressége jórészt ezen is múlik.

Az EU jogszabályainak fokozatos átvétele nem pusztán jogalkotói kérdés, mivel a szabályok betartása, érvényesülése nem érhető el a jogalkalmazó hatóságok tevékenysége (engedélyezés, ellenőrzés és monitorozás) nélkül. A tagállamok jogalkotása is párhuzamosan fejlődött az uniós szabályozással, és így az utóbbi időben nőtt a koherencia. A csatlakozást megelőző években Magyarország harmonizálta jogalkotási rendszerét az uniós alapelvekhez. Az alapos előkészületi fázisra Szerbia (illetve külön kezelve a Vajdaság Autonóm Tartomány részeit) esetében is különös szükség van! A Szerbia Köztársaságban jelenleg érvényben lévő Nemzeti Fejlesztési Stratégia alapvetően már az EU-s irányelveknek megfelelően, mintegy előkészítő jelleggel tematizálja és programozza az ország átfogó infrastrukturális fejlesztési és gazdaságpolitikai céljait. Ugyanakkor a területi szintű – regionális, tartományi, illetve községi szintű – stratégiai tervezés ehhez még csak részben idomul, ezért számos ponton hiányoznak azok az elvi és konkrét jogi szabályozók, amelyek segítségével a szerbiai határ menti térség rövidtávon közös gazdaságpolitikát tudna kialakítani a már tagállami (magyarországi) területekkel. Ez az „időeltolódás” okozza az érintett szektorban feltételezhető együttműködési nehézségeket, illetve a határ mentén felmerülő – stratégiaalkotással kapcsolatos nehézségeket és dilemmákat is.

4. ábra: A GOP céljai és prioritásai

IV. Javasolt prioritások és beavatkozások

A javasolt prioritások és beavatkozások az 5. ábrán láthatók.

5. ábra Prioritások és Beavatkozások áttekintése

Prioritások

Beavatkozások

**Mezőgazdaság és
a helyi
élelmiszertermelés**

1. Átfogó az egész mezőgazdasági termelést érintő tevékenységek, melyeknek továbbgyűrűző hatásai is vannak más területekre

- Diverzifikáció,
- Határon átnyúló új típusú szövetkezetek létrehozása,
- A terméfeldolgozás és értékesítés javítása információs rendszer létrehozásával,
- A mezőgazdasági szaktanácsadás, továbbképzés.

2. A mezőgazdasági termeléshez kapcsolódó beavatkozási programok

- Öntözésfejlesztés tervezése,
- Termálvíz mezőgazdasági felhasználásának tervezése,
- Az állattenyésztés minőségi fejlesztése tenyészállat nevelés bevezetése,

3. Piacra lépést segítő beavatkozások

- A helyileg megtermelt agrár- és élelmiszer termékek piacának, kereskedelmének és marketingjének fejlesztése,
- Nagy munkaigényű speciális termékek termelésének fejlesztése, a piaci rések felkutatása, megfelelő marketing tevékenységgel,

**A térség
adottságaira és
hagyományaira
támaszkodó ipar és
szolgáltatásfejleszté**

1. Ágazatfejlesztés a mezőgazdaságra építve
2. A meglévő ipari hagyományokra alapozott iparfejlesztés
3. Működő kis- és középvállalkozások közötti kapcsolatok erősítése, hálózatszerzés
4. Külföldi befektetők letelepedésének elősegítése a preferált ágazatokban

**Kulturális, épített és
természeti
adottságokra
alapozott
turizmusfejlesztés**

1. Közös marketing és piacra lépés kidolgozása
2. Régiós specifikus – tematikus utak kidolgozása
3. Átmenő forgalom átalakítása pihenő forgalommá

**Az alternatív
energiahasznosítás
- a megújuló
energiaforrások**

1. Fenntartható életmód és erőforrás-gazdálkodás
2. Energia-hatékonyságot növelő technológiák megvalósítása
3. Megújuló energiaforrások hasznosítása
4. Hosszú távon fenntartható alternatív erőforrás-gazdálkodás
5. A „tiszta” termelési technológiák térhódításának erősítése („ipari ökoszisztémák”).

**Tudásalapú
gazdaság és IKT
fejlesztések**

1. A Szegedi Tudományegyetemmel közös térségi biotechnológiai fejlesztési koncepció kidolgozása,
2. Egyetemek körüli, térségi székhelyű spin-off cégek alapításának támogatása,
3. Térségi és a határon átnyúló kapcsolatokat erősítő eGovernment megoldások kidolgozása,
4. Térségi vállalatok együttműködését és a hálózatosodást segítő eBusiness megoldások előkészítése

**Térségi szereplők
által végzett
infrastruktúra-
fejlesztés**

1. Kistérségi finanszírozású infrastruktúra-fejlesztési
beavatkozások

- Együtműködések az egészséges ivóvíz biztosítása terén
- Vízgazdálkodási együtműködések kialakítása és megújítása
- Környezetbarát közlekedésszervezés – kerékpárút-hálózat fejlesztés

A. Prioritás

A. Mezőgazdaság és a helyi élelmiszertermelés fejlesztése

Indoklás és fő cél

Mint ahogyan a helyzetelemző részben és a projekt során készült háttéranyagokban kifejtettük, a térség kimondottan mezőgazdasági jellegű, amelyre épülve az élelmiszeripar jelentős gazdasági ágazatként van jelen. Ez a jelentős tény arra kötelezi a GOP-t, hogy a mezőgazdasággal kiemelten foglalkozzon, és meghatározza azokat a beavatkozásokat, amelyek a régió fejlődését meghatározzák, elsődlegesen a figyelembe véve azt, hogy attól függetlenül, hogy a mindkét rész mezőgazdasági jellegű, de a problémák nem ugyanazon tőről fakadnak. Ezeket a sajátosságokat figyelembe véve, a prioritás fő célja az összehangolt mezőgazdasági termelés és az erre alapozott élelmiszer előállítás, ami elsősorban a régió szükségleteit elégíti ki, másodsorban, pedig exportálja a termékeit ezzel is növelve a külső források kanalizálását a térségbe.

E célok elérése érdekében a prioritás keretében három beavatkozási területet vetünk fel:

- átfogó az egész mezőgazdasági termelést érintő tevékenységek, melyeknek továbbgyűrűző hatásai is vannak más területekre,
- egyéb mezőgazdasági termeléshez kapcsolódó tevékenységek,
- piacra lépést segítő tevékenységek.

A.1. Beavatkozási terület

A.1. Átfogó az egész mezőgazdasági termelést érintő tevékenységek, melyeknek továbbgyűrűző hatásai is vannak más területekre

Megítélésünk szerint átfogó programokat kell készíteni, amely részleteiben kidolgozza a következő 4. sarkalatos kérdés megoldását, amelyek a mezőgazdaság és élelmiszeripart érintik:

A.1.1. Diverzifikáció

Diverzifikáción értjük azt a tervezési-cselekvési folyamatot, amikor az alaptevékenység mellett más, az alaptevékenységet kiegészítő, tevékenységekkel is tud jövedelmet teremteni a termelő, a falu. Amikor diverzifikálásról beszélünk, meg kell határozni annak mélységét. Első körben diverzifikálhatjuk magát a termelési szerkezetet, a fent említett konzervatív termelési módot és átalakíthatjuk termékszerkezetet.

A beavatkozások, amellyel a termelési szerkezetet szélesebbé, több lábbon állóvá lehet tenni:

- a) a vetési struktúra átalakítása és olyan növények bevezetése, amelyek megfelelő haszonnal kecsegtetnek. Új piacokat kell találni piackutatási tevékenységgel e növények és a belőlük készült termékekre. Ha már ez megvan, fel lehet készülni a termelésre mind technológiai, mind humán szempontból.
- b) a falusi életvitelen belüli diverzifikáció. Oktatási és támogatási programokkal elő kell segíteni, hogy ne csak mezőgazdasági termelésből, hanem más, a faluhoz köthető tevékenységből is kiegészítő bevételhez jussanak a gazdák.

Nagyon fontos hangsúlyozni, hogy az Unió politikájával összhangban nem szabad megengedni a vidéki térségek kiürülését, hanem a helyben maradást diverzifikációs politikával kell ösztönözni. Minden egyes gazdaságnak és helyi közösségnek számot kell

vetnie magával, hogy mik azok a lehetőségek, amelyekben komparatív előnyük van más térségekkel, esetleg más falvakkal, településekkel szemben.

- c) A széleskörű fóliás, hajtattott termelésre alapozott tapasztalatok átadása magyarországi részről a vajdasági termelők részére, majd pedig közös piacra lépés, amely mind a minőség mind a mennyiség oldalról stabilizálja a kínálatot.

Elemezve a jelenlegi birtokméreteket, megállapítható, hogy a magas kézi munka hozzáadott értékű ágazatok azok, amelyek ebben a helyzetben kiegészíthetik a régió termelőit. A fóliás vagy üvegsátras, hajtattós termesztés ilyen lehet, legyen szó zöldség-, esetleg virágtermelésről. Kihaszánálva az adott természeti feltételeket és átvéve az anyaországban már kialakult termeltetési és értékesítési láncegységek tapasztalatát, számtalan lehetőség rejlik ebben az ágazatban is.

- d) A bio termelés szervezésére külön stratégiát kell készíteni, amelyben meghatározzuk, hogy a régióban gazdálkodók, hogyan cserélhetik ki tapasztalataikat, hogyan egészíthetik ki termelésüket, és miképpen tudnak közösen piacra lépni.

A biotermelés szellemi központja szerbiai viszonylatokban is Szabadka és a termelők koncentrálódása a város környékére jellemző, ugyanúgy a határ másik oldalán a homokhátságon nagyon jelentős biotermelői jelenlég. Minden lehetőség megvan, hogy kihasználjuk az elmúlt tizenöt évben felgyülemlett tapasztalatot és kapcsolati tőkét. Rendelkeznek megfelelő, ellenőrzött földterületekkel és termelési feltételekkel is. Emellett a térség az Unió kapuja, amely a legnagyobb felvevőpiaca a biotermékeknek.

- e) A bioenergia termelés ösztönzése. Külső befektetők betelepülésének előremozdításával, és a gazdák összefogásának valamint képzésének elősegítésével, a fejlettebb magyarországi szaktudás és gyakorlat átadása a vajdasági gazdák számára.

Magyarországon és Unióban is a bioenergia-termelés egyre elterjedtebbé válik az Unió azon direktívájának köszönhetően, amely fokozatosan kötelezővé teszi az alternatív energiaforrások fejlesztését, a bio üzemanyag-származékok keverését az ásványi üzemanyagokkal. Magyarország e területeken – összhangban az EU vállalásokkal messze a vajdasági oldal előtt jár, de az ökológiai feltételeik nem különböznek és úgy az alternatív

energiaforrások fejlesztése, mint a bio -üzemanyagok termelése lehetséges. Az energia növények termelése, a mezőgazdasági hulladékok felhasználása, a biogáz termelése és felhasználása vajdasági, de régiós viszonylatban is jelentős hő és áramtermelési lehetőségeket jelentenek.

A.1.2. Határon átnyúló új típusú szövetkezetek létrehozása

A mezőgazdasági termelők legégetőbb problémáinak egy részére a legegyszerűbb és viszonylag tökekímélő megoldás a szövetkezés. Egyik oldalról a szövetkezés megoldja a méretökonómiai problémákat úgy a mezőgazdasági termelés beszállítói oldalán, mint az árú értékesítésében. Tehát a birtokszerkezeti problémákat és a piaci helyzetet is kezeli a szövetkezés.

- a) Az Európa és a világ más részein már nagyon jól bevált megoldásokat követve Termelő és Értékesítő szövetkezeteket (TÉSZ) kell létrehozni a beszerzésre, termelés szervezésére és a termékek értékesítésére. Az Uniós szabályozást az intézményrendszer területén (EGTC/ETT) kihasználva, országhatáron átnyúló TÉSZ-(e)ket kell kialakítani, amelynek a jelentősége abban áll, hogy egyelőre mind az Unió területén mind azon kívül működik, így a mozgástere sokkal szélesebb körű. Az ilyen szövetkezetek bizonyos fokig megoldanák a tőkehiányt, eszköztársítással, közös beszerzéssel, a közös géphasználattal és a termelési költségek csökkentésével. A piacra lépés lehetőségét is megkönnyíthetik, mert a „Jó termelési gyakorlat” (Good agricultural practice), minőségbiztosítás, minőségügy és marketing problémák közös megoldásával és betartásával a tagok piacképes termékeket termelnének, amelyeknek van piaca.

A.1.3. A termékfeldolgozás és értékesítés javítása információs rendszer létrehozásával

- a) Online információs rendszer létrehozása a mezőgazdasági termelési kapacitásoktól, termelésről, feldolgozásról, beszállítókról és a piacokról. Az adatbázisban komplexitásra és napi pontosságra kell törekedni. a felhasználók, a termelők, feldolgozók számára pedig megfelelő és hozzáférést és szaktudást kell biztosítani.

Jelen pillanatban a termelő- és a fogyasztói árak közötti különbség a mezőgazdaságon kívül csapódik le. Ahhoz, hogy ezt kiküszöböljük, a gazdáknak kell létrehozniuk a felvásárló és feldolgozó, majd pedig a kereskedelemben eljuttató teljes termékpályát figyelő rendszert, melyre a jelenlegi információs technológia megfelelő kereteket biztosít. A rendszer a határt keresztező kereskedelmet külön figyelheti, amelynek jelentősége kiemelt Szerbia Uniós csatlakozásáig. Az információs rendszer használatával a termékpályák egy része a termelők kezébe kerülhet bár egyelőre nem lehet minden termékpályán, mert a legfontosabb tömegtermékekre, mint pl. a gabonafélékre, olajos növényekre, stb. már a terméklánc kialakult, de az új, minőségi, különleges és bio termékek esetén ezt a lehetőséget ki kell használni.

A.1.4. A mezőgazdasági szaktanácsadás, továbbképzés

- a) A jól kiépített magyarországi mezőgazdasági szaktanácsadói és falugazdász hálózatra építve létre kell hozni egy a térséget lefedő hálózatot, amely az előzőekben kifejtett specifikus beavatkozások által létrejövő fejlesztések támogatását valamint fenntartását viszi véghez.

A rendszert összekötve a szövetkezeti hálózattal és a gazdák érdekvédelmi és szakmai szervezeteivel, egy teljes vertikumot lefedő komplex hálózat jön létre, amely bármilyen külső beavatkozásra képessé válik. Amellett, hogy a szaktanácsadói hálózat egyik legfontosabb feladata a gazdák szakmai képzése az új technológiák, gazdasági lehetőségek tekintetében, az új technológiák és támogató rendszerek fenntartását is e hálózat kezelheti.

A.2. Beavatkozási terület

A.2. A mezőgazdasági termeléshez kapcsolódó beavatkozási programok

A.2.1. Öntözésfejlesztés tervezése

- a) Kiemelten fontos kérdés hogy egy külön projekt keretében vizsgálni kell és a vizsgálat alapján eldönteni, hogy milyen öntözési infrastruktúra építését célszerű közösen támogatni. Korábban is vizsgálták a homokhátsági csatorna építésének lehetőségét, de a Baja – Palics csatorna építése is felvetődött, amely megoldaná a Tavankút –Palics-Horgos homokvidék vízellátását. Mindkét lehetőség, valamint a Duna és Tisza melléki öntözési lehetőségek döntően befolyásolhatják a mezőgazdasági termelés további fejlődését. Elsősorban a gyümölcstermelés, kertészet, ipari növények és takarmánytermelésre kell gondolni.

A gyümölcs és kerti vetemények termelése elsősorban az élelmiszeripar további mennyiségi és minőségi fejlődését segítheti, még a takarmánytermelés az állattenyésztés fejlődését és az állati termékek élelmiszeripari értékesítését. Ilyen projektet, tekintettel a probléma volumenére, sokrétűségére és költségvonzatára az intézményrendszer létrejött után lehet felvállalni.

- b) Megvalósíthatósági tanulmány készítése térségi az öntözési technika és technológiák kérdésének megválaszolására a mezőgazdasági beruházásokhoz.

Közismert, hogy vízszegény területen a víz továbbítása és kijuttatása energiaigényes, már pedig a régió nem csak vízben szegény, de energiaforrásokban is. Tévedés lenne azzal számolni, hogy ez a probléma megoldható alternatív energiatermeléssel, vagyis, szél, nap és bioenergia felhasználásával. Azok a források csak akkor lennének konkurens, ha kielégítenék azt a nemzetközi szakirodalomban meghatározott követelményt, hogy olcsóbban biztosítanak energiát, mint a széntüzelésű erőművek.

A.2.2. Termálvíz mezőgazdasági felhasználásának tervezése

- a) Kutatási – megvalósíthatósági tanulmány keretében meg kell határozni a termálvizek mezőgazdasági és másodsorban turisztikai felhasználását, különös tekintettel a víz visszajuttatására a mélyebb rétegekbe.

A régió magyarországi oldalán számos pozitív példa van a termálvíz mezőgazdasági hasznosítására. A szerbiai oldalon ugyan vannak megfelelő termálvízű, de lezárt fúratok, amelyek a kőolaj kutatás folyamataiban keletkeztek. Egy ilyen projekt eredményei alapján lehetne kezdeményezni e fúratok felhasználását, a magyarországi példákra és jó gyakorlatra alapozva, úgy turizmus, mint mezőgazdasági (üvegház) termelés kérdéseiben

A.2.3. Az állattenyésztés minőségi fejlesztése tenyészállat nevelés bevezetése

- a) A határ két oldalán egy-egy tenyészállat reprodukáló üzem kiépítése és működtetése

Tekintettel a termékek iránt támasztott minőségi elvárásokra kivételesen fontos a megfelelő szintű állatállomány termelésben tartása, aminek alapja a megfelelő minőségű állomány biztosítása, a szelekciós és tenyésztési munka. Az állattenyésztés fejlesztése egyik oldalról kötődik a takarmányalapok felhasználásához és a takarmánytermelés feltételeinek javításához, másik oldalról az élelmiszeripar nyersanyagigényeihez. Klasszikus igazság, hogy a növénytermelés és állattenyésztés közötti kedvező arányt kell keresni, mert örökös problémát képez a mezőgazdasági termékek piacra dobása, vagy feltakarmányozása és állati terméként történő értékesítése. Ez az irányzat azonban csak akkor tartható, ha az állatállomány minősége biztosítja a hatékony konverziót és az állati termékek elfogadható minőségét.

A.3. Beavatkozási terület

A.3. Piacra lépést segítő beavatkozások

A.3.1. A helyileg megtermelt agrár- és élelmiszer termékek piacának, kereskedelmének és marketingjének fejlesztése

- a) A beavatkozás célja, hogy a mezőgazdasági erőforrásokat megerősítve a térséget egységesen kezelve közös termékeket termeljünk meg és lépjünk vele ki a piacra. A beavatkozás keretein belül a térség és az azon kívül eső régiók piacainak felmérése, a közös termék pozicionálása és a lehető legmegfelelőbb árszínvonal elérése a cél a helyi igények kielégítése és az export fokozása érdekében.

A határ mindkét oldalán megfelelő élelmiszertermelési volumen alakult ki az elmúlt évtizedekben, ez a rendszer az elmúlt két évtizedben átalakuláson ment keresztül, de még mindig jelentős erőforrásokkal rendelkezik, elsősorban a mezőgazdasági termelésre alapozva. Lényegében a régió jellemezhető a nagy árutermelő kapacitások mellett a sok kis mezőgazdasági termelő kapacitással is rendelkezik, amelyek – bizonyos értelemben – a falu szociális hálóját és a munkanélküliség ellensúlyozását jelentik. Ezek a gazdaságok csak a munkaigényes termékek területén a helyi piacokra termelve tudnak jövedelemhez jutni. Ezeket az árualapokat egyesítve közös marketinggel már export igényeket is ki tudnak elégíteni.

A.3.2. Nagy munkaigényű speciális termékek termelésének fejlesztése, a piaci rések felkutatása, megfelelő marketing tevékenységgel

Ez a beavatkozás komplex módon kezeli a mezőgazdaság nagy munkaigényű termelését, a megtermelt árú piacra jutását és azt a tevékenységet, amely a piacra való betörést és a jelenlétet meghatározza.

- a) A termelők piacra jutásának segítése, térségi termelői bio részlegek létrehozásával a működő piacokon

Ahhoz, hogy a kistermelők, akik elvégezték a bio - termeléshez szükséges minősítő eljárást, megfelelő piachoz jussanak, összefogásra van szükség. Mindenképpen ki kell dolgozni egy stratégiai tervet, amelynek szellemében a térségi összefogáson alapuló a nagyobb településeken működő piacokon öko részleg létrehozását kell indítványozni, amelyen a termelők saját lakóhelyük közelében is tudják árúikat értékesíteni. Amennyiben az öko - termékek az eladási helyeken nem keverednek a többi termékkel, számítani lehet a vásárlók könnyebb orientálódására és a termelők lehetőségeinek kiteljesedésére.

b) Helyi mezőgazdasági termékek feldolgozottsági szintjének emelése, élelmiszeripari beruházások indításának támogatása

Megfelelő projekt keretében, amely magába foglalja a piackutatást is, speciális lokális élelmiszeripari termékek termelési lehetőségeit elemezni és előkészíteni az előrelépés fontos eszköze lehet. Valószínű ezt a feladatot is a szövetkezetekhez célszerű kötni, mert a működő élelmiszeripari cégeknek megvannak a programjaik és saját szükségleteik szerint válogatják a nagyobb termelőket, mint beszállítókat. Beágyazottságuk, logisztikai és egyéb kapcsolatrendszerük sokszor meghaladja a régió határait és ebből nem fognak kilépni és az nem is lenne célszerű. Az új élelmiszeripari vállalkozások esetében elsősorban a speciális termékekre lehet gondolni, amelyekkel be lehet törni a piacra. Vizsgálni kellene megfelelő piackutatásra, technológiai fejlesztésre alapozva a félkész és kész ételek gyártását és piacra dobását. a már piacon lévő hasonló termékek mellett, csak új termékek bevezetése célozható meg.

B. Prioritás

B. A térség adottságaira és hagyományaira támaszkodó ipar és szolgáltatásfejlesztés

Indoklás és fő cél

Mind az országos tervek, mind a dél-alföldre vonatkozó fejlesztési koncepciók és stratégiák, mind kistérségi területfejlesztési és vidékfejlesztési dokumentumok a gazdasági kihívások közül napjainkban a munkanélküliség problémájának mérséklését és kezelését tartják a legfontosabbnak. A helyzet megoldását elsősorban a gazdaság ösztönzésével kívánják elérni, amelynek a leggyakoribb felvetett módszerei a következők:

- helyi termékek piacra jutását elősegítő beruházások,
- az eltartó - képesség további növelésére irányuló sokoldalú gazdaság-, szolgáltatás- és kereskedelem-fejlesztési programok,
- a térség kézműves hagyományainak felelevenítése,
- a vállalkozások és vállalatok betelepülésének ösztönzése, tevékenységük fejlesztése,
- vállalkozások számára inkubátorközpontok és szakmai tanácsadó szolgáltatások létrehozása.

A felsorolt irányok szinte mindegyik az Innoaxis területbe tartozó kistérség fejlesztési tervében megtalálhatók, azzal a kiegészítéssel, hogy e tevékenységeknek elsősorban a helyben a mezőgazdaság által megtermelt alapanyagokra, a belső lehetőségekre és erőforrásokra kellene épülniük. Tekintve a mezőgazdaság által előállított nyersanyagok jelenlegi feldolgozottsági szintjét ez mindenképpen indokoltnak tűnik, ugyanakkor még erősebbé tenné a térség iparszerkezetének egyoldalúságát. Ennek csökkentésére általában a turizmus fejlesztését tartják megoldásnak ezek a tervek, ugyanakkor nem számolnak azzal, hogy éppen emiatt jelentős versenyhelyzetet teremtenek egymásnak ezen a piacon is. További probléma, hogy nemcsak a magyar oldal küzd a mezőgazdaság túltermelésével, hanem a vajdasági térségek is. Valóban szükség lenne tehát a megtermelt agrártermékek helyi feldolgozásra (az elmúlt 10 évben 200 %-kal nőtt Magyarország éves élelmiszer behozatala, miközben a népesség folyamatosan csökken), mert az egyrészt stabilizálná a

termelők gazdasági helyzetét és jövedelmeit, másrészt munkalehetőséget teremtené a térségben, és emellett még lehetővé tenné a külső import mérséklését mind az élelmiszer, mind esetlegesen az energiahordozók tekintetében.

A meglévő agrárhagyományok és a foglalkoztatási szerkezet miatt azt gondoljuk olyan iparágak megtelepítése lenne célszerű az élelmiszeripar mellett, amelyek szintén a mezőgazdaságra épülnek és az alapanyag előállítás tekintetében a vizsgált terület komparatív előnyökkel rendelkezik más térségekhez képest. A helyi feldolgozás megerősítése, illetve megteremtése a gazdasági diverzifikáció legfontosabb lehetőségét jelenti a térségben, egyben a mezőgazdasági termelés biztonságát és jövedelmezőségét, a termelők felvásárlókkal szembeni kiszolgáltatottságát is csökkentheti.

B.1 Beavatkozási terület

B.1. Ágazatfejlesztés a mezőgazdaságra építve

B.1.1. A környezetipar és a hozzá kapcsolódó kutatás-fejlesztés további fejlesztésére megvalósíthatósági tanulmányok elkészítése

A biomassza energetikai és ipari célú hasznosítása, a felhasználási, feldolgozási eljárások fejlesztése, valamint ezek megfelelő technológiával való ellátására való felkészülés. A térségben megfelelő mennyiségű alapanyag áll rendelkezésre, a felvevő piac is adott a piac liberalizációjának köszönhetően és megfelelő K+F háttér valamint humán erőforrás is rendelkezésre áll.

B.1.2. Az élelmiszeripar fejlesztésének támogatása

A meglévő alapokra építve további elsősorban a fejlett technológiai és piaci viszonyokhoz igazított kínálat létrehozása, kihasználva azokat az alapfeltételeket, amelyek a régióban rendelkezésre állnak. Alapvetően a helyi termékek feldolgozását tűzi ki célul. Két alapvető irányba kell fejleszteni: klasszikus élelmiszeripar tömegtermeléssel, illetve prémium minőségű élelmiszerek közvetlenül a termelőtől direkt értékesítéssel

B.1.3. A mezőgazdaság igényeit és a bioenergetika elterjedését megalapozó gépgyártás klaszter létrehozása

A térség ipari termelése az elmúlt húsz évben jelentősen csökkent, ezzel szemben a mezőgazdasági termelés stagnált. Az újabb technológiák bevezetésével a mezőgazdaságban egyre több külső beszállító érkezik a régióba, akik olyan gépeket gyártanak, amelyeket itt is el lehet készíteni a meglévő ipari humán erőforrásra alapozva. Jelenleg számos mikro vállalkozás foglalkozik mezőgazdasági gépek előállításával, ezek összefogásával, klaszterbe

szervezésével egy olyan piaci részbe lehet betörni, amelyre jelenleg is van piaci kereslet nem figyelmen kívül hagyva az esetleges állami támogatásokat sem.

A mezőgazdasági melléktermék eredetű energiahordozók kezdik reneszánszukat élni a fosszilis energiahordozók árnövekedése miatt. Mivel jelentős melléktermék áll rendelkezésre szintén összefogáson alapulva, a termelők illetve a gyártók közös termelési rendszereket építhetnek ki.

B.2 Beavatkozási terület

B.2. A meglévő ipari hagyományokra alapozott iparfejlesztés

B.2.1. Autóipari beszállító vállalatok régióba vonzása, és alapítása, hosszú távon pedig egy autóipari klaszter megteremtése.

Ez a tevékenység fontos célként fogalmazható meg a jövőre vonatkozóan (különösen az M5 autópálya mentén), mert bár régióban nincs autógyár, de a régió közelében két nagy multinacionális vállalat is található: a frissen Kecskemétre települő Mercedes gyár, és a kragujeváci Fiat gyár, melyekhez kapcsolódó beszállítói kör helyi kialakítására van lehetőség a térségben

B.2.2. Kézműves ipar fejlesztése kézműves inkubátorházak kialakításával és a létrehozott termékek világpiacra juttatása

A meglévő hagyományokra alapozva, mint például a halasi csipkekészítés (kézműves inkubátorház elindítása, a cél: a világpiaci résekbe bejuttatni versenyképes, nagy kézimunka igényű, hagyományos és egyedi magyar termékeket). Ezt a beavatkozást mivel komplex és hosszú távú feladatok megoldásáról van szó, jobbnak láttuk két részbeavatkozásra bontani, amelyek elkészültével magát a megvalósítást is meg lehet kezdeni.

- Magas hozzáadott értékű, helyi erőforrásokra épülő kézműipari fejlesztéseket megalapozó tanulmány elkészítése.
- Helyben előállított termékek térségi és piaci marketingtervének kidolgozása.

B.3. Beavatkozási terület

B.3. Működő kis- és középvállalkozások közötti kapcsolatok erősítése, hálózatszervezés

A beavatkozás célja a magas hozzáadott értékű gazdasági tevékenységek megjelenésének elősegítése, KKV-k versenyképességének növelése, a foglalkoztatottsági szint emelése. A beavatkozás tartalma egyrészt a regionális gazdasági hálózatok, klaszterek együttműködések fejlesztésének, vállalkozások közös, hálózatos beruházásainak támogatása, másrészt az üzleti infrastruktúra, regionális és helyi fejlesztések ösztönzése. A térségben előállított K+F termékek gyakorlati hasznosítása, főleg a KKV-k körében, határon átnyúló hatású innováció-transzfer intézményrendszerének megteremtésével érhető el. Ennek eszköze lehet határon átnyúló ipari parkok (pl. Szeged-Szabadka, Mórahalom – Kanizsa, Bácsalmás – Bajmók), illetve inkubátorházak és innovációs központok létrehozása vállalkozások számára, a hálózatosodás segítése.

B.4 Beavatkozási terület

B.4. Külföldi befektetők letelepedésének elősegítése a preferált ágazatokban

A mezőgazdaság és iparfejlesztési irányok meghatározása és koncentrálása mellett a térség önkormányzatainak, fejlesztő szervezeteinek kiemelt teendője kell, hogy legyen a külföldi vállalatok betelepülésének, ösztönzése. Itt elsősorban a GOP-ban is preferált ipari tevékenységek keretében (élelmiszeripar, környezetipar, alternatív energiák, magas hozzáadott értékű kézműves termékek, IKT szektor) működő cégek „bevonzása” a feladat. Ezen új cégek betelepülésének ösztönzése a következő formákban valósulhat meg: építési telek biztosítása, a képzési programok az új igényeknek megfelelő átalakítása, előkészített irodák üzemhelységek rendelkezésre bocsátása, stb.

A beavatkozás célja a konkrét teendők előkészítése, amelyekhez a következő tevékenységek szükségesek:

- Külföldi vállalatok betelepítését ösztönző – működő tőke vonzását előkészítő programok újraértékelése, időszerű újragondolása
- Betelepelési és működtetési feltételrendszer kidolgozása
- A régió gazdasági lehetőségeinek bemutatása
- Szabad vámövezetek, logisztikai központok, ipari parkok nyitása, előkészítése.

C. Prioritás

C. Kulturális, épített és természeti adottságokra alapozott turizmusfejlesztés

A vizsgált térség jelenlegi turisztikai potenciája nem teszi lehetővé, hogy a térség kiemelt turisztikai desztinációvá fejlődjön a közeljövőben. **Az OP turisztikai célja mindenképpen az, hogy egy olyan a helyi, elsősorban természeti adottságokra és a kulturális értékekre alapozott turisztikai attrakciót, kínálatot hozzunk létre,** amely a lehető legtöbb turistát tudja a térségbe vonzani, akik lehetőségekhez mértem minél több éjszakát töltenek el az adott desztináción.

Ennek a fejlesztési célnak a megvalósítása két irányba indul el, egyrészt a meglévő erősségek és az azokban rejlő lehetőségek kihasználását jelenti, amelyhez meg kell adni azt a keretet, amellyel a komplex kínálatból egy egységes turisztikai terméket tudunk kialakítani meghatározott koncepciók mentén. Ezt a terméket mindkét ország piacán illetve a szélesebb körben vett Uniós valamint világpiacon is a megfelelő specifikus értékesítési csatornákon annak a vékony, de fizetőképes kereslet számára kell megkísérelni, értékesíteni, aki részéről az effajta turisztikai attrakciókra igény mutatkozik.

Második irány pedig a térségen áthaladó tranzit folyosókon utazók megállítása. Elsősorban a közúti közlekedésben, de vasúton is évente több millió ember utazik át a térségen akik, szinte meg sem állnak, a turisztikai bevételek növeléséhez az ő megállításuk és legalább néhány napos itt tartózkodásuk elérése kiemelkedően fontos.

C.1. Beavatkozási területek

C.1. Közös marketing és piacra lépés kidolgozása

Ahhoz, hogy a térséget a potenciális turisták megismerjék megfelelő piaci kommunikációs eszközökre van szükség. A marketing és piacra lépés stratégiájának kidolgozásához elsősorban fel kell térképeznünk, hogy milyen turisztikai értékeink vannak. E munka több részből áll, egyrészt a meglévő vonzerőleltár elkészítése, másrészt pedig olyan fejlesztési dokumentumok kidolgozására van szükség, amely a lehetőségek kihasználását segítik elő. Mindezeket túl olyan beavatkozásokat javaslunk, amelyek megteremtik a feltételeket a turisták szélesebb körének beutaztatásához, valamint informálásuk, és költségeik megkönnyítéséhez.

A közös piacra lépés kidolgozásához azon felül, hogy ismerjük a lehetőségeinket, meg kell találni azt a fizetőképes keresletet, amely részéről igény jelentkezik a szolgáltatások megvásárlására és ki kell dolgozni azokat a kommunikációs csatornákat, amelyeken keresztül az információk eljutnak a potenciális felhasználókig.

E beavatkozás végrehajtásával középtávon egy olyan dokumentum és intézményrendszer kerül a kezünkbe, amelyet felhasználva egységes marketinggel és fellépéssel növelhető lenne a térség turisztikai kihasználtsága.

C.1.1 A térségi attrakciókat megalapozó természeti, épített és kulturális örökségi leltár összeállítása

Annak érdekében, hogy megismerjük a saját környezetünk turisztikai adottságait egy nagyon mélyre hatoló az egyes kistérségek, és települések teljes turisztikai feltérképezését kell elvégezni. Ez a vonzerőleltár turisztikai szempontból összegzi azokat az adottságokat, amelyek a természeti sokszínűségből, az épített és kulturális hagyományokból fennmaradtak. Mivel nincs más lehetőségünk ezekre az értékekre kell építenünk. A részletes vonzerőleltárból ki kell választani azokat az attrakciókat, amelyek felhasználásával egy egységes turisztikai terméket tudunk létrehozni.

C.1.2. Térségi agrárturisztikai fejlesztések megalapozását szolgáló tervezési dokumentum

A túlnyomóan mezőgazdasági jellegű terület számos olyan értékkel rendelkezik amelyet a mezőgazdaság diverzifikálásával előnyként könnyen ki lehet használni. Ilyen előnyök lehetnek a turizmusban, ami nem csak a falusi turizmust jelenti, hanem a szőlőtermelő vidékeken borturizmust, állattenyésztő vidéken a lovas turizmust, erdőkben a vadászturizmust, vizek mentén a horgászturizmust, természetvédelmi területeken az ökoturizmust, stb. Előnyt jelenthetnek a hagyományos falusi mesterségek, amelyekre alapozva, többen összefogva kisüzemi tevékenységet szervezhetnek. Ilyen lehet a haltenyésztés, megfelelő feltételek mellett. A kézműves és házi előállítású termékek értékesítésével közvetlenül össze lehet kapcsolni a termelőt a fogyasztóval. Mindehhez a tevékenységhez természetesen hosszú előkészület és egy megfelelő programdokumentum kell, amelyben középtávon meghatározásra kerülnek mindazok a lépések, amelyek az agrárturizmus széles körű elterjedéséhez szükségesek.

C.1.3. Határon átnyúló, közös turisztikai desztinációmenedzsment szervezet kialakítása

A turisztikai desztinációmenedzsment (TDM) szervezeteknek az a célja, hogy non-profit intézményként fellépve összefogja az általa képviselt terület turisztikai szereplőit. A rendszer működésének lényege nem merül ki a promóciós munkák elvégzésében. A marketingfeladatok elvégzése mellett az is célként jelenik meg, hogy egy szervezet lásson rá a turizmus területén tevékenykedő civil szervezetekre és magánszereplőkre is és segítse a két szféra közötti kapcsolat megteremtését, illetve erősítését. A turisztikai szolgáltatók (vendéglátók, szálláshelyet biztosítók), a programszervezők, információ irodák egy szervezet általi összefogás sokat segíthet a komplex programok kialakításában, a programok ütemezésének könnyebb kivitelezésében, a közös promóciós lehetőségek kiaknázásában. A TDM szervezetek feladatai között a tervezés és a desztinációs marketingfeladatok elvégzése mellett tehát helyet kap a fejlesztés, a minőségbiztosítás, a monitoring a szakmai képzés és az érdekképviselet is

C.1.4 Egységes idegenforgalmi jelzőrendszerek kiépítése a régióban

A beavatkozás célja olyan többnyelvű (magyar, szerb, angol) turisztikai információkat tartalmazó jelzések kialakítása (a legjelentősebb idegenforgalmi helyek, kultúrtörténeti emlékek, étkezési és szálláslehetőségek, pihenési, és szórakozási, valamint egyéb a turisták kényelmét szolgáló lehetőségek ismertetésével), amelyek hozzájárulnak az érdeklődők tájékoztatásához az adott útszakaszon, vagy annak környékén. Ilyen módon növelhető ezeknek az idegenforgalmi területeknek a hozzáférhetősége és látogatottsága, mind az önállóan, mind pedig a turistairodák által szervezett csoportok számára. A régió területén felállítandó információs pontok hálózatát a régió idegenforgalmi szakértői jelölik ki, amelyek a régió mindennemű idegenforgalmi tájékoztatójának (prospektus, térkép, honlap) tartalmi részét kell, hogy képezzék.

C.2. Beavatkozási terület

C.2. Régiós specifikus – tematikus utak kidolgozása

Mint minden régióknak, az INNOAXIS térségnek is megvannak azok a jellegzetességei, amit a turisztikai piacon idegenforgalmi terméké alakítva eredményesen lehet értékesíteni. Mivel egy meglehetősen homogén területről van szó, amely sohasem volt a tömegturizmus célpontja, azokat a lehetőségeket kell megkeresni és egy-egy téma körül felfűzni, amelyek mindkét részrégióban jelen vannak. Ezek elsősorban az aktív- és a fürdő- valamint a kulturális turizmushoz kapcsolódó desztinációk. Ezeket az adott turisztikai termékeket úgy kell egy kosárba helyezni, hogy a fogyasztók azon szegmenseihez jusson el, akik kifejezett igényeket támasztanak az adott kínálattal szemben. Az egyes desztinációkból, a piaci igényekhez viszonyítva néhány napos, sőt akár egyhetes körutazásokat is ki lehet alakítani. Az alábbi a túraútvonalakat ajánljuk felfűzésre, témakörök szerint.

C.2.1. Fürdőturizmus

Szeged, Algyő, Mórahalom, Kiskunmajsa, Kiskunhalas, Apatin, Bácskossuthfalva, Palics, Magyarkanizsa útvonalon. Ezekben a városokban mindenhol működnek nagy befogadóképességű gyógy és szabadidő medencékkel rendelkező fürdőkomplexumok. A turisták számára olyan komplex program készül, amelyet keretében minden nap másik helyen pihenhetnek.

C.2.2. Falus turizmus, falusi vendégasztallal és etno turizmussal kiegészítve

Ópusztaszer, Röske, Ásotthalom, Ruzsa, Öttömös, Szilágyi, Zombor, Ludas, Horgos útvonalon. Szintén az adott témára felfűzve, minden nap más szálláshelyen próbálhatják ki, a háziak vendégszeretetét, a házias ízeket és ismerhetik meg az adott településre jellemző néprajzi hagyományokat.

C.2.3. Bor és gasztronómiai turizmus:

Csongrád, Ásotthalom, Hajós, Baja, Bácsfeketehegy, Palics, Ludas, Hajdújárás, Horgos összekapcsolásával egy olyan útvonal alakítható ki, amely mentén az érdeklődők megismerhetik a térségre jellemző változatos, az eltérő kultúrákhoz köthető gasztronómiai különlegességeket és a helyi borokat.

C.2.4. Kulturális turizmus, városlátogatások:

Szeged, Kiskunhalas, Baja, Zombor, Szabadka, Nagykikinda városokat érintve. Mindegyik város gazdag elsősorban kulturális és építészeti örökséggel rendelkezik, amely egységes egészként kezelve tartalmaz turisztikai program.

C.2.5. Aktív turizmus

Az aktív turizmus körébe tartozik, a lovaglás, a horgászat, a vadászat, a természetjárás, a madármegfigyelés, a vízi turizmus és még számos a természethez közel álló cselekvés. Az aktív turizmus egyik nagy előnye, hogy a természeti látványosságokra és adottságokra alapozva hoz létre turisztikai terméket, amelynek segítségével a vizsgált terület szinte minden települése kapcsolódni tudna a turizmushoz valamilyen formában.

A területet átszelő két nagy folyó a Tisza és a Duna hatalmas, kihasználatlan turisztikai potenciált jelent a területen. Az Tisza és a Duna evezős túráinak kialakításának szükségességét már több alkalommal felvetették a szakemberek. A viszonylag kis költségvetésből kiépíthető infrastrukturális igények megvalósításában évek óta nem történt előrelépés. Az infrastrukturális tervek elkészítéséhez természetvédelmi szakemberek bevonásával ki kell jelölni azokat a megállóhelyeket, ahol a túrázók biztonságosan ki tudnak kötni és a kihelyezett információs táblák vagy a korábban beszerzett információs anyag segítségével be tudják járni a terepet. A megállóhelyek kialakításánál figyelembe kell venni, hogy ez olyan területen történjen, ahol a túrázók nem károsítják a természeti környezetet.

Az aktív turizmus másik, nagyobb lélekszámú turistát megmozgató formája a kerékpáros turizmus. A már meglévő és a kiépülőfélben lévő kerékpárutak szintén nagy lehetőségeket rejtnek a térség aktív turizmusának fellendítésében. Turisztikai célból a

leggyakrabban használt kerékpáros utak a Duna és a Tisza mentén (részben azok árvízvédelmi gátjain) húzódnak lennének. Az ehhez szükséges a kerékpárutak teljes hosszon történő megépítése azonban a kerékpáros infrastruktúra (kijelölt megállóhelyek, táborhelyek kerékpárműhelyek) kiépítését és információs táblák kihelyezését feltételezi. A kerékpáros túrák nem csak az említett két folyó mentén valósíthatók meg. A területen elszórtan elhelyezkedő tavak is felfűzhetők lennének egy-egy jól kialakított kerékpáros útvonal mentén.

C.3 Beavatkozási terület

C.3. Átmenő forgalom átalakítása pihenő forgalommá

A térségen halad keresztül a 10. európai közlekedési folyosó, amelyhez a közutakon kívül a vasúti összeköttetés is hozzá tartozik. A régiót nyugatról és keletről is egy-egy nagy folyó a Duna és a Tisza határolja. Összesen 5 közúti határátkelőhelyen lehet a két ország között átlépni, valamint 2 vasúti és 2 vízi átkelőhely is működik. A tranzitforgalom elsősorban közúton valósul meg, az is a három éjjel-nappal nyitva tartó határátkelőhelyen, Horgos-Röszke, Kelebia-Tompa és Béreg-Hercegszántó, illetve vasúton a Budapest – Szabadka vonalon, valamint kisebb mértékben a Szabadka-Szeged vonalon, bár ezt inkább a helyi utasok veszik igénybe. A vízi forgalom is megindult bár egyelőre nem jelentős a Dunán a Németországból induló üdülőhajók egészen a torkolatig lemennek, de Szerbiában csak Belgrádban, esetleg Újvidéken állnak meg.

E beavatkozás célja, hogy azok az utazók, akik elsősorban a nyári hónapokban alig egy óra alatt átszelik a térséget, itt megálljanak, megpihenjenek és megismerkedve a térség turisztikai vonzerejével, több éjszakát töltsenek el a régióban és lehetőleg térjenek újra vissza. Ehhez a következő beavatkozásokra van szükség:

C.3.1. A régió útjai mentén pihenő-fogadó állomások kiépítése

Ezek a fogadó pontokon szintén információkat és ízelítőt kaphatnak régió kínálatáról és vendégszeretetről. Célszerű egy út menti csárda, benzinkút, vagy pihenőhely közvetlen közelében létrehozni ezeket a megállóhelyeket, mert ezeken a helyeken való kínálattal lehet hosszabb tartózkodásra bírni az utazókat.

C.3.2. Információs füzetek elkészítése és eljuttatása az utazók számára a határállomásokon

A határállomás az hely, ahol mindenképpen megállásra kényszerülnek az utazók. Magától adódik a lehetőség, hogy itt kell olyan további információkkal ellátni az utazókat,

amelyek hatására megállnak és a pihenés mellett megismerik a régió turisztikai látványosságait is.

D. Prioritás

D. Alternatív energiahasznosítás, megújuló energiaforrások

Indoklás és fő cél

2008-ban Magyarország primerenergia-forrásának csupán 37,5%-a – 1988-ban még 56,3%-a – származott hazai termelésből, a többit importáltuk. A helyzet Szerbiában is hasonló. Az orosz-ukrán gázelszámolási vita mindkét országot, de különösen Szerbiát (gáztározók hiánya miatt) negatívan érintette. Éppen ezért az ellátás stabilizálása és az energiaellátás további nyílásának elkerülése érdekében, mind országos szinten, mind az Innoaxis térségben mérsékelnünk kell energiafelhasználást, és fokozni kell annak hatékonyságát, valamint amennyire csak lehet, csökkenteni kell a külső energiaforrásoktól való függést. Mivel mindkét ország energia-behozatalának túlnyomó részét szénhidrogének teszik ki, így elsősorban ezeknek a belső forrásból történő kiváltására kell törekednünk, szem előtt tartva a fenntarthatóság, az ellátásbiztonság, a versenyképesség, a gazdaságosság és a megfizethetőség kérdését.

A szénhidrogének kiváltásának legfontosabb eleme a megújuló energiák növekvő arányú alkalmazása lehet. Ez nemcsak a fenntartható fejlődés elérését és az importfüggőség csökkentését szolgálja, hanem Magyarország nemzetközi vállalásainak teljesítését is (a jövőben Szerbiára is ez vonatkozik). Az Európai Unió elvárja, hogy 2020-ra az energiafogyasztásnak 13 %-át megújuló energiaforrásokból kell fedezni, valamint az üzemanyagok összetételében a bioüzemanyagok részarányának el kell érnie a 10%-ot.

Az Innoaxis térség három fontos megújuló energiaforrás tekintetében is jó adottságokkal rendelkezik, melyek a következők: napenergia, geotermikus energia és bioenergetika. Mindhárom elem alkalmazását támogatja az Európai Unió mind a lakossági, mind az ipari, mind a közszolgálati szektorban.

Az energiahatékonyság növeléséhez, a fogyasztás csökkentéséhez, valamint a megújuló energiaforrások használatának elterjesztéséhez alapvetően három dologra van szükség: a környezettudatosság erősödésére, a fogyasztási szokások aktív megváltoztatására, az energia hatékony technológiák elterjesztésére, valamint új

technológiai beruházásokra a megújuló energiaforrások tekintetében. Éppen ezért a javasolt projektek a szemléletformáló és képzési tevékenységektől a beruházások megvalósításáig kell, hogy terjedjenek.

D.1 Beavatkozási terület

D.1. Fenntartható életmód és erőforrás-gazdálkodás

A beavatkozás célja: a fenntartható életmód folytatásához szükséges környezettudatos szemléletmód, értékrend, ismeretek megteremtése mind a lakossági, mind az ipari, mind a közszféra fogyasztóiban. A cél elérése érdekében az intézkedésben az alábbi tevékenységek megvalósítása szükséges:

1. Közös lokális energia stratégiák kidolgozása megalapozása (pl.: megújuló energiák használatának tervezése az önkormányzati intézményeknél, a térségi biomassza felhasználásának tervezése, lokális erőművek modelljének kidolgozása 1 falu 1 MW),
2. A lakosság környezettudatosságának erősítését szolgáló képzések és rendezvények szervezése (pl.: település tisztasági nap, szelektív hulladékgyűjtés, hulladék hasznosítás, megújuló energia források alkalmazásának lehetősége a háztartásokban, háztartások energiafelhasználásának optimalizálása),
3. Lakóházak, iroda és üzemépületek energiatanúsítványának és a fejlesztési lehetőségeknek a feltárása, a megtakarítások modellezése,
4. Önkormányzati intézmények műszaki vezetőinek továbbképzése az energiamegtakarítás és a megújuló energiák hasznosítása terén,
5. Innovációs napok szervezése a térségi vállalkozások számára, melyeken megismerhetik a térségben költséghatékonyan elérhető megújuló energiaforrásokat és azok hasznosítási lehetőségeit az iparban,
6. Térségi bioenergetikai klaszter megvalósíthatósági tanulmányának elkészítése, a gazdálkodók megismertetése a bioenergetikai piaccal annak sajátosságaival.

D.2. Beavatkozási terület

D.2. Energia-hatékonyságot növelő technológiák megvalósítása

A beavatkozás célja: egyrészt az épületek (különös tekintettel a lakóházakra, a központi és helyi költségvetési szervek épületeire és az egyéb középületekre, valamint a vállalkozások üzemi és irodaépületeire) energia-hatékonyságának javítása erre irányuló beruházások elősegítése, támogatása az INNOAXIS térségben. Ebben a témakörben a létrehozandó EGTC feladata a térség lakosságának, vállalkozásainak és önkormányzatainak segítése, hogy részt tudjanak venni az Európai Unió forrásokra kiírt pályázatokon, különösen az ÚMFT-KEOP keretében meghirdetettekre. A támogatás konkrét formája az EGTC szűkös saját forrásaira való tekintettel az önerő biztosítása lehetne.

1. Önerő biztosítása a lakosságnak a lakóházak hőszigetelése, nyílászáró cseréje, és fűtéskorszerűsítése terén,
2. Önerő biztosítása a vállalkozásoknak a tulajdonukban lévő épületek hőszigetelése, nyílászáró cseréje, és fűtéskorszerűsítése terén,
3. Önerő biztosítása a hátrányos helyzetű településeknek az önkormányzatok a középületek hőszigetelése, nyílászáró cseréje, és fűtéskorszerűsítése terén.

D.3. Megújuló energiaforrások hasznosítása

A beavatkozás célja a megújuló energiából előállított hő- és/vagy villamosenergia termelés, a bioüzemanyagok előállítása, valamint a megújuló energiaforrások alkalmazásával kombinált épületenergetikai fejlesztésekre fókuszáló projektek generálása, indítás és támogatása. Ennek eredményeként csökkenhet a térség energiafüggősége és a fosszilis energiahordozók felhasználásával járó CO₂ kibocsátás. A leendő EGTC forrásaira tekintettel a tevékenységek köre itt is elsősorban Európai Unió pályázatok önrésznének biztosítására, valamint tervezési dokumentumok, és a térségben létrejövő technológiai újítások támogatására korlátozódhat. A következő tevékenységek fontosak a beavatkozás céljának eléréséhez:

1. Lakóházak megújuló energiaforrásokat hasznosító berendezésekkel történő felszereléséhez az önerő biztosítása (napkollektor, napelem, biomassza tüzelés technológia, hőszivattyús rendszerek),
2. Vállalkozások épületeinek megújuló energiaforrásokat hasznosító berendezésekkel történő felszereléséhez az önerő biztosítása (napkollektor, napelem, biomassza tüzelés technológia, hőszivattyús rendszerek),
3. Települési- és mikrotérségi megújuló energiaforrásokra alapozott helyi erőművek terveinek kidolgozása és elsősorban biomassza és geotermikus vonalon,
4. Megújuló energiaforrások felhasználását segítő technológiák és berendezések fejlesztésének támogatása a térségben.

A beavatkozásban felsorolt támogatható projekt típusok alapvetően szolgálják a térség energiafüggőségének mérséklését, és az energiafelhasználás hatékonyságának növelését és ezzel a térség környezeti, gazdasági és társadalmi fenntarthatóságát. Emellett a témához kapcsolódóan segítik a térségben az innovációk befogadását, illetve azok térségen belüli generálását

D.4. Hosszú távon fenntartható alternatív erőforrás-gazdálkodás ösztönzése

A fosszilis energiahordozók túlzott használata helyett a megújuló energiahordozók felhasználásának ösztönzésére van szükség mind a köz mind a magán szférában. Miután hosszú folyamat, míg széles körben elterjed ezek alkalmazása, ezért a felkészülést minél hamarabb el kell kezdeni. A következő tevékenységek fontosak a beavatkozás céljának eléréséhez:

1. Az energiatakarékos technológiák bevezetésének támogatása (megújuló és alternatív energiaforrások – *szoláris* energia, szoláris építészet, geotermikus energia, biomassza, fűtéskorszerűsítés)
2. Vízta karékos és víz visszaforgatáson alapuló technológiák telepítése mindazon ágazatoknál, ahol a nagymennyiségű vízfogyasztás csökkenthető
3. Gyógyhatású termálvizek idegenforgalmi hasznosítása és környezetbarát elhelyezése
4. A biológiai energiaforrások hasznosításának támogatása a tanyákon és a falvakban
5. Önellátó megújuló energiára alapozott lokális rendszerek kiépítése

D.5. Beavatkozási terület

D.5. A „tisza” termelési technológiák térhódításának erősítése („ipari ökoszisztémák”).

A beavatkozás célja a telephelyen belül megoldott hulladékkezelés és újrahasznosítás megvalósulásának támogatása, zárt rendszerek kialakítása, amelyek egyáltalán nem, vagy csak kis mértékben szennyeznek a környezetüket. A megtermelt hulladékot felhasználva energiát állít elő, amit visszaforgat a termelésbe. A következő tevékenységek fontosak a beavatkozás céljának eléréséhez:

1. A legjobb elérhető technológiák alkalmazásának propagálása, támogatása.
2. A környezetirányítási rendszerek szorgalmazása (ISO 14001, EMAS) és kombinált alkalmazása.

E. Tudásalapú gazdaság és IKT fejlesztések

Indoklás és fő cél

A kutatás-fejlesztéshez kapcsolódó gazdasági fejlesztések analizálását, a tudásalapú gazdaság regionális erőforrásainak felmérését, és a stratégiai irányokat meghatározó tanulmány, vagy tanulmányok kidolgozását kell fő célkitűzésként kiemelnünk. Tekintettel az operatív program háttérére megvalósításra kerülnek olyan célok, olyan új gazdasági tevékenységek, amelyek hozzájárulnak a régió gazdaságának átalakításához egy tudás intenzív termelési struktúra kialakulásához.

E programok egyes eredményeinek gyakorlatba ültetését a programokat, a modell egészét megtervezők fogják felügyelni és levezényelni. Remélhetőleg a határ-menti régió szerbiai oldala is részt tud venni az eredmények gyakorlatba ültetésében.

Az IKT szektor jelentőségét tekintve hangsúlyt kell, hogy kapjon a térség fejlesztési stratégiájában. Egy fejlett számítástechnikai ágazat nemcsak az adott iparágban dolgozó vállalatok számára lenne előnyös, hanem amennyiben helyben olcsón magas minőségű, legújabb technológiákat alkalmazó szoftveres megoldások válnának elérhetővé a hagyományos iparágakban tevékenykedő vállalkozások számára, az versenyképességüket is pozitívan befolyásolná, és ezáltal a hatás multiplikálna. Az IKT egy erősen tudásalapú gazdasági ágazat, mely térben koncentrálódik a nagyvárosok, és különösen a tudásközpontok köré. Ezért ebben a szektorban vezető szerepet kellene, hogy kapjon a Szeged-Szabadka tengely, mint a két műszaki felsőoktatási intézménnyel, és legnagyobb számú lakossággal rendelkező pólus.

E.1. A Szegedi Tudományegyetemmel közös térségi biotechnológiai fejlesztési koncepció kidolgozása

A biotechnológiai fejlesztési koncepció célkitűzése, hogy a régió legnagyobb városa mintegy kapu szerepet betöltve a térség tudásalapú gazdaságfejlesztésének középpontja legyen a lisszaboni elképzelésekkel összhangban. Az általunk is elképzelt fejlesztési irányok közül a környezetipar bővebb értelmezésben és két külön stratégiai irányra szétválasztva (ipari-környezetvédelem és bioipari-agrár tevékenységek jelenik meg benne. A koncepció három kiemelt fejlesztési területet jelöl meg:

1. Egészségipari-orvosi biotechnológia, mely a gyógyszeripari kutatás-fejlesztés; egészséghez és gyógyászathoz köthető biotechnológiai fejlesztések; biokompatibilis anyagokkal kapcsolatos tudományok és fejlesztések; területén képes magas fokú fejlődés megvalósítására,
2. Ipari-környezetvédelmi (fehér) biotechnológia, mely környezettechnológia, ezen belül a hulladékkezeléssel és gazdálkodással kapcsolatos alkalmazásorientált problémák területén rendelkezik iparközpontú fejlesztési potenciállal,
3. Bioipari-agrár (zöld) biotechnológia, mely a növényi biotechnológia mezőgazdasági és gyógyszeripari hasznosítása; területeken rendelkezik iparfejlesztési növekedési potenciállal.

E.2. Beavatkozási terület

E.2. Egyetemek körüli, térségi székhelyű spin-off cégek alapításának támogatása

A K+F adottságokat és eredményeket kiaknázandó elsődleges szempont az innovatív iparfejlesztés megvalósítása, melynek érdekében a háttérfeltételeket tovább kell fejleszteni és alakítani, elsősorban az egyetemek körül létrejövő spin-off cégek tekintetében. A tudásipari fejlesztéshez nélkülözhetetlen a vállalkozásfejlesztés és üzleti tanácsadás koncentrált jelenléte. A tudásipari vállalkozásfejlesztésnek két alapvető problémát kell átfogóan kezelnie:

1. A születő, illetve betelepítendő vállalkozások részére tudás intenzív és inkubációs üzleti szolgáltatások nyújtása Vállalkozás-fejlesztési Tanácsadó Központon keresztül.
2. A Vállalkozó Egyetem megvalósítása, melynek technológia transzfer programja keretében a kutatói kapacitás ipari elérhetőségének biztosítása a fő cél. Továbbá a humán erőforrás fejlesztése, azaz vállalkozói és üzleti ismeretek széles körű oktatása a kutatási programokban részt vevők, fiatal kutatók számára.

E.3. Beavatkozási terület

E.3. Térségi vállalatok együttműködését és a hálózatossodást segítő eBusiness megoldások előkészítése

A határ két oldalán megalakult már egy-egy szoftveripari klaszter, azonban szükséges lenne a kettő összekötésére. Azonban ennek sikeres működéséhez elengedhetetlen, hogy piacuknak a régió kívüli területeket is megcélozzák, mivel helyi szinten jelenleg nincs megfelelő fizetőképes kereslet, viszont a technika lehetőséget ad rá, hogy a világ bármely pontjáról származhatnak potenciális megrendelők. Javaslatunk egy közös, regionális szintű magyar-szerb IKT klaszter létrehozása.

E.4. Beavatkozási terület

1

E.4. Térségi és a határon átnyúló kapcsolatokat erősítő eGovernment megoldások kidolgozása

Az **eGovernment** megoldások és általános céljainak kiszélesítése régiós szintre, ami a felhasználók elégedettségét, kisebb adminisztrációs terheket, hatékonyabb önkormányzatokat, könnyebb kapcsolatokat, nem csak a régión belül, hanem kívül is. a felhasználók szolgáltatások használatakor jelentkező magas fokú elégedettségét eredményezi.

Főbb szempontok a beavatkozás tevékenységei során:

- a használata és a belőle eredő pozitívumok terjedjenek ki a lakosság egészére
- kisebb adminisztrációs terhek
- az önkormányzat magasabb hatékonysága
- határon átívelő interoperabilitás, különösen az EU tagállamokkal
- pozitív hatás az emberek, az áru, a tőke és a szolgáltatások szabad mozgására
- átláthatóbb működés, nagyobb fokú felelősség
- a lakosság demokratikus folyamatokban való részvételének erősítése
- a magánszféra és a biztonság védelme

F. Térségi szereplők által végzett infrastruktúrafejlesztés

Indoklás és fő cél

Az infrastruktúra sokoldalú fejlesztését napirenden kell tartani, tudatosítani a lakosságban és támogatni, - még akkor is, ha e megoldások európai és országok közötti szinteken alakulnak, - mert kivételes hatással vannak a gazdasági fejlődésre. Mivel az infrastruktúra fejlesztés csak korlátozottan régiós hatáskör, de nélküle nem lehet a gazdaság fejlődését kimutatni, ezért az országok közötti infrastruktúrafejlesztések szerepét melyet az Európai Unió támogat nagy jelentőségűnek tartjuk. Ezekbe a beruházásokba tartoznak a nagy vagyonértékű és kontinentális léptékű, előkészítő infrastruktúra-beruházásokat megvalósítása a vasúti és a vízi közlekedés műszaki és logisztikai korszerűsítése területén, amelyek biztosítani tudják a közúti utas-szállítás megkívánt kényelmi szintjét, ill. az áruszállításoknak a kísért közúti szállítmányokkal versenyképes hatékonyságát.

Szintén kiemelt jelentősége van a nagyhatékonyságú globális közlekedési és áruszállítási műszaki és logisztikai hálózati struktúrát kiépítése és működtetése. Ez a minimumra csökkenti a „0-sebességű” átrakodási és átmeneti raktározási időket (egységgrakományok, bimodális Ro-La és Ro-Ro terminálok, valamint multimodális konténeres és cserefelépítményes szállítási technikák és átrakóállomások), ill. csomópontjain (áruforgalmi termináljain) optimális módon oldja fel a távolsági és a kisközösségi áruszállítás között feszülő rakomány-képzési, lebontási és kézbesítési problémákat.

Biztosítani kell a közúti, vasúti és vízi szállítás minden tekintetben egyenrangú piaci versenyhelyzetét, teljesítményarányosan terhelve meg azokat az őket kísérő infrastruktúra-beruházások és környezetvédelmi ráfordítások valós terheivel, mert csupán akkor és ilyen körülmények között lesz majd megengedhető és elvárható, hogy a közlekedési ágazatban is szabadon érvényesüljenek a piaci versenyszabályok.

Külön meg kell említeni azokat a kisebb volumenű régió belüli infrastrukturális fejlesztéseket, amelyek elengedhetetlenek a harmonikus fejlődés megteremtéséhez.

Biztosítani kell a régió belüli mobilitás alapvető feltételeit (közúthálózat, közületi közlekedési útvonalak kiterjesztése a perifériák felé, új lokális határátkelőhelyek megnyitása, stb.). Támogatni kell a régió belső közúti, vas-úti és vízi infrastruktúra- és logisztikai rendszereinek felújítását/ fejlesztését (a szegedi vasúti/közúti híd újjáépítését, a Temesvár-Szabadka-Szeged-Fiume és a Szabadka-Szeged-Budapest vasúti korridorok revitalizációját, ill. a Duna teljes körű és a kiterjesztett hajózhatóságát és a Szegedi mederkikötő felújítását). **A** Szeged-környéki bi- és multimodális áruterminálok logisztikai központokká fejlesztése jelentős előrelépést ígér, valamint a szabadkai szabad vámövezet és a régió területén működő/tervezett KKV-inkubátorköz-pontok és közös KF-központok fejlesztése is ennek a beruházásnak lehet a tükörprojektje.

F.1 Beavatkozási terület

F.1. Kistérségi finanszírozású infrastruktúra-fejlesztési beavatkozások

F.1.1. Együttműködések az egészséges ivóvíz biztosítása terén

A felszín alatti ivóvíz bázisainak védelme, az ivóvízellátás műszaki feltételeinek javítása - az ivóvízvezeték-hálózat korszerűsítése, rekonstrukciója a határ mindkét oldalán a legfontosabb erőforrás - védelmi prioritás. Szükség van az EU-s szabványok és EU támogatási logikák szerinti legjobb települési és térségi vízfelhasználási gyakorlatok megismerésére, egy határon átnyúló ivóvízvédelmi stratégia kidolgozására. Ennek érdekében meg kell vizsgálni, hogy regionális, illetve önkormányzati szinten, mely területen alakíthatók ki közös vízügyi, vízfelhasználási szabályozók a következő tevékenységek alapján.

1. A felszín alatti ivóvízbázis védelme, kiemelten a rétegvíz-készlet mennyiségi és minőségi védelme.
2. A rétegvizek minőségét vizsgáló monitoring-rendszer felállítása működtetése az öntözési célú felszín alatti vízfelhasználás visszaszorítása és az engedély nélküli felszín alatti vízkitermelés szankcionálása.
3. A szennyvízkezelés korszerűsítése
4. A folyami hordalékkúpok vízbázisának védelme, a hidrogeológiai védőterületek kijelölése,
5. Az ivóvízellátás fejlesztése bővítése az alacsonyabb ellátottsági mutatókkal rendelkező tanyás településeken.

F.1.2. Vízgazdálkodási együttműködések kialakítása és megújítása

Az elmúlt évtized árvízi eseményei felhívták a figyelmet arra, hogy mind a Duna mind a Tisza tekintetében a határ menti térségben is újabb átgondoltabb, az árvízi biztonságot növelő beavatkozások szükségesek. Az érintett terület, folyó menti szakaszain a növekvő vízállások mellett igen tartós árvizekre is fel kell készülni, ami szükségszerűen a töltések

állékonyságának növelését feltételezi és a szükségtárolás szerepét is felveti.

Bár az vízgazdálkodással – különös tekintettel az árvízi védekezéssel - kapcsolatos feladatok nemzetközi stratégiai jelentőségük miatt nem igazán regionális környezetvédelmi feladatok, vannak azonban térségi és lokális aspektusai és feladataik is. Az árvízi biztonság megteremtése, a szárazodó területek vízgazdálkodásának optimalizálása, valamint a felszíni vizek védelme és a holtágak és csatornák rehabilitációja (a folyami véd - művek és csatornahálózatok műszaki felülvizsgálata, és az adott objektumok korszerűsítése) a tájgazdálkodással, mezőgazdasággal, településrendezéssel, környezeti tudatformálással összefüggő, komplex feladatkörök, melynek elősegítése érdekében a következő térségi programok javasolhatók.

A térség vízgazdálkodásában a következő szempontok a legfontosabbak

1. A nagymértékű talajvízszint-süllyedésben megnyilvánuló vízháztartási probléma indokoltá teszi a térség felszín alatti vízkészleteinek átfogó értékelését, továbbá a vízvisszatartáson és vízkormányzáson alapuló vízkészlet-gazdálkodás kialakítását. Vízvisszatartó- és kormányzó létesítményekkel, elő kell segíteni a területen keletkező vízkészlet elfolyásának csökkentését. Támogatni kell az erre alkalmas műtárgyak építését és a meglévők rekonstrukcióját.
2. A településrendezési tervek készítése, felülvizsgálata során, a hullámtereken a terület-felhasználás meghatározásához az árvízvédelmi szempontokat kell elsődlegesnek tekinteni. A hullámterekben csak a turizmust, rekreációt, sportolást szolgáló közösségi létesítmények, valamint a vízügyi karbantartáshoz kapcsolódó építmények helyezhetők el.
3. A hullámtéren a szántóföldi mezőgazdálkodást vissza kell szorítani, továbbá erdősítéskor az árvízelvezés szempontjait fontos figyelembe venni.
4. A vízrendezésen alapuló tájhasználat megvalósítása szükségessé teszi az árvízvédelmi rendszerrel összehangolt új földhasználati, aszály- és belvízvédelmi stratégia kialakítását. Az ökológiai célú vízforgalom és az öntözővíz szétosztása területén fokozni kell a belvízi főművek kihasználását, továbbá a belvíztározók többcélú használatát össze kell hangolni a két ország vízügyi és természetvédelmi érdekeivel.
5. A közös vízgazdálkodás számos ponton igényli az agrár-környezetvédelmi feladatok összehangolását. Csökkenteni kell a folyók mezőgazdasági eredetű szennyezését, és közös megállapodásokkal el kell érni a terhelések csökkentését.

Az ártéri tájgazdálkodásra alkalmas mélyártereken ösztönözni kell a földhasználat átalakítását, az ártéri ökológiai- és vízrendszer rehabilitációját. Közös tájgazdálkodási programok megfogalmazásával ki kell dolgozni a falvak és a tanyák alternatív környezetgazdálkodási programjait; a „zöld falu” programokat.

F.1.3. Környezetbarát közlekedésszervezés – kerékpárút-hálózat fejlesztés

A közlekedési létesítmények tervezése és megvalósítása során fontos szempontként kell kezelni az emberi környezet védelmét, ideértve a forgalombiztonságot, a zaj-és levegőterhelés megfelelő szinten való tartását, illetve csökkentését, valamint a táj- és természetvédelem követelményeit. A tervezett új nyomvonalak, nyomvonalszakaszok, csomópontok és más közlekedési létesítmények területigényét a településrendezési tervek készítése során – hatástanulmány alapján – kell pontosítani, illetve biztosítani. A határ mentén pedig biztosítani kell az alternatív közlekedési kapcsolatok mielőbbi kiépítését.

1. A térség településein hagyománya van a kerékpározásnak, amit továbbra is ösztönözni kell.
2. Fontos feladat az egyes településeken belüli, illetve a szomszédos települések közötti hivatalos forgalmi igényeknek megfelelő, azokat kiszolgáló kerékpárút-hálózat kialakítása és fenntartása. A lakóterületek közterületei nem mindig teszik lehetővé, és a forgalom nem mindig teszi szükségessé egy önállóan vezetett kétirányú kerékpárút építését.
3. A kerékpárutak hálózatainak kialakítása első körben történhet a közepes méretű városok agglomerációs területeken, a határon átmenő főutak mentén, valamint az idegenforgalmilag frekventált folyóparti szakaszok mentén, az árvízvédelmi töltéseken vagy azokkal párhuzamosan épül ki.
4. A dél-magyarországi Baja-Szeged kerékpárút megvalósításával érdemes lenne az észak vajdasági településeket (Zombor, Bajmok, Szabadka, Magyarkanizsa) erre a nyomvonalra becsatlakoztatni.

V. A program várható eredményei

A Gazdasági Operatív Program beavatkozásai eredendően két fő célt tűznek ki maguk előtt, ez pedig az infrastruktúra illetve a gazdaság fejlesztése a határmenti térségben. Mivel az infrastrukturális fejlesztések meghaladják a régió erőforrásainak a lehetőségeit, ezeket csak érintőlegesen említettük, főleg az igények nem pedig a lehetőségek figyelembevételével.

Más a helyzet a gazdaság fejlesztésével, mivel itt számos olyan erőforrás és lehetőség is van amelyeket kihasználva a térség az eddigi perifériális jellegét egy fejlettebb, az Európai Unió által megfogalmazott igényeket kielégítő régióvá váljon, amely az itt élő emberek, és működő vállalkozások számára megfelelő lehetőségeket rejt.

Az OP-ben a gazdasági fejlesztések szemszögéből kiemelten foglalkozunk a régió fő bevételi forrását adó mezőgazdasággal és élelmiszeriparral, a ipar és a szolgáltatások fejlesztésével, a turizmussal, a magas hozzáadott értéket és K+F kapacitásokat igénylő szektorokkal, valamint a környezeti erőforrások alternatív kihasználásának lehetőségeivel.

A GOP egyértelmű célja, hogy ezekben az ágazatokban elősegítse a határ két oldalán élő emberek összefogását, annak érdekében, hogy a gazdasági életben ne egymás konkurenciái legyenek, hanem egymást erősítve, kihasználva az egyes résztvevők előnyeit, a piacon közösen vegyék fel a versenyt a térség erőforrásai kihasználásával.

A GOP által feltárt beavatkozási lehetőségeket komplexen szemlélve megállapíthatjuk, hogy a térség előtt kiemelt fejlődési lehetőségek állnak: a prioritások kiválasztására és a beavatkozások megfogalmazására úgy került sor, hogy azok a térség egészét a gazdasági fejlődés pályájára állítsák.

Jelentős eredményeket rövid távon nem lehet még várni, viszont közép és hosszú távra kiemelkedő eredményeket prognosztizálhatunk, ehhez azonban számos előfeltételnek kell, hogy teljesüljön. Mindenekelőtt a közös jogi háttér szükségeltetik, amelyhez Szerbia uniós csatlakozási folyamatát kell, meggyorsítani. Másrészt viszont az emberek kommunikációjában és a kapcsolatok építésében is szükség van egyfajta szemléletváltásra, ahhoz, hogy az OP eredményeit ki tudjuk mutatni.

A gazdasági fejlesztési beavatkozásoknak köszönhetően hosszútávon a gazdasági fejlettség a két részregióban kiegyenlítődik, amely jelenleg Szerbiai viszonylatban

alacsonyabb, mint az uniós tag Magyarország, amely állapotot a térség mindenképpen ki kell, hogy használjon.

Nagy lehetőséget látunk a mezőgazdaságra alapozott közös élelmiszertermelésben, amelynek keretében, kihasználva mindkét ország előnyeit, mind az uniós, mind pedig az orosz piac nyitva áll előttünk. Ennek következtében, egy jelentős életszínvonal emelkedésre számíthatunk, mivel a lakosság jó része kapcsolatban van, valamilyen formában a mezőgazdasággal.

A turizmusban a beutazó vendégek által végzett költségek, jelentős árbevétel generáló hatással vannak a régió gazdasági tekintetében, amelyet visszaforgatva az ágazatba és kihasználva a természeti és épített örökségünket szintén egy fejlődési pályára állt tevékenységet tudunk dimenzionálni.

A magas hozzáadott értéket termelő K+F tevékenységekre építve a két nagyváros Szabadka és Szeged kapacitásait kiemelve, az innovatív szektorok fejlődése teljes mértékben megalapozott, amelyhez mind a humán erőforrás mind pedig az ipari hagyományok és kapacitások rendelkezésre állnak.

VI. HUMÁN OPERATÍV PROGRAM – HOP

VI.1. Az INNOAXIS Humán Operatív Programjavaslat elkészítésének háttere, előzményei

A határon átnyúló együttműködések, amelyek a regionális kezdeményezésként indultak, az Európai Unió a központi területfejlesztési politika részévé tette. A 1990-es évektől kezdődően az EU mind nagyobb figyelmet fordított a határon átnyúló fejlesztések támogatására mind a saját külső határain, mind a leendő EU-tagországok határ menti térségeiben. Az 1995-2003. évi Phare CBC programok összesen 135 millió euró támogatási kerettel segítették elő a kapcsolatok fejlődését és az elmaradott határ menti térségek felzárkózását. Ennek keretében többek között közös vízügyi beruházások, határ menti gazdaságfejlesztési projektek valósultak meg, elkerülő utak, információs központok épültek, ipari parkokhoz alpinfrastruktúrát létesítettek, szennyvíz- tisztítókat, hulladéklerakókat, kikötőt, konferencia központokat hoztak létre, határátkelőhelyeket korszerűsítettek az Európai Unió követelményei szerint, fejlesztették a kerékpárút-hálózatot, informatikai és kutatás-fejlesztési projektek indultak, közös kulturális eseményeket rendeztek, és a határ menti térség lakosságát érintő képzéseket tartottak.

A Phare CBC programok támogatási területei:

- regionális fejlesztés és tervezés
- gazdaságfejlesztés
- infrastruktúra-fejlesztés
- közlekedésfejlesztés
- humán erőforrás-fejlesztés
- turizmus
- környezet- és természetvédelem

Magyarországon a határmenti programok kezdetben az osztrák határtérségben kezdtek kibontakozni, majd az együttműködések fokozatosan kiterjedtek a magyar–román, a magyar–szlovák és a magyar–szlovén határszakaszokra, majd az elmúlt években a magyar–horvát és magyar–ukrán együttműködésre, illetve elkezdődött a magyar–szerb közös fejlesztési programok előkészítése.

Az Európai Területi Együtműködés

Az Európai Területi Együtműködés - ETE keretében az EU belső határai mentén – a tagországok között – a 2007-2013-as időszakban, kétoldalú fejlesztési programok valósulnak meg. Az ETE (mely lényegében az INTERREG programokat váltja fel) fő célja a határok elválasztó jellegének csökkentése, a határon átnyúló együtműködések fejlesztése, valamint a társadalmi tőke, a határ menti közösségek kapcsolatainak erősítése. Magyarország is számos – az Európai Unió által kezdeményezett és finanszírozott – határon átnyúló, transznacionális vagy egyéb együtműködési programban vesz részt, elsősorban Ausztria, Románia, Szlovákia és Szlovénia partnerségével.

Az együtműködések terén sajátos csoportot képeznek azon – az EU külső határai mentén található – országok, amelyek már megkezdtek csatlakozási tárgyalásaikat (pl.: Horvátország), ill. amelyek EU taggá válásával középtávon számolni lehet; így Szerbia is ez utóbbi körbe tartozik. A kapcsolatok szorosabbra fűzését ezen országok esetében az ún. Előcsatlakozási Segítségnyújtási Eszközből (IPA – Instrument for Pre-Accession Assistance) támogatja az Unió.

A Magyarország - Szerbia IPA

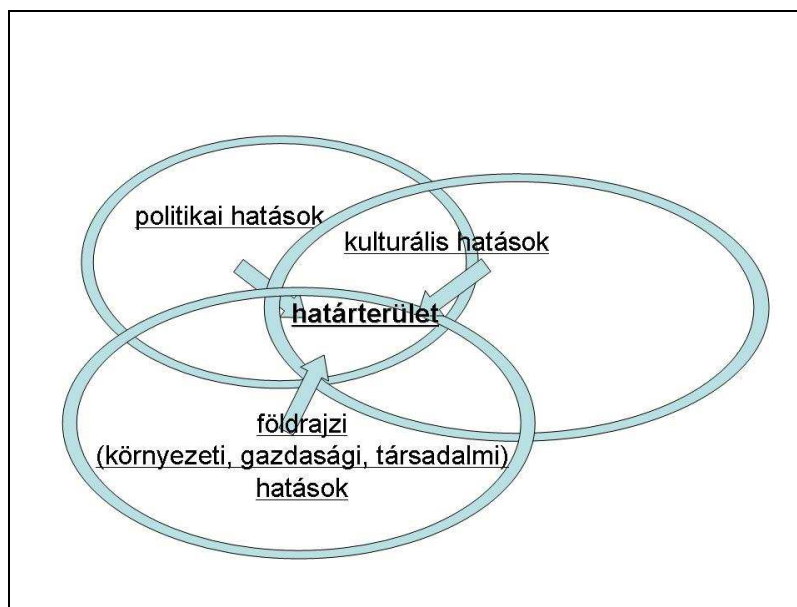
Az Európai Bizottság C(2008)1075 számú döntésével 2008. március 25-én fogadta el a 2007-2013 időszakra szóló Magyarország - Szerbia IPA Határon Átnyúló Együtműködési Programot. Magyarország és Szerbia határ menti kapcsolatainak erősítését 2007 és 2013 között (a 2004-2006 időszakban működő háromoldalú magyar-román-szerb INTERREG IIIA programot követően) a bilaterális Magyarország-Szerbia IPA Határon Átnyúló Együtműködési Program segíti. E program egyik fő célja, hogy a tagállamok és a (potenciális) tagjelölt Szerbia határon átnyúló együtműködése kibontakozzon, a támogatásra jogosult területek fokozatos gazdasági-társadalmi integrációja megerősödjön. A Program előcsatlakozási támogatási eszközként (Instrument for Pre-Accession Assistance) működik a 1085/2006/EK tanácsi rendelet és annak végrehajtásáról szóló 718/2007 Bizottsági Rendelet alapján. **A Program hosszú távú átfogó célkitűzése (amely megegyezik az IPA INNOAXIS projekt általános célkitűzésével is) hogy elősegítse egy fenntartható és biztonságos környezettel rendelkező harmonikus és együtműködő határmenti régió létrehozását, amelyben a kulturális és természeti örökséget közösen menedzselik, az üzleti, oktatási,**

kutatási és kulturális együttműködések erősödnek és növekszik a foglalkoztatottság. A Program támogatásra jogosult területe Magyarországon: Csongrád- és Bács-Kiskun megye, Szerbiában pedig a Vajdaság Autonóm Tartomány körzetei (Okrug) közül: Nyugat-Bácska, Észak-Bácska, Észak-Bánság, Dél-Bácska és Közép-Bánság.

VI.2. A Humán Operatív Program kiindulópontjai

A szerb-magyar határ régióban, vagyis a projekt területén a társadalmi kapcsolatok meglehetősen összetettek a különböző hatótényezők egymással bonyolult kölcsönhatás-rendszerben vannak (5. ábra).

5. ábra: A határterületeket érő hatások összefoglaló ábrája

Forrás: Csatári 2011

Egyrészt a történelem, másrészt a különböző, gyakran erőteljesen változó politikai erők és kulturális hatások, sőt a földrajzi determináltság, a táji-környezeti meghatározottság is sajátos kontextusban jut érvényre e határterületen. Ezért lényegében **minden egyes fejlesztési beavatkozás kimunkálásakor figyelembe kell vennünk a döntő fontosságú földrajzi adottságokat, valamint a társadalmi jellemzőket, ebbe beleértve a helyi kultúrát és humán kapacitásokat.** Az INNOAXIS térségben a hatékonyság előfeltétele minden esetben a lokális és a határon is átívelő regionális együttműködés, hiszen az egyes

településcsoportok adottságait és korlátait figyelembe véve csak így oszthatók meg racionálisan egymás között a fejlesztési feladatok.

A határ, mint innovációs megújulási tengely c. munka során egy speciálisan körülhatárolt határmenti térség – Szerbia északi határa mentén fekvő körzetek és Dél-magyarország Szerbiával határos kistérségei – komplex; környezeti-társadalmi-gazdasági fejlesztésének megalapozása, majd ezen belül egy gazdasági- és egy társadalmi-humán felzárkóztatást elősegítő operatív program előkészítése és a lehetséges beavatkozási területek megjelölése volt a cél (5. ábra).

A programterület, mint vizsgálati és fejlesztési régió kijelölését és körülhatárolását – az IPA térség egyfajta leszűkítését – a tájegységek, a környezeti adottságok hasonlósága („a tájökölógiai folytonosság”), a történelmi tradíciókra épülő társadalmi-gazdasági kapcsolatok, valamint a határ két oldalán észlelhető azonos problémák egyaránt indokolták. **E térséget** – a sajátos, periférikus helyzetből fakadóan, hézagosan kiépített infrastruktúra, alacsony gazdasági versenyképesség, átlagtól elmaradó intézményi ellátottság, illetve mindezekből fakadóan igen **kedvezőtlen társadalmi mutatók jellemzik**. A társadalmi-gazdasági lemaradás az utóbbi években csak fokozódott, sőt sajnos számos jel mutatott arra, hogy az EU tagállamok határmenti vidékeihez viszonyított, negatív irányba mutató különbségek egyre tovább nőnek (pl. a munkanélküliség és az életszínvonal terén). Az elmúlt években úgy tűnt, hogy amennyiben a tendenciák folytatódnak, e térség – jelentősebb városi központjai kivételével – elveszítheti népességmegőrző erejét. Jól láthatóvá vált, hogy az itteni vidéki tájak és az itt lévő településkörnyezeti rendszerek fenntarthatósága krízishelyzetbe kerülhet, s így **a térségre jellemző sajátos tájfenntartó, gazdasági és kulturális funkciók megszűnésével regionális környezeti válság következhet be**, amely nem csupán az érintett NUTS II. és NUTS III régiókra, de mindkét országra igen káros kihatással lehet.

A térség társadalmi felzárkózása érdekében tehát – úgy véltük – olyan közös, határon átnyúló (az IPA programhoz illeszkedő) fejlesztési stratégiai útvonalakat és programjavaslatokat szükséges kidolgozni, amelyek az érintett térségben hozzájárulnak;

- a környezet fenntarthatóságához
- a tájak és természeti értékek megőrzéséhez,
- a helyi társadalmak életminőségének növeléséhez,
- a gazdasági stabilitás megteremtéséhez
- a periférikus területek elszigeteltségének csökkentéséhez,

- a határ menti területek elérhetőségének javításához,
- a határterületen kialakítható társadalmi szinergiák kiaknázásához,
- a közös kulturális örökség védelméhez,
- a turizmus fejlesztéséhez,
- az intenzív kulturális, oktatási és kutatási kapcsolatok elősegítéséhez,

A munka során **feltételeztük, hogy mindezen felsorolt fejlesztési tényezők strukturált társadalmi-humán felzárkóztató stratégiába való rendezésével és programokká való formálásával, hosszú távon a határ menti helyzet még a térség előnyére is válhat, a kedvezőtlen folyamatok megállíthatók, sőt a két ország kölcsönös együttműködésével megfordíthatók a tendenciák, így a térség fenntarthatósága – mind környezeti, mind társadalmi tekintetben – biztosítottá válik, sőt a gazdasági fejlődés is megindul.**

A területet érintő stratégiai kitörési pontok keresésekor úgy véltük, hogy **kiemelkedő hangsúlyt kell kapnia a térség társadalmi-humán tényezőinek, hiszen az itt élő közösségekben rejlő társadalmi-humán tőke aktivizálása, valamint az ezeken nyugvó elképzelések minden egyéb más gazdaságfejlesztés alapját képezik.** Mindazokhoz a beavatkozási területekhez, amelyek végső soron a komplex fenntarthatóságot eredményezhetik, **fokozni kell a társadalmi partnerséget, a közösségi együttműködést és javítani kell a helyi lakosság adaptációs képességét és tudásának színvonalát.** Meglátásunk szerint az érintett társadalom életminőségének javításában a határ menti térség környezetbiztonságának megteremtése is alapvető szerepet játszik, amelynek megvalósítása az élhető települési környezet és az erőforrások fenntartható használatával együttesen lehetséges. A környezettudatos tevékenységek megszervezése különösen sürgető a térségben, hiszen az érintett tájak és településkörnyezeti rendszerek fenntarthatósága egyedül komplex, környezeti-gazdasági-társadalmi programokkal, illetőleg a környezetvédelem más ágazatokba való integrálásával érhető el. A szerb-magyar határmenti térségben lévő, kedvező életfeltételeket nyújtó települések megteremtésére csak környezeti szempontok mentén berendezkedő, környezettudatos, a környezetvédelemben együttműködő társadalmi közösségekben – hosszú távon gondolkodó emberek által – képzelhető el. A térség környezeti javai, természeti öröksége, a táji adottságok optimális kihasználása, a határ mentén élő és tevékenykedő társadalom boldogulásának alapvető záloga. Mindebből fakadóan **a környezetvédelmet, mint összetett társadalmi tevékenységrendszert munkánk során a humán aspektusából taglaltuk, ezért a**

környezetvédelemmel összefüggő stratégiai elképzeléseinket és az operatív programjavaslatok alapján eszközölhető beavatkozásokat célszerűnek véltük a Humán Operatív Programjavaslat (HOP) c. dokumentumban megjeleníteni.

VI.3. Módszer

A projekt elsődleges célja a határmenti régió sajátos adottságaira építő, azokat továbbfejlesztő programok kidolgozása volt. E munka részeként a HOP megvalósításának két fázisa volt. Az első fázisban elkészültek az ágazati tervek vázlatai, megtörtént az ágazati elemzésekhez szükséges adatok összegyűjtése, valamint a háttérdokumentumok összegyűjtése és áttekintése. Azokban a témákban, ahol a meglévő adatforrások kevés információt nyújtottak kiegészítő empirikus kutatásokra is sor került. E munkafázis eredményeként – a HOP megalapozásaként – létrejött egy információs háttérbázis a térség társadalmi-humán, szociális, környezeti és gazdasági helyzetéről. A második fázisban az első fázis eredményeire építve, 8 ágazatban készültek el a fejlesztési stratégiák (gazdaság, ipar, mezőgazdaság, közlekedés, környezet, oktatás, társadalmi integráció, turizmus). A második fázis időkeretében elkészült dokumentumokat a projektben résztvevő szakértők folyamatosan egyeztetették egyrészt a partnerekkel, másrészt társadalmi szereplőkkel, melynek nagyobb nyilvánosságot a 2011. május 10-én rendezett INNOAXIS workshop adott. Itt az elkészített ágazati anyagokat a vajdasági és magyarországi döntéshozók (tartományi, megyei, kistérségi vezetők, polgármesterek, helyi közösségi vezetők, helyi fejlesztési csoportok, civil szféra) részletesen megvitatták a szerzőkkel. E workshop célja volt, hogy mindazok a döntéshozók megismerjék a projekt elsődleges eredményeit, akik a későbbiek során haszonélvezői lesznek a projekt eredményinek, az ő véleményük nagyon lényeges a projekt szempontjából, az egész munka során szükség van a visszacsatolások beépítésére, mivel cél az, hogy a projekt eredményei rövidtávon elérhetőek legyenek a lakosság számára is. Mindezek után a meglévő ágazati anyagokra épülve és a begyűjtött, észrevételeket, javaslatokat, hozzászólásokat, bővítményeket beépítve elkészült a projekt két fő dokumentuma; az INNOAXIS gazdasági operatív program (GOP) és a humán operatív program (HOP).

A határon átnyúló partnerségre alapozó humán típusú programjavaslatok kidolgozása során mindenekelőtt arra törekedtünk, hogy a szerb-magyar térségben formálódó egyedi, partikuláris érdekek és szempontok átlátható rendszerben jelenjenek meg. A megrendezett

társadalmi egyeztetésen a szakértők és helyi döntéshozók már az ágazati stratégiákat előzetesen megismerve, azokat értékelve tudták álláspontjaikat kifejezni, így ennek megfelelően az HOP már az egyeztetésen felmerült ágazati lebontásban megvitatott ajánlások alapján készülhetett el. A munkába bevont szervezetek egyfajta „regionális víziót” fogadtak el. A tervezési folyamat során folyamatos egyeztetés zajlott az ágazati stratégiákat kidolgozó tervezőkkel, egyrészt a párhuzamosságok kiküszöbölése, másrészt a területi és szakpolitikai szempontok megjelenítése érdekében.

VI.4. Résztvevők – partnerség az OP elkészítésében

A HOP stratégiája a vállalt céloknak és előírásoknak megfelelően lebonyolított partnerségi egyeztetések eredményeképpen került véglegesítésre. A partnerségi egyeztetés célja az volt, hogy az alulról történő építkezés jegyében felszínre kerüljenek mindazon fejlesztési elképzelések, melyek a régió szakmai-társadalmi szereplőiben megfogalmazódtak tekintettel arra, hogy a HOP elsősorban a településeken, kistérségekben jelentkező fejlesztési feladatok megvalósítását célozza. Ennek jegyében a programjavaslatok egészen a települési szinttől kezdve tartalmazzák az egyeztetési folyamatban kialakult véleményeket, így a HOP mindezek feldolgozásával, lehetőség szerinti beépítésével nyerte el végleges tartalmát. A Humán Operatív Program tervezési folyamata a projektben résztvevő szakértők és a határmenti térségben élő célcsoportok együttműködésén alapult, melynek települési önkormányzatok, szakmai szervezetek, valamint a térséget jól ismerő prominenciák és kamarák egyaránt szereplői voltak.

VII. Stratégiai célok

VII.1. A Humán Operatív Programot meghatározó elvek és átfogó célok

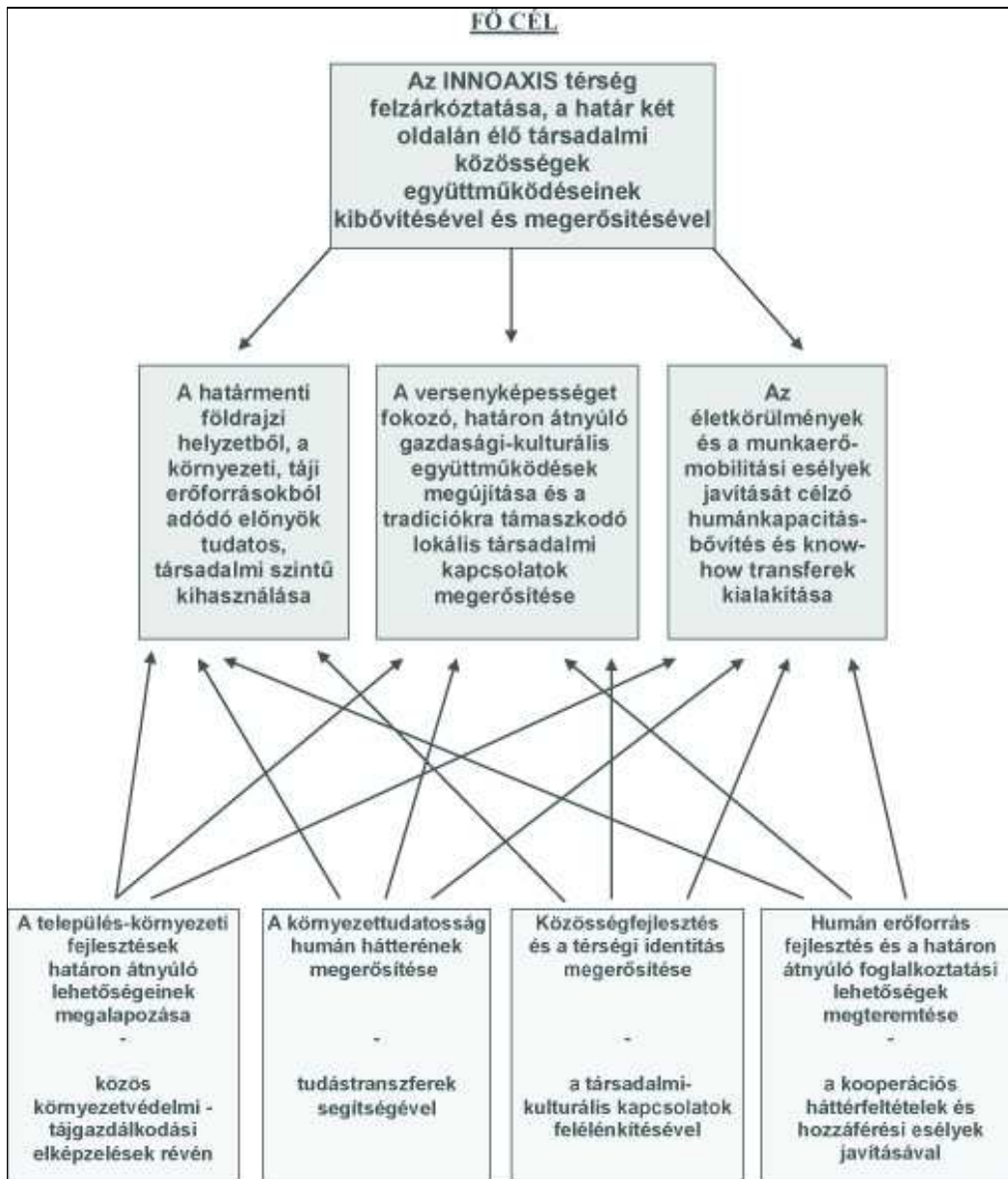
Figyelembe véve a helyzetelemzésben feltárt problémákat és sajátosságokat, az INNOAXIS Humán Operatív Program (HOP) fő célja a térség felzárkóztatása, a határ két oldalán élő társadalmi közösségek együttműködéseinek kibővítésével és megerősítésével, elősegítve a környezeti és társadalmi fenntarthatóságot, az életminőség javítását, a foglalkoztatás bővítését, valamint a területi különbségek kiegyenlítését (6. ábra). A legfontosabb HOP prioritások és beavatkozási területek a 7. ábrán láthatók és a későbbiekben részletes kifejtésre kerülnek.

A vizsgált szerb-magyar határ menti térség (projektterület) komplex fenntarthatóságának szempontjából elsődleges kritérium az érintett tájak és településkörnyezeti rendszerek megóvása, a környezetvédelmi tevékenységek intézményi és civil szférában történő összehangolása és felzárkóztatása, valamint az ezt a feladatot ellátni képes társadalmi erő megteremtése, és a mindezt elősegítő határon átnyúló partnerségen alapuló közösségi szerveződés megalapozása. Vélhetően az érintett társadalom környezetének és életminőségének javítása elsősorban az önmagáért tenni tudó társadalmi közösségeken múlik, amelyek felismerik, hogy a humán alapokon nyugvó térségi-települési környezetbiztonság megteremtése a határ mentén élő és tevékenykedő társadalom boldogulásának alapvető záloga. A HOP-ban megfogalmazott ajánlások és konkrét beavatkozások alapvetően ebben a folyamatban kívánnak segítséget nyújtani.

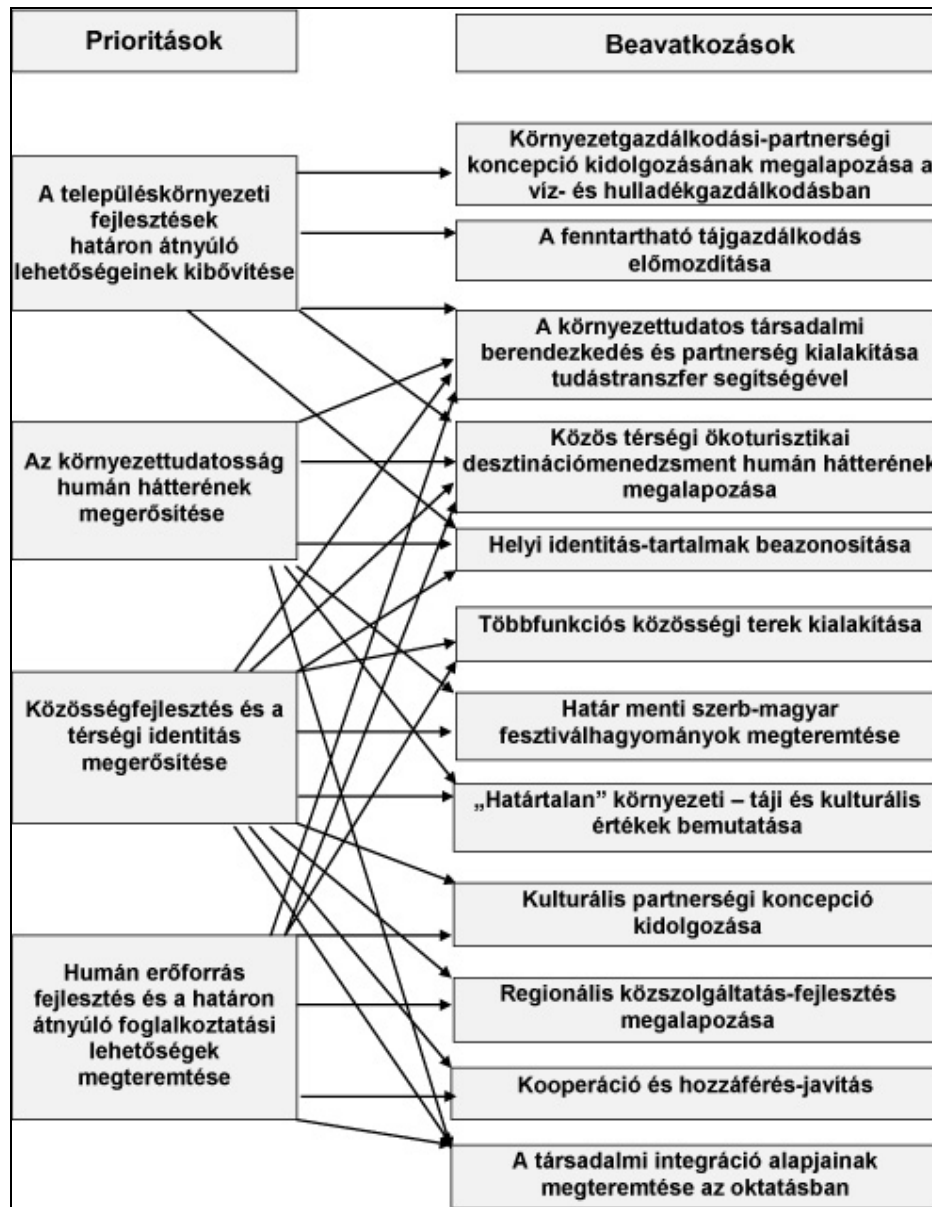
A vizsgált határterület földrajzi helyzetéből következik, hogy mind a társadalmi felzárkóztatás, a humán tőke megerősítése, mind az ezeken alapuló környezettudatos gazdálkodás feltétlenül országhatáron átnyúló egyeztetéseket és kooperációkat követel. Az együttműködések kiterjesztése a közösségfejlesztés és az ezzel összefüggésben lévő környezetvédelmi tevékenységek szempontjából igen sürgető feladat. E feladat elvégzéséhez szükséges a közös környezet- és vízgazdálkodási, valamint természetvédelmi célok megfogalmazása, a határon átnyúló kultúrtájak közös gondozása, a településkörnyezeti rendszerek felzárkóztató fejlesztése, és a mindezt segítő humán-információs és közösségi háttér megteremtése. A térség településkörnyezeti rendszerei és táji ökoszisztémái a környezetgazdálkodás optimalizálásával és a társadalmi-humán

feltételek javításával fenntartható pályára állíthatók, a környezet dinamikus egyensúlya megteremthető és a lakosság számára is élhetőbb környezet alakítható ki.

6. ábra: A HOP célpiramisa

7. ábra: HOP prioritások és beavatkozások

Miután a térségen belül minden tekintetben nagy területi különbségek alakultak ki, alapvetően a magyarországi oldal, (már EU-s szabályozókkal működő térségei) a tudástranszferben egyfajta „donor” szerepet, míg a környezetgazdálkodási és humán-szociális szektorban az európai színvonaltól elmaradt szerbiai oldal egyfajta „acceptor” szerepet kaphat. Természetesen a know-how transferek működése nem lenne egyoldalú, hiszen épp egy területileg összehangolt, társadalom-humán-felzárkóztatási és

környezetgazdálkodási rendszer kialakítása a cél, amely csak kölcsönös, mindkét ország részéről innovatív és hatékony együttműködések révén alakítható ki.

A Humán Operatív Program célkitűzései és prioritásai tartalmazzák mindazon elképzeléseket, amelyeket az Európai Unió jelentősebb stratégiáiban is zászlajára tűzött. A HOP-ban megjelenített **közösségfejlesztés** és – a jelen konkrét stratégia esetében ezt kiegészítő és részben szolgáló, de önmagában is önálló stratégiai tevékenység-rendszerként is megjeleníthető – **környezetvédelem**, valamint a **társadalmi felzárkóztatás**, mint szintén komplex feladatkör, **az Európai Unió kiemelt politikái közé tartoznak**. Úgy véljük; ezen politikák alapelvei nem csupán a tagországok, de a leendő csatlakozásra várók – így Szerbia – számára is mértékadók lesznek. A HOP-ban kijelölt stratégiai útvonalak és a hozzájuk tartozó prioritások megfogalmazásakor – így a határ menti beavatkozások megjelölésekor – feltételezzük, hogy a Szerbia a következő években állami szinten felvállalja az EU-val közös jogharmonizációt, így egy jelentős akadály szűnik majd meg a két ország határ menti területeinek együttműködésében is. Meg kell jegyeznünk, hogy a jogharmonizáció elmaradása súlyos következményekkel járna; a térség komplex fenntarthatóságát és az érintett térség együttműködési lehetőségeit véstesen csökkentené – ezáltal tényként kell kezelnünk, hogy az INNOAXIS-HOP- ban megjelölt programjavaslatok sikeressége jórészt ezen is múlik.

Az EU jogszabályainak fokozatos átvétele nem pusztán jogalkotói kérdés, mivel a szabályok betartása, érvényesülése nem érhető el a jogalkalmazó hatóságok tevékenysége (engedélyezés, ellenőrzés és monitorozás) nélkül. A tagállamok jogalkotása is párhuzamosan fejlődött az uniós szabályozással, és így az utóbbi időben nőtt a koherencia. A csatlakozást megelőző években Magyarország harmonizálta jogalkotási rendszerét az uniós alapelvekhez. Az alapos előkészületi fázisra Szerbia (illetve külön kezelve a Vajdaság Autonóm Tartomány részeit) esetében is különös szükség van! A Szerbia Köztársaságban jelenleg érvényben lévő Nemzeti Fejlesztési Stratégia alapvetően már az EU-s irányelveknek megfelelően, mintegy előkészítő jelleggel tematizálja és programozza az ország átfogó társadalompolitikai-közösségfejlesztési és környezetvédelmi céljait. Ugyanakkor a területi szintű – regionális, tartományi, illetve községi szintű – stratégiai tervezés ehhez még csak részben idomul, ezért számos ponton hiányoznak azok az elvi és konkrét jogi szabályozók, amelyek segítségével a szerbiai határ menti térség rövidtávon közös humánpolitikát tudna kialakítani a már tagállami (magyarországi) területekkel. Ez az „időeltolódás” okozza az érintett szektorban feltételezhető együttműködési nehézségeket, illetve a határ mentén

felmerülő – stratégiaalkotással kapcsolatos nehézségeket és dilemmákat is.

VIII. Javasolt prioritások és beavatkozások

I. Prioritás

A településkörnyezeti fejlesztések határon átnyúló lehetőségeinek megalapozása

Indoklás és fő cél

Mint ahogyan azt a helyzetfeltárás során kifejtettük, az INNOAXIS térség nem tartozik a klasszikus értelemben vett környezetvédelmi problémákkal vésszenen súlytott határ menti övezetek sorába. Ugyanakkor a településkörnyezeti rendszereket komplex felfogásban szemlélve már szembetűnőekké válnak azok a negatív jelenségek, amelyek a természeti, az épített, valamint a társadalmi környezetet is terhelik.¹ A térség konfliktusainak nagy része nem csupán gazdasági problémákkal, hanem a megfelelő környezeti ismereteket és szemléletet mellőző társadalmi magatartással, illetve a szakmai és döntéshozói szinteken tetten érhető környezetgazdálkodási hibákkal, hiányosságokkal hozható összefüggésbe. A térség két oldala ráadásul igen eltérően fejlődött az elmúlt évtizedben, a szerbiai oldal esetén elmaradtak mind a klasszikus, mind a posztmodern környezetvédelmi típusú, megelőző és védekező intézkedések a környezetgazdálkodás humán oldalának fejlesztése, a környezettudatosság elmaradt az európai színvonaltól². Alapvetően tehát a magyarországi oldal – EU-s környezeti szabályozókkal működő térségei – kedvezőbb helyzetben vannak, de a magyar oldalon lévő kistérségek helyzete is más és más.

¹ *A településkörnyezet többszörösen összetett alrendszerekből és azok elemeiből épül fel. A fő alrendszerek; a természetes, az átalakított, az épített, a gazdasági és a kulturális-mentális környezet (ENYEDI 2000). A környezettudatosságot ebben a struktúrában a „kulturális-mentális környezeti alrendszer” meghatározó elemének tekintjük, melynek igen erős hatása van valamennyi környezeti alrendszerre, vagyis a társadalom környezeti kultúrája, szemlélete kihatással van a települési környezet egészére.*

² A környezettudatosság magában foglalja a hosszú távú fenntarthatóságot biztosító gondolkodásmódokat, az egyének, illetve az adott társadalmi közösségek környezetről alkotott ismereteit és értékrendjét, valamint az ezeken alapuló magatartásformákat és konkrét cselekvési rendszerek összességét. A környezettudatos tevékenységek célja, a környezeti rendszerek dinamikus egyensúlyi állapotának megtartása, illetve megteremtése. A mai modern társadalmakban – így hazánkban is – ez csak abban az esetben képzelhető el, ha a környezet védelme mind a szakmai-tudományos ismeretekben és elvekben, mind a gazdasági és politikai célkitűzésekben, mind pedig a civil társadalom tevékenységeiben egymással összhangban és szervezeten jelenik meg.

Mindezek alapján úgy véljük, hogy **közép- és hosszabb távon, szükségessé válik egy területileg összehangolt, a településkörnyezeti rendszerek komplex védelmét lehetővé tevő – az EU-szabványokat figyelembe vevő – térségi környezetgazdálkodási rendszer kialakítása**, az innovatív és hatékony nemzetközi, valamint határmenti együttműködések révén erőforrás-kímélő fejlesztési célok meghatározása. A HOP I. prioritás alá rendelt beavatkozások lényegében e környezetgazdálkodási rendszer megalapozását kívánják segíteni.

Miután a környezetvédelem az EU egyik kiemelt politikája, ezen alapelvek nem csupán a tagországok, de a leendő csatlakozásra várók – így Szerbia – számára is mértékadóak. A határ menti térség jövőjét illetően – a stratégiai elgondolások megfogalmazásakor – azt feltételezzük, hogy a környezetvédelmi jogharmonizációt Szerbia a következő években állami szinten felvállalja, így egy jelentős akadály szűnik meg a két ország határ menti területeinek együttműködésében is.

I. 1. Beavatkozási terület

Környezetgazdálkodási-partnerségi koncepció kidolgozásának megalapozása a víz- és hulladékgazdálkodásban

E beavatkozás területet volumene és összetettsége miatt az alábbi 3 lehetséges beavatkozásra bontottuk: Együtműködések megalapozása az egészséges ivóvíz biztosítása terén; Önálló térségi vízkészlet-gazdálkodási terv megalapozása; Együtműködések a korszerű hulladékgazdálkodás terén. A konkrét programok ezen irányok mentén dolgozhatók ki, ugyanakkor a beavatkozás hosszú távú célja egy átfogóbb környezeti tervezés alátámasztása. A partnerségi koncepció lényegében tehát egy komplex beavatkozásként értelmezhető.

I.1/a. Együtműködések megalapozása az egészséges ivóvíz biztosítása terén

A felszín alatti ivóvízbázis védelme, az ivóvízellátás műszaki feltételeinek javítása - az ivóvízvezeték-hálózat korszerűsítése, rekonstrukciója **a határ mindkét oldalán a legfontosabb környezeti erőforrás - védelmi és társadalmi jóléti célkitűzés, egyben egy átfogó környezetgazdálkodási-partnerségi koncepció meghatározó fejezete.**

E beavatkozás rövid és középtávon, a tudás átadására és a kölcsönös partnerkeresésre alapulva segítséget ad, hogy a szerb települési önkormányzatok – a magyar önkormányzatok segítségével, illetve együtműködésével – megismerjék az EU-s szabványok és EU támogatási logikák szerinti legjobb települési és térségi vízfelhasználási gyakorlatokat. A közös vízügyi, vízfelhasználási együtműködések elsősorban – a határ közvetlen közelében elhelyezkedő „településpárok” és településcsoportok esetében – a következő területeken javasoljuk kialakítani:

- A felszín alatti helyi ivóvízbázisok védelme, kiemelten a rétegvíz- és talajvízkészlet mennyiségi és minőségi védelme – hosszabb távon, a határ menti kisebb kapacitású víztározók megépítésével, közös öntözőrendszereket működtető vállalkozások létrehozásával.
- A rétegvizek minőségét vizsgáló közös monitoring-rendszer felállítása, működtetése az öntözési célú felszín alatti vízfelhasználás visszaszorítása és az engedély nélküli

felszín alatti vízkitermelés települések közötti megállapodásainak bevezetésével.

- A lokális szennyvízkezelés korszerűsítése – településszintű kis kapacitású, helyi víztisztító - művek létrehozása.
- A folyami hordalékkúpok vízbázisának védelme, a hidrogeológiai védőterületek közös kijelölése.
- Az ivóvízellátás fejlesztése bővítése az alacsonyabb ellátottsági mutatókkal rendelkező tanyás településeken – közösen működtetett ivóvízszállító járművekkel, háztartási szintű víztisztító gépek beszerzésével.

A két ország ivóvízellátó infrastrukturális hálózata ugyan két külön rendszert alkot, de hosszabb távon lehetőség nyílhat a Vajdaság Autonóm Tartomány és a Dél-Alföldi Régió határon átnyúló ivóvízvédelmi stratégiájának kidolgozására is.

I.1/b. Önálló térségi vízkészlet-gazdálkodási terv megalapozása az EU Víz Keretirányelvével összhangban

Az elmúlt évtized árvízi eseményei felhívták a figyelmet arra, hogy mind a Duna mind a Tisza tekintetében a határ menti térségben is újabb és átgondoltabb, az árvízi biztonságot növelő beavatkozások szükségesek. Az érintett terület, folyó menti szakaszain a növekvő vízállások mellett igen tartós árvizekre is fel kell készülni, ami szükségszerűen a töltések állékonyságának növelését feltételezi és a szükségtározás szerepét is felveti. **Bár a vízgazdálkodással – különös tekintettel az árvízi védekezéssel - kapcsolatos feladatok nemzetközi stratégiai jelentőségük miatt nem kimondottan regionális feladatok, vannak azonban térségi és lokális aspektusai és feladataik is.** Az árvízi biztonság megteremtése, a szárazodó területek vízgazdálkodásának optimalizálása, valamint a felszíni vizek védelme és a holtágak és csatornák rehabilitációja (a folyami védművek és csatornahálózatok műszaki felülvizsgálata, és az adott objektumok korszerűsítése) a tájgazdálkodással, mezőgazdasággal, településrendezéssel, környezeti tudatformálással összefüggő, komplex feladatkörök, melynek elősegítése érdekében a következő térségi és települési önkormányzati kompetenciakörbe tartozó feladatok javasolhatók.

- A nagymértékű talajvízszint-süllyedésben megnyilvánuló vízháztartási probléma indokoltá teszi a térség felszín alatti vízkészleteinek átfogó értékelését, továbbá a vízviisszatartáson és vízkormányzáson alapuló vízkészlet-gazdálkodás kialakítását. Lokális vízviisszatartó létesítményekkel, elő kell segíteni a területen keletkező

vízkészlet elfolyásának csökkentését. Támogatni kell az erre alkalmas helyi műtárgyak építését és a meglévők rekonstrukcióját.

- A településrendezési tervek készítése, felülvizsgálata során, a hullámtereken a terület-felhasználás meghatározásához az árvízvédelmi szempontokat kell elsődlegesnek tekinteni. A hullámterekben csak a turizmust, rekreációt, sportolást szolgáló közösségi létesítmények, valamint a vízügyi karbantartáshoz kapcsolódó építmények helyezhetők el.
- A vízrendezésen alapuló tájhasználat megvalósítása szükségessé teszi az árvízvédelmi rendszerrel összehangolt térségi földhasználati, aszály- és belvízvédelmi stratégia kialakítását. Az ökológiai célú vízforgalom és az öntözővíz szétosztása területén fokozni kell a belvízi főművek kihasználását, továbbá a belvíztározók többcélú használatát össze kell hangolni a két ország vízügyi és természetvédelmi érdekeivel.
- A közös vízgazdálkodás számos ponton igényli az agrár-környezetvédelmi feladatok összehangolását. Csökkenteni kell a folyók mezőgazdasági eredetű szennyezését, és közös megállapodásokkal el kell érni a terhelések csökkentését. Az ártéri tájgazdálkodásra alkalmas mélyártereken ösztönözni kell a földhasználat átalakítását, az ártéri ökológiai- és vízrendszer rehabilitációját. Közös tájgazdálkodási programok megfogalmazásával ki kell dolgozni a falvak és a tanyák alternatív környezetgazdálkodási programjait; a „zöld falu” programokat.

I.1/c. Együttműködések a korszerű hulladékgazdálkodás terén

A vízgazdálkodás mellett a korszerű hulladékgazdálkodás lehetőségeinek körvonalazása jelentős segítséget adhat egy átfogó környezetgazdálkodási-partnerségi koncepció kidolgozásához. E beavatkozás (hasonlóan a vízgazdálkodáshoz) rövid és középtávon, a tudás átadására és a kölcsönös partnerkeresésre alapulva háttérül szolgálhat ahhoz, hogy a szerb települési önkormányzatok – a magyar önkormányzatok segítségével, illetve együttműködésével – megismerjék az EU-s szabványok és EU támogatási logikák szerinti legjobb települési és térségi hulladékgazdálkodási gyakorlatokat. Hosszabb távon remélhetőleg a meglévő regionális hulladékgazdálkodási rendszerekhez kapcsolódóan közös rendszerbővítések és új (Szerbia csatlakosához elengedhetetlen) helyi hulladékgazdálkodási megoldások kialakítására nyílik lehetőség. Ehhez nagy segítséget adhatnak **a határon átnyúló lokális hulladékkezelési programok**, melyek megalapozásához – főként a határ

közvetlen közelében elhelyezkedő „településpárok” és településcsoportok esetében – a következőket javasoljuk:

- Meg kell vizsgálni, hogy térségi, illetve önkormányzati szinten, mely területen alakíthatók ki közös hulladékgyűjtési közszolgáltatási fejlesztések, hol és milyen keretek között javítható az érintett lakosság hulladékgyűjtési és elhelyezési szokásai - pl. a szelektív hulladékgyűjtés professzionalizálása.
- A térségben minden településen legalább egy – az egyes hulladéktípusok elkülönített gyűjtésére alkalmas – (a település lakosságának megfelelő) korszerű hulladékudvar kialakítása. A meglévő korszerűtlen lerakók szanálása.
- Az illegális hulladéklerakásokat felszámolását meg kell kezdeni
- A veszélyeshulladék-gazdálkodást korszerűsíteni kell a biológiailag veszélyes, a gyáripari és mezőgazdasági, az egészségügyi és állati hulladék kezelése terén.
- A komplex hulladékgazdálkodási rendszerek részeként a begyűjtött hulladék bizonyos típusainak ideiglenes tárolására átrakó teleprészek kialakítása.
- A hulladékok begyűjtésére speciális szállítójármű-park kialakítása.
- A települési folyékony hulladék és a kommunális szennyvíziszap mezőgazdasági hasznosítási lehetőségeinek konkretizálása. Az építési, bontási hulladék újrahasznosítása
- A térségi kezelő- és feldolgozó-kapacitások bővítése – a hulladék továbbhasznosítási arányának növelése
- Térségi (Szabadka földrajzi, közlekedési helyzete optimális) korszerű hulladékégető vagy plazma erőmű megtervezése. A korábban kialakított térségi (szegedi, bajai) szennyvíz-programokhoz hasonló új regionális szennyvízprogramok kialakítása az észak-vajdasági települések csatlakozásával. Térségi szinten meg kell szervezni a - nem közművel összegyűjtött - települési folyékony hulladék ártalommentes elhelyezését és ellenőrzését.
- Alternatív szennyvíztisztítási technológiák elterjesztése – a 2000 lakos alatti településeken környezetbarát (pl.: gyökérszívás) szennyvíztisztító rendszerek megvalósítása. Törekedni kell a szennyvizek tisztítására és helyben tartására – lokális szennyvíziszap-kezelési technikák kialakítása, valamint a tisztított szennyvíz és az iszap ártalommentes elhelyezése.
- A lakosság bevonása a környezettudatos hulladékgazdálkodásba - a szelektív hulladékgyűjtés népszerűsítése. (A tudatformálás kiemelt szempontja, hogy az illegális

hulladék-elhelyezések megszüntetése érdekében a gyors és gyökeres szemléletváltására van szükség.)

I. 2. Beavatkozási terület

Fenntartható tájgazdálkodás előmozdításának megalapozása

E beavatkozás területet volumene és összetettsége miatt az alábbi 2 fő lehetséges beavatkozásra bontottuk: Természeti-környezeti, ökológiai típusú együttműködési lehetőségek megalapozása; Mezőgazdasági termőterületek optimális-környezetbarát hasznosításának megalapozása; A konkrét programok ezek mentén dolgozhatók ki, ugyanakkor a beavatkozás hosszú távú célja egy átfogóbb tájgazdálkodási tervezés alátámasztása. A partnerségi koncepció, az I.1. beavatkozáshoz hasonlóan tehát egy komplex programjavaslatként értelmezhető.

I.2/a. Természeti-környezeti, ökológiai típusú együttműködési lehetőségek megalapozása

A vizsgált határterület versenyhelyzetének javítása stabil gazdasági és társadalmi környezetben, az erőforrások kölcsönös megegyezésen alapuló, hosszú távon fenntartható hasznosításával, az Európai Unió követelményrendszerének megfelelő, az egészséges és vonzó természeti környezet megóvásával lehetséges. A térségbeli ökológiai folyosók fennmaradására, élőviláguk sokszínűségének megőrzésére – a helyi értékeken kívül - csak a határon átnyúló és nemzetközi együttműködéssel van mód. Hangsúlyoznunk kell, hogy a Natura 2000 hálózatba tartozó kiemelt jelentőségű természet-megőrzési területei részét képezhetik egy-egy határon átnyúló tájvédelmi körzetnek. Vizsgálni szükséges, hogy egyes védelem alatt nem álló Natura 2000 területek kiemelt természetvédelmi oltalma indokolt-e, és indokoltság esetén védetté kell azokat nyilvánítani. Gondoskodni kell a különleges tájalkotó elemek környezetében a tájképi értékek megőrzéséről, szükség esetén azok helyreállításáról. A természeti-környezeti, ökológiai típusú együttműködések előmozdítását az alábbi programjavaslatok szolgálják:

- A Felső-Duna mentén kialakított idegenforgalmi-természetvédelmi övezet, mint turisztikai desztináció megnevezése (rezervátumon belüli védett társulásokkal) a magyarországi Duna–Dráva Nemzeti Parkot és a horvátországi Kopácsi-rét Nemzeti

Parkot magában foglaló Duna-menti Nemzeti Park kialakítása háromoldalú nemzetközi egyezmény létrehozása; az öko-turizmus feltételeinek összehangolt fejlesztése az érintett területek önkormányzatai között. Hosszabb távon öko-folyosók kialakítása a Duna, és a Tisza völgyében, valamint a Duna–Tisza-közi Homokhátságon, kiterjesztve azok védelmét Magyarország irányába.

- A Szabadkai-erdők, a Palics–Ludas Regionális Park, valamint a Szelevényi-erdők közös gondozásának megszervezése a magyarországi határtérség Kiskunsági Nemzeti Parkhoz tartozó területeivel; hosszabb távon e területek egységes határmenti természetvédelmi területté alakítása.
- A települések, városok belterületi zöldterületeinek parkjainak fenntartása és a külterületi zöldterületekkel történő hálózatos összekapcsolása.
- A folyóvölgyek ökológiai felméréseken és hatásvizsgálatokon alapuló, a NATURA 2000 és ESA területek kijelölésének irányelveihez igazodó rehabilitációs programjainak elkészítése.
- Közös holtág-rehabilitációs célok és feladatok megfogalmazása (közös tájgazdálkodás).
- Igen fontos határon átívelő természetvédelmi-ökológiai jellegű együttműködés lehet a magyarországi Madarász tó és a szerbiai Szelevényi puszta közös látogatóközpontjainak kialakítása. E látogatóközpont létjogosultságát alátámasztja, hogy a két védett területhez igen közel van mellet a Tisza partján a Kamarás természetvédelmi park, amely a Szegediek egyik kedvelt rekreációs helye. Közös természetvédelmi projektre nyílhat lehetőség a Szabadkai homokvidéken és a határ magyar oldalán lévő Kelebia község területén lévő „remélem” nevű védett területen.
- A „három ország közötti” lehetséges együttműködés potenciális lehetősége is fennáll: a szerbiai Felső-Duna folyómellék, a horvát Kopácsi rét és a magyarországi Baja-Duna melléke által behatárolt háromszög-területen. Itt kitűnő ökoturisztikai tanösvények és „zöld-víziturizmus” alakítható ki. A vajdasági Felső-Duna mellék három községében (Zombor, Apatin és Hódság) is kialakíthatóak ökoturisztikai látogatóközpontok létrehozása, amelyekben szervezeten környezeti oktatási, „zöld-propaganda” rendezvények is megszervezhetők mindkét ország lakosait és iskoláit érintve.
- Határon átnyúló, térségi Natúrpark létrehozása, amely elősegíti a természeti értékek és erőforrások fenntartható használatát, valamint a környezeti problémák hatékonyabb kezelését a határon átnyúló együttműködési formákban is.

- Ökoturisztikai kerékpárutak kialakítása (pl. Kelebia – Palics)
- Önkéntes munka bevonásával megvalósuló határ menti természeti-környezeti értékkataszter és öko-monitoring létrehozása (Egyedi tájértékek kataszterezése); Egyedi tájértékek az adott tájra jellemző természeti érték, képződmény és az emberi tevékenységgel létrehozott tájalkotó elem minősülhet. Megállapításuk és nyilvántartásba vételük a magyar területeken a nemzeti parki igazgatóságok feladata, de a felmérésüket szolgáló kataszterezésben a települési önkormányzatok, civil szervezetek is szerepet vállalhatnak. A tájhasznosítás és a természeti értékek felhasználása, a terület- és településfejlesztési tevékenységek során gondoskodni kell az egyedi tájértékek fennmaradásáról.
- Természetvédelmi egyesületek, önkormányzatok segítségével, a természetvédelmet és a turizmust támogató társadalmi részvétellel (közösségfejlesztési céllal is) megvalósítható beavatkozás, amely feltárná a szerb–magyar határmenti szakaszok ökológiai potenciálját. Az értékek rendszerben való rögzítését kiegészítené a nyomkövetés. Mind a kataszter, mind a monitoring esetében specifikus tevékenységek is megvalósíthatók pl. kultúrtáji értékek feltérképezése, illetve lehetne pl. madárvédelmi monitoring. A beavatkozás keretében nemzetek közötti természetvédelmi találkozók, szervezett szemináriumok (a környezettudatosságot is erősítő ifjúsági és felnőttképzések) valósíthatók meg. A megfigyelések közzétételére a határ menti környezeti információs honlap adna lehetőséget, továbbá önálló honlapon is népszerűsíthetők
- Az erdősültség növelése; Az erdőtelepítésre alkalmas területek leginkább a folyók mentén találhatóak, a síkvidéki tájakon az erdőtelepítés lehetősége korlátozott. A települések, illetve a mezőgazdasági területek széllel szembeni védelme azonban szükségessé teszi az egykori erdősávok megújítását. Célszerű volna a meglévő erdőfoltok kiegészítése, de nem kívánatos a természetvédelmi értéket képviselő pusztai élőhelyek fásítása. Az erdők elsődleges funkcióját illetően fontos megjegyezni, hogy védelmi rendeltetésű erdőket egyrészt levegőtisztaság- és településvédelmi, továbbá árvízvédelmi, talajvédelmi céllal, másrészt az ökológiai hálózat rendszerszerű fejlesztése érdekében természetvédelmi céllal indokolt telepíteni. A lakott területek környezetében törekedni kell az parkerdők telepítésére. Települések fásításánál előnyben kell részesíteni a kevésbé allergizáló fajokat, szorgalmazni kell az őshonos fajok telepítését.

- Degradált tájak, külterületek rehabilitációja; A degradálódott felszínek helyreállításával, a szennyező forrásként működő, illetve szennyezésre érzékeny tájsebek (felhagyott bányák, hulladéklerakók, döngkutak) rekultivációjával, valamint a zöldfelületek minőségi és mennyiségi fejlesztésével kül- és belterületen egyaránt hozzá kell járulni a települések és a táj közötti szerves kapcsolat helyreállításához. Aktuális lehet az épített tanyai környezeti rehabilitációs programok kialakítása, a leromlott állapotú külterületek, revitalizációja, ami a belterületek további szabályozatlan terjeszkedésének szabályozását is eredményezheti. Az épített környezet rehabilitációja túlmutat a környezetvédelmi célokon, kihatással van a társadalmi életminőség javulására, a környezet-egészségügy minőségi fejlődésére.

I.2/b. Mezőgazdasági termőterületek optimális-környezetbarát hasznosításának megalapozása

A határ menti térségek területének jelentős része jó agrártermelési adottságú. A legjobb talajú területek a mezőgazdasági termelésben kimagaslóan jó feltételeket kínálnak, ezért ezeket hosszú távon piaci versenykategóriás, ám környezetkímélő mezőgazdasági célterületekként kell kezelni. A térség környezeti szempontból érzékenyebb területein cél, hogy a tájhasznosítás magában foglalja a természet- és környezetkímélő, illetve hagyományos gazdálkodási módok megőrzését, fenntartását, ezáltal szolgálja az élőhelyek védelmét, a biológiai sokféleség fennmaradását, a környezeti egyensúly fenntartását és a tájképi értékek megóvását. A környezetbarát agrotechnikák alkalmazását és elterjedését, a fenntartható területhasználat és talajvédelem céljainak megoldását a földhasználóknak nyújtott megfelelően ösztönző és ellenőrizhető támogatási rendszerrel kell elősegíteni. A tájgazdálkodás, ezen belül **az ökogazdálkodás reális alapot adhat egy átfogó agrár-környezetgazdálkodási-partnerségi koncepció kidolgozásához** is. E beavatkozás rövid és középtávon, a tudás átadására és a kölcsönös partnerkeresésre alapulva segítséget adhat, hogy a szerb települési önkormányzatok – a magyar önkormányzatok segítségével, illetve együttműködésével – megismerjék az EU-s szabványok és EU támogatási logikák szerinti legjobb ökogazdálkodói gyakorlatokat.

Fontos, hogy a mozaikos tájszerkezet – a tanyasi életforma sajátosságaival párhuzamosan – fennmaradjon. A térségben nagy hagyományai vannak a gyümölcs- és zöldségtermesztésnek, valamint a szőlőkultúráknak, tehát számolni kell azzal, hogy kisebb, intenzív művelésű területek a jövőben is lesznek. Emellett fontos a meglévő természeti,

erdő- és gyepterületek megóvása, rehabilitációja, a vízvisszatartást szolgáló tájhasználati formák kialakítása.

A folyók mentén a nagyfokú környezeti érzékenység és a viszonylag kedvezőtlen adottságok miatt elsősorban külterjes gazdálkodást kell folytatni. Az extenzív (külterjes) művelés lényege, hogy az ökológiai adottságokon, a természeti erőforrások fenntartható használatán alapszik, a gazdálkodás viszonylag kevés anyag- és energia-bevitellel történik.

A gazdálkodókat célirányos, jövedelempótló támogatással kell érdekeltté tenni a külterjes gazdálkodási mód folytatásában. A vidéki táj fenntartásából kiegészítő jövedelmek származhatnak az egyéb tevékenységek révén (pl. horgász-, vadász- és természetjáró turizmus, falusi vendéglátás, kézművesség stb.) E területeken társadalmi- gazdasági szempontból lényeges tényező az élőmunka-igényes, piacképes árut előállító szociális típusú mezőgazdaság támogatása és fenntartása, ezzel egyidejűleg a parlagterületek visszaszorítása.

Bizonyos külterjes mezőgazdálkodási formák nélkülözhetetlen eszközei a természetvédelemnek is, mivel a természeti értékek jelentős része ilyen műveléssel tartható fenn. Elsősorban a gyepek természetvédelmi kezelésében fontos a kíméletes legeltetés és kaszálás, de a nád-, hal-, vad- és erdőgazdálkodásnak is lehetnek természetvédelmi funkciói.

II. Prioritás

A környezettudatosság humán háttérének megerősítése

Indoklás és cél

Az INNOAXIS térség környezeti állapota jórészt attól függ, hogy az ott élő társadalom miként viszonyul a tájhoz a települési környezetéhez. A szerb-magyar határmenti térségben élőknek fel kell ismerniük, hogy a fenntarthatóság elsősorban a környezettudatos társadalmi berendezkedés függvénye. Ennek jegyében a térségben teret kell adni az ökoszisztéma szolgáltatásoknak, a zöld-gazdaság különböző formáinak. Erre nyilvánvalóan fel kell készülni, mind gazdasági, mind társadalmi-humán értelemben, hiszen a fenntarthatóság nem csak gazdasági szerkezetátalakítást, hanem környezettudatos döntéseket, takarékos és tudatos fogyasztási szokásokat, termelési módokat feltételez. Ez a helyi társadalmi közösségek részéről megköveteli a folyamatos tanulást és a környezeti szemlélet bővítését javítását. **A határ menti kistérségek és szerbiai községek számára különösen fontos, hogy a környezettudatosság ne csak környezetvédelmi eszköz, de a társadalmi megtartóképesség, lényegében a fennmaradás szempontjává váljon.** Éppen ezért mindkét fél számára – és egymást ösztönözve – **tudatosítani kell, hogy a környezeti feltételek javítása nem külső érdekeket szolgáló kötelezettség teljesítése, hanem közvetlenül a jólét javításának feltétele.**

A környezeti körülmények és pozitív irányú változások alapvető hatással vannak a térség népességének jólétére, elégedettségére. Miután a HOP elsősorban a helyi társadalom érdekében kíván érdemi fejlesztéseket végrehajtani, fokozottan kell figyelni a népesség települési és táji környezetének állapotára, az épített, lakossági, termelői és humán szféra elemeinek fejlesztésére, és ezeken keresztül az életszínvonalban ma még meglévő területi különbségek tompítására. A II. prioritásban kijelölt specifikus célkitűzés megvalósulása nem csupán az általános cél életminőség-javító részének megvalósulására lehet közvetlen hatással, hanem a határmenti fejlesztések révén hozzájárul a határon átnyúló kohézió erősítéséhez, a ma még elmaradott térségekben élők életminőségének érdemi javításához is. Mindemellett a környezettudatosság humán háttérének

megteremtése szoros összefüggésben áll az idegenforgalom „kizöldítésével”. A környezeti szemléletmód turizmusban való alkalmazása a helyi gazdaság, a térségben megvalósuló turisztikai beruházások minőségét is megszabja, hosszú távon elősegítve a térség településeinek és tájainak fenntarthatóságát.

II.1. Beavatkozási terület

A környezettudatos társadalmi berendezkedés és partnerség kialakítása

E beavatkozást volumene és komplexitása miatt az alábbi 2 lehetséges programterületre bontottuk: A környezettudatosság fokozása az információs háttér bővítésével; Öko-kulturális együttműködések kialakítása; A konkrét programok ezen irányok mentén dolgozhatók ki, ugyanakkor a beavatkozás hosszú távú célja a térségben élők környezeti szemléletének megváltoztatása, a környezettudatosan berendezkedő helyi társadalmi közösségek létrejötte.

II.1/a. A környezettudatosság fokozása az információs háttér bővítésével

A környezeti információk elérése nélkülözhetetlen a terület-és településfejlesztésben résztvevő döntéshozók, az oktatásban, kutatásban érdekeltek számára, de a környezeti demokrácia feltételezi a lakosság tájékoztatását is. A környezetvédelmi programok készítésének, végrehajtásának és felülvizsgálatának folyamatába be kell vonni az érdeklődő lakosságot, sőt törekedni kell a széleskörű nyilvánosság érdeklődésének felkeltésére. A környezet-egészségügy helyzetének javítása érdekében tudatosítani kell a környezeti tényezők egészségi állapotot befolyásoló szerepét, és rá kell mutatni a megelőzés lehetőségeire. Erősíteni és támogatni szükséges a társadalmi részvételt a közös környezeti értékek felismerésében és megőrzésében, valamint a környezeti problémák megoldásában. A környezettudatosságban létrehozható „e-learning” típusú együttműködés előmozdítását az alábbi javaslat szolgálja:

- **A határ menti területre vonatkozó térségi környezeti infotár és internetes weboldal kialakítása.** A környezetvédelmi feladatok megalapozott, ütemezett végrehajtásához biztosítani kell a környezeti információk rendszerezését és megismertetését. A térségi információs rendszer betöltené a közérdekű környezetvédelmi tájékoztatás szerepét is, hozzájárulva a tervezett feladatok társadalmi elfogadtatásához. Ez a beavatkozás biztosíthatná a nyilvánosságot és a társadalmi részvételt a környezeti ügyekben. Ezzel összefüggésben a térségi identitás megerősítéséhez is hozzájárulna egy közös

világhálós felület. Az internetes honlap professzionális szinten is tartalmazna hasznos információkat. Az online alapú tudástranszfer a döntéshozók és prominenciák ismereteinek bővítésére, a szakmai szemléletmód javítására és a legjobb gyakorlatok módszereinek átadására is alkalmas (ennek egyes nyugat-európai országokban már évtizedes hagyományai vannak). A környezeti nevelés terén a magyarországi nevelési programok és médiagyakorlat további erősítésre szorul – elsősorban a speciális vidéki programelemek kidolgozásával. A vajdasági települések részére ezek a zöld-programok, valamint környezeti nevelési modellek a magyar fél részéről átadhatók, azok adaptációja lehetséges. Mindezeket egy megfelelően organizált térségorientált környezeti webpage nagyszerűen alátámaszthatja.

II.1/b. Öko-kulturális együttműködések kialakítása. 7

A környezettudatosság mélyítése érdekében a horizontális és vertikális kapcsolatok javítására, mélyítésére a társadalmi-gazdasági-környezeti problémák komplexitása miatt egyaránt szükség van. Indokolt a térségben tevékenykedő ágazati reprezentánsok-falugazdász, vidékfejlesztési menedzser, tanyagondnok, stb...- közötti együttműködések erősítése is, annak érdekében, hogy a környezeti szempontok érvényre juttatása, a napi rutin részévé váljon a helyiekkel való együttműködés során is. A partnerség az alábbi együttműködések mentén képzelhető el:

- A térségi felelősségtudat és az összetartozás megerősítésének fontos eszközei lehetnek a **környezet értékeit bemutató rendezvények, kiállítások**, a környezettudatosság elismerését szolgáló – vállalkozóknak ítélt – **díjak**.
- **Térségi termék-mintabolt létrehozása és az ehhez kapcsolódó internetes-online árusítási rendszer kialakítása.**

Ezt a programot megalapozná a Bács-Kiskun Megyei Agrárkamara által működtetett „Kamratúra” program. A magyarországi jó példa alapján, a határ mintabolt(ok) (melynek helyszínt adhatna Kelebia, Bácsalmás, Zombor, Ada) létesítésének célja az INNOAXIS térségben előállított egyedi termékek bemutatása, ezzel egyidőben a GOP-hoz csatlakozva a piaci kapcsolatok építésének segítése. Elsődlegesen a különleges értéket képviselő élelmiszerek bemutatása volna cél (bio, hagyományos, minőségi, de mindenképpen a kereskedelmi forgalomba hozatal előírásainak eleget tevő). A mintaboltban értékesítési

tevékenység nem folya, a vevői látogatás és célzott akciók során jelentkező igényeket online módon továbbítanak a termelők részére. A mintabolt polcain kizárólag a térségből származó élelmiszerek (beleértve: a bort és égetett szeszesitalt) szerepelnének, az előállító működési formájától függetlenül (egyéni vállalkozó, őstermelő, Bt., Kft., Szövetkezet, stb.) Az erre épülő honlap értékesítési lehetőséget teremtene, emellett a termékeket a rendszeresen megrendezett „gazdavasárokon”, illetve szerb-magyar határ menti vásár és zenei fesztivál ideje alatt is megtekinthetnék az érdeklődők. A honlap pontos térképeket és gps kordinátákat is tartalmazna, amely alapján egyes gazdálkodók esetében a termékek leírásán túl az érdeklődők a gazdaságról is átfogó képet kapnának. Ezen túlmenően a honlap az egyébként az idegenek számára nehezen megközelíthető tanyákra is elvezetné a turistát, a zöld-, kerékpáros,- gyalog- vagy gasztroturizmus iránt érdeklődőket, ezzel színesítse a térség turisztikai kínálatát is.

II.2. Beavatkozási terület

Közös térségi ökoturisztikai desztinációmenedzsment humán háttérének megalapozása

Az INNOAXIS projekt területei turizmus szempontjából korábban sem tartoztak, és most sem tartoznak Magyarország és Szerbia leglátogatottabb desztinációi közé, holott a térség természeti kulturális értékei nagyobb érdeklődésre is érdemesek. Jelenleg a területen a lehetőségekhez képest szerény turizmus valósul meg. Az idegenforgalom fejlesztése tehát azért is fontos kérdés ebben a térségben, mert a települések és tágabb körzeteik olyan potenciálokkal rendelkeznek, amelyek eddig még kihasználatlanok a turizmus szempontjából. A turisztikai fejlesztések során meglévő adottságokra, vagyis a kulturális sokszínűségekre és a természeti adottságokra lehet alapozni.

A meglévő attrakciók hasznosításához a kiépült szolgáltatásokra is szükség van, amelyet egy átfogó, létrehozandó szervezet, egy határon átnyúló turisztikai desztinációmenedzsment hajtana végre. A rendszer alapját a terület turizmusában érdekelt szereplőinek együttműködésével lehet magvalósítani. A turisztikai desztinációmenedzsment lényege, hogy nem csupán a promóciós tevékenységekre korlátozódik, hanem koordinálja a turisztikai non-profit és a magánszereplők közötti együttműködést, segítséget nyújt a programok szervezésben, a humán háttér fejlesztésében.

OA humán háttér fejlesztésére nagy hangsúlyt kell helyezni, hiszen egy-egy turisztikai termék kiválasztásában és megvásárlásában, a termék „elfogyasztásában” és annak utólagos megítélésében is nagy szerepe van a humán tényezőnek, amelynek fejlesztését minden turizmust alakító csoport (helyi lakosok, vendéglátók, túravezetők, turizmus szervezésében résztvevők) esetén folyamatosan fejleszteni kell:

Ökoturisztikai szakemberek / túravezetők képzése

A kialakított és kialakítandó ökoturisztikai útvonalak és programok vezetéséhez olyan szakemberekre van szükség, akik a túravezetés során elegendő információval rendelkeznek a térség természeti adottságait illetően. Nagyon fontos, hogy a túravezetők a túrák során nem csak felvilágosítják a résztvevőket és megismertetik őket a természeti környezetükkel,

hanem egyidejűleg a túrázók "ökotudatát" is formálják. A szakemberképzést tréningek és felnőttoktatás keretében lehet megvalósítani, erre alkalmas intézmény és oktatógárda kiválasztását a települési önkormányzatok együttműködésével lehetséges megvalósítani.

A térségben már létrejött, illetve megvalósítandó turisztikai termékek, ahol a túravezetők szakértelmére szükség van:

- a Tisza és Duna menti aktív, gyalogos és kerékpáros turizmus
- a tavak mentén megszervezendő tematikus utak (Kunfehértó, Soltvadkert, Palics, Ludas)
- lovas turisztikai útvonalak kiterjesztése a Szerbiai oldalra is

Idegen nyelvi kommunikációs készségek fejlesztése

A határon átnyúló túraútvonalak vezetése során elengedhetetlen, hogy a túravezető mindkét nyelven tudjon kommunikálni a túra gördülékenyebb levezetése érdekében. Ez speciális képzések – nyelvi és idegenforgalmi kurzusok – keretében, azok idényszerű megszervezésével lehetséges (akár testvérvárosi – kulturális feladatokkal összehangolható).

Nemzetközi tapasztalatok megosztása – best practice csere

Helyet és időt kell biztosítani arra, hogy a turizmus szervezésében és lebonyolításában résztvevő egyének valamilyen formában (pl. turisztikai fórum, konferenciák keretein belül) kapcsolatba kerülhessenek egymással és megoszthassák jó és rossz tapasztalataikat.

A helyi lakosság felkészítése a vendégek fogadására

A helyi lakosok közül nem csak azokat a személyeket kell felkészíteni a vendégek fogadására, akik a vendégek elszállásolásával és ellátásával foglalkoznak. A települések teljes lakosságának fel kell hívni a figyelmét arra, hogy a vendégek jólléte és otthonérzete mindenki közös ügye, mert a visszatérő vendég csak közös erőfeszítések és minden egyes ember pozitív hozzáállásának lehet az eredménye.

III. Prioritás

Közösségfejlesztés és a térségi identitás megerősítése

Kiindulópont és fő cél

Az INNOAXIS térség fenntarthatóságának alapvető feltétele a jó szomszédság, a harmonikus közösségi kapcsolatok és bizalmas partnerség kialakulása. A közösség felfogásunk szerint a társadalmi rendszer szerkezetének egyfajta megjelenése, amelyik vonatkozhat személyek területi elhelyezkedésére és cselekvéseikre is. „Közösség az emberek közös és szabadon meghatározott tartalmú cselekvése önmaguk boldogulása, érvényesítése, helyzetük javítása érdekében, amely közvetve a közjót is gyarapítja”.

A térségben alkalmazható közösségfejlesztés nem más, mint társadalomalakító módszer, a humán szféra optimális működésének és a térségi identitás és kultúra létrejöttének elsődleges feltétele. A közösségfejlesztés (community development), vagy közösségszervezés (community organisation) definíciója szerint „a közösségfejlesztés elsősorban települések, térségek, szomszédságok közösségi kezdeményező- és cselekvőképességének fejlesztését jelenti”. Ebben kulcsszerepe van a helyi társadalmi közösségeknek és azok hálózatainak, valamint a helyi szükségletek mértékében a közösségfejlesztőknek is, akiknek informáló, kapcsolatszervező munkája megerősítheti a meglévő közösségi erőforrásokat. **Az INNOAXIS térség társadalmi-humán típusú fő céljaként jelöltük meg a határ menti közösségek önmagát „menedzselő” magatartásának és tevékenységeinek elősegítését és megalapozását.** Ezzel az érintett települések lakossága és döntéshozói, prominens személyei szintjén is megerősödhet majd a térségi társadalomhoz, illetve az adott földrajzi térhez való kötődés. A közösségfejlesztési munka hatására új kommunikációs lehetőségek bontakoznak ki, reményeink szerint mind az önkormányzatok, mind a civil szereplők közötti együttműködés kialakul és felélénkül.

Fontos kiemelnünk, hogy a közösség fejlődése nem létezik a kultúra fejlődése nélkül. Kulturálódás nélkül ugyanis nincs társadalmi kohézió, elképzelhetetlen a felzárkózás és a foglalkoztatás növekedése is. A kultúrát meghatározó humán erőforrások és azok fejlesztése hozzájárul a kulturális és oktatási javakhoz való egyenlő hozzáférés biztosításához, a társadalmi egyenlőtlenségek csökkentéséhez, ezzel a társadalmi kohézió erősítéséhez, hosszútávon a fenntartható társadalom, környezet és gazdaság megteremtése.

Az INNOAXIS térségben programszerűen a következő közösségfejlesztő módszerek alkalmazhatóságának van realitása:

III.1. Beavatkozási terület

Helyi identitás-tartalmak beazonosítása

- A helyi identitás-tartalmak beazonosítására alkalmazható kiváló módszer az ún. **térségi tankatalógus elkészítése**. A helyi tapasztalatok és tudás feltárása és megjelentetése egy ún. közösségi erőforrás kataszterben, vagy „tankatalógus”-ban; vagy más helyi orgánumban (kalendárium, évkönyv, stb). A közösségi felmérések által elkészíthető lokális készségek feltárása mobilizálja azokat a kompetenciákat (hozzáértést, tapasztalatokat), amelyek valamilyen oknál fogva korábban nem tudtak a közösség számára hasznosulni. E program által egy összetett társadalmi folyamat bontakozik ki, amely önszervező, közösségi alapú önszervező vállalkozások, helyi foglalkoztatási projektek létrejöttét is eredményezheti. A program outputja lehet a hiányszakmák csökkenése, családi vállalkozások számának növekedése. Ezt az identitás-megerősítő funkciót nagyban erősítik azok a lokális információs hálózatok, amelyek egy-egy szakterület (pl. szociális-munkaügyi kérdések, közigazgatási, környezetvédelmi, stb.) speciálisabb, tehát a település határait meghaladó információinak gyűjtésére és közzétételére hivatottak, s ezek hozzáférhetővé válása az egyes településeken is kívánatos.
- **Térségi jövőműhelyek” kialakítása**. A helyi identitás-tartalmak beazonosításának egyik legjobb lehetősége, a hagyományok újjáélesztése helyi jelentős személyiségekkel, véleményformálókkal készített interjúk; nyilvános beszélgetések alapján; az ún. „jövőműhelyek” kialakítása. A település humán-, természeti- és gazdasági erőforrásait felmérő és aktivizáló fórumok segítik az egyéni tájékozódási lehetőségeket és új alapokra helyezik a nyilvánosságot. Ezt segítheti a helyi információs csatornák, nyilvános fórumok tudatos kiépítése, ezek működésének felerősítése; a képviselői szervek, állami intézmények felelőseinek rendszeres, a lakosság által tudott és elérhető félfogadásai; a különféle tanácsadások rendszere (egészségügyi, jogi, vállalkozási, utazási, gyermeknevelési, továbbtanulási, gazdálkodási stb.); a településeken belül gyűjtő és tájékoztató helyek kialakítása és a lakosság számára hozzáférhetővé tétele (polgármesteri hivatal, falugondnokok,

gazdajegyzők, lelkészek, könyvtár, művelődési ház, helytörténeti gyűjtemény, egyesületi székházak).

III.2. Beavatkozási terület

Többfunkciós közösségi terek kialakítása, együttműködések alapuló mikrotérségi humán szolgáltató központok létrehozásának megalapozása

A beavatkozás közép- és hosszabb távon, elsősorban a határhoz közeli önkormányzatok együttműködésével képzelhető el, olyan közös források elnyerésével, amelyet egyrészt állami, tartományi, megyei, illetve helyi pénzeszközök biztosíthatnak. A határvonal elválasztó szerepének fokozatos eltűnésével egyre fontosabbak lesznek azok a társadalomépítő, közösségmegtartó és egyben szociális funkciók, amelyek gazdaságos, optimális működtetése államhatárokon túli, helyi együttműködések és közös akciókon fog alapulni. Ilyen közös programok átgondolása szükséges pl. a **funkciójukat vesztett önkormányzati épületek felújítása és átalakítása** kapcsán, mely által közösségi funkciókat szolgáló terek alakíthatók ki. Ezekben az alábbi szolgáltatási tartalom jelenhet meg: étkeztetés, házi segítségnyújtás, szociális információs szolgáltatás, gyermekjóléti szolgáltatás, családsegítés „bázishelye”, alternatív napközbeni gyermekfelügyelet. Továbbá a helyi szükségletektől- és igényektől függően ezekben a központokban nyílna lehetőség alternatív bölcsődei, napközbeni gyermekfelügyeleti és idősek nappali ellátására is.

A meglévő önkormányzati épületekben (de természetesen új épületekben is) létrehozható **mikrotérségi humán-szolgáltató központok** a hagyományos ellátásokon túl új típusú szociális és egészségügyi szolgáltatások bevezetésére is alkalmat adnának pl.: családi krízisszállás, szociális foglalkoztatás, esetleg tartós gondozást, ápolást igénylő beteggondozás kapcsán is. Véleményünk szerint ezek az intézmények lehetővé tennék, hogy a hátrányos helyzetű, fogyatékos emberek megmaradhassanak eredeti vidéki környezetükben, így otthonukhoz, családjukhoz közel, a lakóhelyi közösségükben kapják meg az életvezetésükhöz szükséges támogatásokat. E központok esetenként hozzájárulhatnak a helyi közösségfejlesztés és a turisztika összekapcsolásához is. A társadalmi befogadást elősegítő szociális és gyermekjóléti szolgáltatások intézményrendszerét a tartalmi fejlesztésekkel összhangban úgy kell átalakítani, hogy a nagyobb erőforrásokkal rendelkező települések a kistelepüléseken élők számára biztosítsák a minőségi szolgáltatások infrastrukturális hátterét.

A lakosság tájékozódását, rekreációját, kreatív szabadidő eltöltését lehetővé tévő közösségi terek fejlesztése nagyban fokozná a lokális életminőséget. A magyar integrált közösségi szolgáltató terek célkitűzéseinek megfelelő infrastruktúra-fejlesztés, eszközbeszerzés, valamint szolgáltatásfejlesztés nem csak a magyar oldalon lévő, de a Vajdaságban meglévő művelődési házak számára is megújulást jelenthet. Ez a programelem elsősorban a közösségi és ifjúsági házak épületének/helyiségeinek bővítésével, átalakításával, felújításával, energiatakarékossá tételével (megújuló vagy alternatív energiaforrások felhasználásával) valósulhat meg. E beavatkozás szolgálja a helyi önszervezőkörü mozgalom aktivizálását is: Ide tartoznak a településszépítő, környezetvédő, természetvédő, a „virágos-falu” mozgalom, valamint az olyan önszervező tevékenységek, mint amilyen a polgárőrség, vagy a szociális segítségnyújtó helyi szolgálat is.

III.3. Beavatkozási terület

Határ menti szerb-magyar fesztiválhagyományok megteremtése

A sok szempontból rendhagyó határmenti fesztiválok megrendezésének lehetősége (csakúgy, minth az egyébként már más határszakaszokon jól működő fesztiválok esetében) az INNOAXIS térségben is fenáll. E különböző tematikájú rendezvények elsősorban a határ menti kultúra különböző aspektusaira koncentrálnának - így kiemelten a környezet- és gazdálkodási kultúrára, a néphagyományokra, a folklór a népművészet – zene és tánc – és a gasztro-tradíciók által adott potenciálra. A fesztiválok mindig más és más helyszínen kerülnének megrendezésre, („**vándorfesztivál**”). részben az adott témától függően. A programok minden esetben helyet biztosítanak az adott kisebbségeknek, tehát mindig multikulturális - többnyelvű események zajlanának. Megjelennének az ún „**zenei esték**” típusú rendezvények, illetve a „**kézművesek utcája**”, ahol bemutatkozhatnának a lokális termékek, a látogatók számára igazi ritkaságok, egyedi kuriózumok. A piaci-vásári és szórakoztató tevékenységek mellett helyi kiállítások, képzések és gyerekprogramok gazdagítanák a látogatók számára nyújtott kínálatot. A beavatkozás szorosan kapcsolódna az idegenforgalmi tevékenységekhez, hiszen, mint rendezvény már önmagában vonzaná a turistákat. A kapcsolt programok közé beilleszthető volna az öko-zöldturizmus , a vízi,- kerékpáros,- lovas, vagy épp a gasztroturizmus. **A határ menti gasztrofesztivál** esetében - a Baján évente megrendezett Bácskai hurka és kolbászfesztivál tradícióit kiszélesítve – a határ menti térségi identitást megerősítve, a közösségfejlesztést és a termelők munkáját is segítő – több napos „vándorfesztiválon” kerülhetne sor, melynek minden évben egy-egy szerb vagy magyar település adhatna otthont. Az egyben kulturális és zenei rendezvényen lehetőség nyílna a társadalmi kapcsolatok kibontakozására, a friss vállalkozók számára is hasznos információk beszerzésére az egyéni-gazdálkodói szinten működő jó gyakorlatok megvitatására, átadására, sőt még a támogatásokról és a pályázati lehetőségekről való tájékozódásra is. A környezettudatossággal kapcsolatos ismeretátadás és közösségfejlesztés egyik meghatározó programeleme lehet a „**környezetvédelem határok nélkül térségi „zöld-napok**” – c. **ökofesztivál**. Ennek a fontos szemléletformáló programelemnek előzménye volt a mórahalmai Energia Tanácsadó és Információs Központ által rendezett Ökofesztiválnak, mely a Környezet és Energia Operatív Program (KEOP 6.1.0/A) „Fenntartható életmódot és ehhez kapcsolódó viselkedésmintákat ösztönző kampányok” segítségével valósult meg

2009-ben. Az ott megvalósultak alapján elindítható e program megvalósítása.

A hagyományosnak tekinthető fesztiválok mellett kialakítható lenne térségre jellemző egy olyan **emblematis rendezvény**, amellyel EU országokban már sikerült turisták ezreit meghódítani. Ezek a sajátos – olykor szélsőséges, extrém érdeklődést is kielégítő események (pl. La tomatina – a spanyol paradicsomfesztivál, melyet már évtizedek óta minden évben Bunol városában rendeznek, fiatalok tízezreit a környékre csábítva). A konvencióktól elszakadva a szerb-magyar határ menti térség is alkalmat adhatna bizonyos extrém és főként a fiatalokat célzó esemény megrendezésére, hiszen a térségen áthúzódó Görögország felé tartó idegenforgalmi főútvonalról egy egyedi és izgalmas programajánlat reményében könnyedén „elcsábíthatók” lennének a nyári szabadságra utazók. Ilyen rendezvény lehetne – a térség agrártradícióit is figyelembe véve – pl. egy traktorverseny vagy igencsak extrém gabonaúszás.

Mindezek kiváló kiegészítő tevékenységeivé válhatnak az „öko-kulturális együttműködések kialakítása” c. beavatkozásnak.

III.4. Beavatkozási terület

„Határtalan” környezeti – táji és kulturális értékek bemutatása

A beavatkozás célja egyrészt a határtérség tájvédelmének elősegítése, másrészt a programjavaslat nem csupán ökológiai védelmi, hanem közösségfejlesztő és helyi identitás megerősítő funkcióval is rendelkezik, hiszen mindkét oldalon felhívna a figyelmet a közös táji és kulturális értékekre, mindezzel támogatva a regionális azonosságtudatot. A határ mentén elhelyezkedő folyami zöldfolyosók illetve kultúrtáji elemek összefüggő természetföldrajzi egységek, amit a határ mesterségesen kettészel. A környezeti értékek védelme a határ mindkét oldalán nagy jelentőséggel bír. A korábbi viszonylagos elszigeteltségből, a peremhelyzetből adódóan a szakmai és emberi kapcsolatok csak esetlegesen voltak, ezért a naprakész és széleskörű tájékoztatás elengedhetlenné vált a hatékony természet- és környezetvédelemben. A korábbi hiányokat pótlendő, javasolható egy rövid epizódokból álló **természetfilm-dokumentumfilm sorozat** készítése az érintett határmenti tájegységek értékeiről, jellegzetességeiről, amelyet mindkét országban műsorra tűznének a helyi televíziók.

A szakemberek **öko-workshop rendezvények** egyeztetnének a közös felelősségvállalások kialakításáról, a feladatokról, a természetvédelmi **és kulturális értékeket bemutató kiadványokról** és lehetséges könyvről. Emellett tanösvény ismertető füzetek, szórólapok, kiállítás-vezető füzetek, tanári kézikönyvek, foglalkoztató kiadványok, mobil kiállítási tablók készülnének. Mindezekkel a turisták figyelmét is felhívva nemcsak a táj szépségeire, de óvásának fontosságára is.

III.5. Beavatkozási terület

Kulturális partnerségi koncepció kidolgozásának megalapozása

III.5/a A testvér-városi kapcsolatok sokoldalú kulturális együttműködési hálózattá való fejlesztése

A települések közötti nemzetközi kapcsolatok építésének egyik karakterisztikus formáját jelentik a testvérvárosi kapcsolatok (twinning). A testvérvárosi kapcsolatok többet jelentenek, mint egyszerű csereprogramok. A testvérvárosi partnerség értelmezésébe beltartozik az együttélés, a szolidaritás, a kölcsönös megértés témaköre, annak kérdése, hogy a testvérvárosi kapcsolatok hogyan képesek segíteni az európai emberek együttélését, beleértve immár a kelet-európai országok integrációját is, konkrétan az együttműködés formái, a korszerű kommunikáció bevonása a kapcsolatrendszerbe, a fiatalok szerepének tárgyalása, valamint újszerű kapcsolati elemek, gyakorlati módszerek megismerése, átvétele.

A testvér-városi kapcsolatok sokoldalú kulturális együttműködési hálózattá való fejlesztése c. beavatkozás során ún. „**testvérvárosi egyesület**” létrehozását javasoljuk, mely a következő tevékenységet végezhetné:

Összefogja és szervezi a működési területén élő nemzetiségi lakosság nemzetiségi jellegű tevékenységét, segíti az anyanyelv iskolai és iskolán kívüli oktatását, különös tekintettel a fiatalokra. Ápolja a nemzetiségi hagyományokat (néptánc, népviselet, népszokások). Szervezi és ápolja a nemzetiségi szervezetek közötti kapcsolatokat, továbbá nemzetiségi csoportokkal keresi a kapcsolatfelvétel lehetőségeit. Erősíti a működési területén élő lakosság identitását, elősegíti a települések Kisebbségi Önkormányzatainak tevékenységét. Mint társadalmi szervezet, működési jellegénél fogva fórumot teremt a kisebbség problémáinak megismeréséhez, vitákat, előadásokat, rendezvényeket szervez, ápolja a társas kapcsolatokat. Az egyesület figyelemmel kíséri mindazon pályázati lehetőségeket, amelyek a működés feltételeit, a megjelölt célok megvalósítását elősegíthetik. Az egyesület tevékenységéről, eredményeiről, határozatairól rendszeresen tájékoztatja az érített lakosságot a helyi írott és elektronikus sajtó útján. (Az egyesület a magyarországi TÖOSZ-hoz csatlakozva igénybe vehetné az ún. testvérvárosi internetes szolgáltatást, amely a kereső partner és a keresett partner jellemzőit kutatja (magyar, angol

és német nyelveken), a legfrissebb pályázati kiíráshoz vezető linket, és a testvérvárosi kapcsolatokra vonatkozó információkat, híreket, a témával kapcsolatos felhívásokat, rendezvényekre szóló meghívókat).

III. 5/b „Szomszédok kultúrájának megismerése” című tematikus év megrendezése

A beavatkozás célja a hosszú távú társadalmi-kulturális együttműködés létesítése az intézmények közötti együttműködés javítása érdekében. A kialakuló kulturális–szomszédi kapcsolatok lehetővé teszik a célcsoportok számára, hogy gazdagítsák a kultúrával és a hagyományokkal összefüggő ismereteiket, és alkalmat találjanak a közös programok bővítésére. További elvárt célja, hogy tovább nőjön a turisták száma. A határ túloldalán lévő értékek fokozottabb megismertetésével az itt élők hatékonyabban tudnak kapcsolódni a turizmust segítő szolgáltató szektor fejlődéséhez.

A tematikus év során „kulturális akciócsoportok” szerveződnének, amelyek lehetőséget adnának a többnyelvű ifjúsági táborok-, és cserediák akciók szervezésére, valamint kölcsönösen megszervezett internetes nyelvtanfolyamok és nemzetiségi testvériskolai kapcsolatok kialakítására.

IV. Prioritás

Humán erőforrás fejlesztés és a határon átnyúló foglalkoztatási lehetőségek megteremtése

Indoklás és fő cél

A szerb-magyar határ menti térségben zajló társadalmi folyamatokat áttekintve és értékelve megállapítható, hogy **a meglévő társadalmi konfliktusok súlyosságának csökkentése és az itt élők munkaerőpiaci reintegrációja, alapvető kritériumai a térség komplex fenntarthatóságának.** A problémákra válaszlehetőségeket kereső, térségi szintű humán stratégiai programelemek és beavatkozási javaslatok a komplex problémák (szegénység, társadalmi kirekesztés, stb.) feloldását célozzák. Ennek érdekében mindkét államnak, de különösen az EU-csatlakozási igényét kinyilvánító szerb félnek érdemes megfontolni, hogy melyek azok a beavatkozási területek, amelyeket részleteiben is ki kell dolgozni. Szerbia és a Vajdasági Autonóm Tartomány, valamint az ott élők számára igen fontos támpontokat adhatnak a magyarországi és a Magyarországgal határos EU-s tagállamok, határ menti, társadalmi típusú együttműködései. Szerbia számára tehát az egyik legfőbb feladat a problémakezelés lehetőségeinek feltárása, megismerése, mérlegelő vizsgálata és a bevált módszerek legjobb gyakorlatok adaptációjának előkészítése.

A határ menti kapcsolatok ösztönözését mindkét országnak fel kell vállalnia, hiszen a perifériák felzárkóztatása mindkét állam érdeke. A társadalmi felzárkóztatás és a foglalkoztatottság növelése érdekében támogatni kell a szociális és egészségügyi helyi szolgáltatások kibővítését, a család és munkahely összehangolását segítő szolgáltatások kialakítását, valamint az érintett intézmények infrastrukturális fejlesztését. Mindehhez szükség van arra, hogy a nemzeti foglalkoztatási szolgálatokban tervszerűen, összehangoltan tevékenykedjenek a határ két oldalán lévő szereplők, megismerjék egymást és nyitottabbá váljanak. Ehhez a jogszabályok és a finanszírozási feltételek változására is szükség van. Hosszú távon valószínűsíthető, hogy a magyarországi tapasztalatok alapján javasolható társadalmi-humán felzárkóztatást elősegítő programelemek maximális hatékonysággal a Szerb Köztársaság EU-hoz való csatlakozása után bontakozhatnak ki. A csatlakozásra váró időszakban ezen programelemek körültekintő előkészítése szükséges, hiszen az elkövetkezendő évekre tervezhető, határon átnyúló együttműködések a hosszú

távú társadalmi fenntarthatóság segítő feltételei.

A szerb-magyar határ menti térség számára tervezett humán operatív programjavaslatok megfogalmazásakor a következő, hosszú távú, (2020-ig megvalósítandó) célokat tartottuk szem előtt: A társadalmi mobilitás fokozásával, a térségben meg kell teremteni a mindenki számára elérhető „befogadó” munkaerőpiaci viszonyokat, valamint harmonizálni kell a határon átnyúló oktatási lehetőségeket, és ki kell alakítani a területileg specifikus képzési formákat. Elsősorban a munkaerőpiaci szolgáltatások kialakítására és a nemzetközi munkaügyi kapcsolatok építésére koncentrálva – a jó gyakorlatok sajátos gazdasági, társadalmi mobilitási feltételeinek figyelembevételével az alábbi beavatkozások ajánlhatók:

IV.1. Beavatkozási terület

Regionális közszolgáltatás-fejlesztés megalapozása, közös térségi intézmények létrehozásának előkészítése

Az INNOAXIS projekt területe néhány településtől eltekintve a vidéki térségek sajátos problémáit mutatja. Ennek legszembetűnőbb jele a népesség fogyása és elöregedése, illetve migrációja, amely nehéz helyzetet teremt a településüzemeltetés és a települési közszolgáltatások esetében. A legnagyobb problémát itt a méretgazdaságosság okozza, mely sok esetben csak nagyon kedvezőtlen körülmények között teszi lehetővé egyes közszolgáltatások nyújtását, melyek így hosszútávon nem fenntarthatók. Magyarországon e probléma megoldására alakultak meg a többcélú kistérségi társulások, melyek egy vagy több feladat megoldására jöttek létre. Sajnos azonban a határ közelségében lévő települések így nem tudnak „optimálisan” csatlakozni ezekhez az összefogásokhoz, ami részben sérti a közszolgáltatásokhoz való hozzájutás egyenlő esélyének elvét. Az Innoaxis határmenti régiójában a probléma megoldása lehet, ha a szerb települések is kapcsolódhatnak e társulásokhoz és a magyar településekkel közösen nyújthatnának lakossági köz- és egyéb üzleti szolgáltatásokat, vagy éppen önkormányzatoknak szóló támogatásokat. Szerbia, mint EU-n kívüli ország esetében nehéz a jogszabályi harmonizáció hiánya miatt azt a kört meghatározni, ahol együttesen lehet fellépni e területeken. Közös megoldások lehetnek például: közös pályázati szolidaritási alap, egységes térségi lakossági és üzleti információs portál, határmenti információs, illetve ifjúsági iroda.

Pályázati és szolidaritási alap

Ennek lényege, hogy a térség önkormányzatai a befolyó iparűzési adóbevételeik 0,5%-át egy közösen működtetett alapba fizetik be. Ebből a következő célok támogatása lenne lehetséges pályázati kiírások alapján:

- helyi fejlesztések,
- térségi közös események,
- térségi közös közszolgáltatások finanszírozása (információs portál és iroda, ifjúsági iroda),
- fejlesztési és rendezési tervek, stratégiák (pl.: térségi marketing terv) kidolgozása,

- önrész más pályázatokon való részvételhez,
- térségen belüli hátrányos helyzetű önkormányzatok fejlesztéseinek kiemelt támogatása,
- a létrehozandó EGTC operatív programjában foglalt beavatkozásokhoz kapcsolódó lakossági és üzleti pályázatok támogatási forrása (pl.: lakosság átállása megújuló energiaforrásokra, innovációk fogadását elősegítő humánerőforrás képzés stb.).

Az alap kezelését a leendő EGTC Fejlesztési Ügynöksége, valamint független szakértők láthatják el. Az ügynökség tenne javaslatot a pénzeszközök felhasználására, melyet a általánosságban az EGTC tanácsa (pénzfelhasználási arányok), valamint független és az adott szakterülethez értő szakemberek bírálnának el (konkrét forrásfelhasználás).

Közös térségi lakossági és üzleti információs portál

A portál fő célja, hogy tájékoztassa a lakosságot a térség főbb híreiről, a közös eseményekről, valamint az üzleti szereplőket a gazdasági környezetről, a képzési lehetőségekről, a munkaerőpiac állapotáról, az adózási szabályokról és kedvezményekről. Emellett helyet kapnának az ipari parkok információ, egy cégdatabázis részletes céginformációs profilokkal, amelyek a kapcsolatok kiépülését szolgálják. Emellett a harmadik célcsoport az idelátogató turisták lehetnek, akik az általános információk mellett a programokról, valamint a szálláslehetőségekről tájékozódhatnak.

Határmenti információs iroda

Az iroda tájékoztatást adna a lakosságnak a határ két oldalán lévő alapvető szabályozási keretekről, mint például ingatlan vásárlás, vállalkozás indítás, egészségügyi ellátás, munkavállalási szabályok. Emellett információt szolgáltat a tervezett EGTC által szervezett programokról, a pályázati és szolidaritási alap kiírásairól. Összegyűjti a lakossági és civil kezdeményezéseket, javaslatokat, a térségből, és ezeket az EGTC tanácsa és a Fejlesztési Ügynökség felé felterjeszti.

Határmenti ifjúsági iroda

Az iroda feladata, hogy a térség közös ifjúságpolitikai stratégiájának megvalósítását támogassa. Ez különösen azért fontos, mert a határmenti övezetben több hátrányos helyzetű kistérség, község található, melyeknek egyik legfontosabb problémája a fiatalok elvándorlása és azok megtartása. A célok eléréséhez a következő működési területek szükségesek:

- platform biztosítása a fiataloknak a közös gondolkodáshoz és együttműködéshez, amely jól szolgálja a szociális és kulturális kohézió megvalósítását,
- állásajánlat adatbázis fiataloknak a térségből,
- szórakozási és rekreációs lehetőségek adatbázisa,
- kulturális események szervezése fiatal művészekkel.

A felsorolt beavatkozások alapvetően hozzájárulhatnak a létrehozandó EGTC közös intézményhálózatának kialakításához, ugyanakkor már a kezdetektől fogva lehetőséget biztosítanak az EGTC közös térségi összefogást és regionális tudatot kialakító prioritásainak megvalósításához.

IV.2. Beavatkozási terület

Kooperáció és hozzáférés javítás - munkaerőpiaci együttműködési lehetőségek feltárása és széles körben való megismertetése

- **Térségi információs központ kialakítása - áttekinthető és integrált társadalmi adatbázisok létrehozása** – a helyi munkaerőpiacok adatbázisainak egységesítésével. E másik beavatkozással (IV.1) összeilleszthető program lehetővé tenné, hogy a határon túlnyúló területek munkaerőpiaca egységes térségként legyen kezelhető. Az érintett városok munkaerőpiaci kínálatáról és keresletéről folyamatosan frissített adatok szükségesek, hiszen a legális munkakeresés keretei eddig meglehetősen szűkösek voltak, mindamelllett számos szektorban igény volna a munkaerőcserére. A közös munkaerőpiaci adatbázisok létrehozásán túl e térségi szolgáltató központok szerepköre kiterjedne a határ menti térség városainak feladatmegosztásának kidolgozására is – elsősorban a speciális szakszolgáltatások terén.
- **Határ menti „munkáltatói fórumok” rendezése** (magyar, szerb munkaadók részvételével az adózás és járulékfizetés szabályairól, a szociális ellátások igénybevételének lehetőségeiről stb).
- **Nemzetközi állásbörzék** – Magyarországon és Szerbiában közösen rendezett szakmai rendezvények, munkáltatók és munkavállalói érdekcsoportok részvételével. Közösen végzett munkaerő-kapacitás felmérések, illetve toborzások.
- **Speciális munkaerőpiaci „fejvadász” tevékenységek kibővítése** – erre szakosodott cégek megalapítása, irodák létrehozása, amelyek hálózatos formában képesek segíteni a munkaerő kereslet és kínálat kiegyensúlyozását, valamint az egyes szektorokon belül a szükségletek minél árnyaltabb és egyénre szabottabb kielégítésére törekcsenek.
- **Tájékoztató kiadványok** elkészítése a határmenti foglalkoztatásban érintettek számára; pl. „munkajogi iránytű” az adott ország foglalkoztatási szabályairól, pl. „Magyarországon szeretnék dolgozni,„; „Szerb állampolgárt szeretnék foglalkoztatni” „Jogi kisokos,„ „Vállalkozás alapítása Magyarországon,„ „Vállalkozás alapítása Szerbiában” c. füzetek
- **Térségi álláskereső weblap kialakítása - a helyi munkaerőpiacoknak megfelelő, nemzetközi álláskereső hirdetőfelület kialakítása**

IV.3. Beavatkozási terület

A társadalmi integráció alapjainak megteremtése az oktatásban

IV.3/a Határ menti felsőoktatási együttműködések megalapozása

Az INNOAXIS projektrégió felsőoktatási intézményei elviekben a régió humán-innovatív szerepének meghatározó intézményei. Továbbá a nemzetközi kapcsolatok építése, a határ menti, határokon átívelő együttműködések kezdeményezése és a produktív kapcsolatépítés fontos szereplői – mindezzel a társadalmi integráció alapjainak megteremtésében kulcsfontosságú résztvevők. A térségben a határon átnyúló felsőoktatás alapvető funkciója, hogy megfelelő emberi erőforrást biztosítson a piac és a gazdaság elvárásaival összhangban. A régió felsőoktatása igen „vegyes”, Szeged minden képzési igényt lefedő kínálatával lényegében a felsőoktatás teljes vertikumát megvalósítja (így a Szegedi Egyetem „egyeduralma” igen erős a térségben. Látszólag az Észak- vajdasági régió felsőoktatása (elsősorban Szabadka) is színes és szerteágazó, azonban itt a felsőoktatási intézmények teljesen fragmentálódtak. A tradícióval rendelkező kihelyezett egyetemi karok, főiskola képzési programjait "felhígították" az újonnan megjelenő magánegyetemek, magánkarok. A határvidéken a lehetőségek ellenér tehát eddig nem alakult ki egységes felsőoktatási koncepció és imázs. Szeged túlsúlya meghatározó, a térség oktatása alapvetően egypólusú.

A régió gazdasági térszerkezetének pozitív változásaihoz a regionális egyenlőtlenségek csökkentéséhez feltétlenül szükséges a humán erőforrások - illetve ezt megalapozandó- együttműködésekre épülő határozottabb felsőoktatási kapacitás-mozgósítás. Ezek a következő beavatkozások mentén képzelhetők el:

- **Szakmai gyakorlatok szervezése** a vajdasági diákok számára; E beavatkozás segítené, hogy a fiatal szerb generációk megismerhessék egy EU tagország környezeti,- és vállalatirányítási,- szervezési - és termelési rendszereit, azok struktúráját és funkcióit, majd a Magyarországon szerzett tudást Szerbiában is kamatoztathassák.
- **Közös képzési programok** (bilaterális szerződések, intézményi együttműködési keretegyezmények) – melyben a partnerintézmények felismerik az egymásra utaltságot, és a piac igényei szerint próbálnak képzéseket indítani,

amelyhez sok esetben oktatóra van szükség. Ezen belül lehetőség; egy **Balkán tanulmányok intézet létrehozása**; mely Európa szinten kuriózum szak lehetne. Megvalósítására potenciális lehetőség van a térség oktatói bázisán, többnyelvű képzéssel megvalósítva Szabadkán. **Új típusú agrárképzés** akkreditálása. Az új közösen indított képzések kiváló alkalmat adnának a diák-és tanárcserék adminisztratív feltételeinek átgondolására és megteremtésére, valamint a kutatás-fejlesztési programok, közös publikációs tevékenység kiszélesítésére is.

- **Öregdiák monitoring informatikai bázisának létrehozása** mely biztosítani a térségben elhelyezkedő fiatalok életpálya követését, segítséget nyújtva a munkaerőpiaci igények kiszámíthatóságához és a szakképzés optimalizálásához.
- **Integrált informatikai rendszerek létrehozása** az oktatási kutatói intézmények között (könyvtárhozzáférés, szoftverhasználat, labor-feltételek igénybevétele, stb.) – e-learning.
- **Pályázatkövető munkacsoport felállítása és működtetése**, amely a technikai előkészítéstől kezdve a lobbig menedzselni tudja a hálózati együttműködésen alapuló felsőoktatáshoz-kutatáshoz kapcsolódó nemzetközi projekteket.

A két ország oktatási rendszerei ugyan alapvetően elkülönül egymástól, de hosszabb távon, (reményeink szerint a felsoroltak beavatkozási alternatívák segítségével) lehetőség nyílhat a Vajdaság Autonóm Tartomány és a Dél-Alföldi Régió egy határon átnyúló oktatási-humánerőforrás fejlesztési stratégiájának kidolgozására is.

IV.3/b A gazdaság igényeihez illeszkedő képzési és programok előkészítése a határrégióban

A beavatkozásban javaslatot teszünk a határrégióban a gazdasági igényeihez illeszkedő tréningprogramok előkészítésére, a tananyagfejlesztés és módszertan-transzferek körülményeinek áttekintésére. Emellett a határ két oldalán párhuzamosan futó képzési programok tartalmának összehangolására, a képesítések kölcsönös elismerésének kieszközlésére.

Nagyon fontos know-how transzfer elem a speciális munkaerőpiaci szereplők (munkaerőpiaci szakemberek, gazdasági szereplők, munkáltatók, kis és középvállalkozások, szociális szféra szereplői stb.) EU-csatlakozásra történő felkészülését elősegítő tréningprogramok átadása a szerb fél részére, és az ehhez kapcsolódó tananyagfejlesztés, képzési programok

közös megvalósítása. További programelem lehet a határon átnyúló kutatási programok - együttműködési és csereprogramok kidolgozásának és megvalósításának megalapozása a kutatás-fejlesztés terén, a térségspecifikus természettudományos- agrár és társadalomtudományos kutatási programok kidolgozása és az ehhez kapcsolatos pályázati feltételek meghatározása, valamint workshopok és szemináriumok szervezése, tanulmányok elkészítése, szakértőcserék, közös tananyagfejlesztés Ph.D. programok számára

A beavatkozás közreműködői lehetnek: non-profit szervezetek (egyesületek, alapítványok, közhasznú szervezetek és egyéb non-profit szervezetek), önkormányzatok, közintézmények, megyei munkaügyi központok, kereskedelmi és iparkamarák, vállalkozásfejlesztési alapítványok, megyék és kistérségek társulások, szakképző és felnőttoktatási intézmények, valamint kutatóintézetek.

IV.3./c. Speciális oktatási metódusok – ökoiskolai típusú képzések – átadása a szerbiai településeknek

A beavatkozás alapvetően oktatási irányultságú, de – mint a társadalom környezeti tudatformálásához szorosan kapcsolódó terület – a II. prioritáson belül taglalt beavatkozásokhoz is kapcsolható. A környezetvédelem, természetvédelem problémáinak, lehetőségeinek és eredményeinek egyik leghatékonyabb módja az ifjúság tudatformálása, erre különösen alkalmasak azok az ökoiskolák, amelyek az alapképzésükbe a helyi viszonyoknak megfelelően építik be a környezeti ismeretanyagot és már kisiskolás kortól szisztematikusan felépített tanrend segítségével adják át a „zöld szemléletet”. Erre vonatkozóan Magyarországon kiváló jó példák vannak, melyek sokéves tapasztalatai a vajdasági iskolákban is kamatoztathatók. A közoktatás minden szintjén fejleszteni szükséges a környezeti nevelést, el kell érni, hogy a környezettudatosság az általános műveltség része legyen. A magyarországi ökoiskolai jó gyakorlat alapelemei a következők:

Az Ökoiskola jó gyakorlat célja a diákok környezettudatos magatartásának megalapozása, az ember és környezete közötti kapcsolatrendszer megismertetése. Ezt a feladatot komplexen kezelik, mivel a természeti és társadalmi környezet megóvásával az egészséges életvitel kialakításán keresztül érthető el a környezettudatos magatartásforma kialakítása. Az ökoiskolai jó gyakorlat további célja a gyermekek testi és lelki fejlődése, hogy az iskolából kilépve képesek legyenek harmóniában élni önmagukkal és környezetükkel. A diákok képességei négy területen fejleszthetők:

1. Fenntarthatóság a természet és társadalom harmóniájának kialakításával: Környezettudatos magatartás kialakítása, a természet szeretetén, településünk kulturális örökségén keresztül. Alakuljon ki bennük az igény az őket körülvevő szűkebb és tágabb környezet megóvásának igényére, ehhez rendelkezzenek megfelelő természettudományos alapismeretekkel.
2. Testi és lelki egészség fejlesztése: A tanulók kellő motivációt és az egészséggel kapcsolatos alkalmazható tudást szerezzenek, hogy időben felismerjék a betegségeket előidéző tényezőket, és váljanak alkalmassá az egészséges életvitel kialakítására.
3. Társas készségek fejlesztése: fontosnak tartjuk, hogy a diákok megismerjék és alkalmazzák a hatékony kommunikációs eljárásokat, konfliktuskezelési módokat. Az iskola a tanulás mellett egy olyan kortárscsoportokat magába foglaló hely legyen, ahol biztonságos környezetben tudnak egymásra figyelve önfeledten kikapcsolódni. Legyenek birtokában olyan tudásnak, mellyel diákjaink képesekké válnak kiegyensúlyozott életvezetésre.
4. Tantárgyközi integráció megvalósítása, tanévről tanévre fejlesztve magasabb szintre emelve. Téma napok, témahetek és projekthónapok szervezése.

IX. A HOP VÁRHATÓ EREDMÉNYEI

Az INNOAXIS HOP-ban megfogalmazott célkitűzések a régió társadalmi megújulásához alapvetően két irányból – a környezeti és a társadalmi fenntarthatóság aspektusából – járulnak hozzá. Mindkét fejlesztési dimenzió feltételezi a társadalmi-humán tőke és az ebben érdekelt lakossági és professzionális szereplők innovációs kapacitásának, adaptív képességének és készségének fejlődését, ami alapja lehet annak, hogy a régió felzárkózzon az Európai Unió fejlettebb térségeihez.

A HOP-ban fontos hangsúlyt kapnak a humán szféra fontos elemei; a tudástranszferek, a közösségfejlesztés és a társadalmi felzárkóztatás. Az ezekre vonatkozó beavatkozások által a határ két oldalán élők kommunikációja, partnerségre való hajlandósága és közösségtudata megerősödik. Következésképp – az érintett vidéki terekre szabott lokális és térségi együttműködések kibontakozásával – a területi fejlődés folyamata megindulhat.

A beavatkozási folyamatok eredményeképpen hosszú távon számíthatunk egyfajta regionális kiegyenlítődésre is, vagyis az INNOAXIS térség fejlettebb és kevésbé fejlett települései közötti különbség várhatóan csökken majd. Bizonyos fejlesztések a települési pólusokra koncentrálnak, de a népesebb városok térségszervező képességének és húzóerejének növelésével, a vonzaskörzeteik is megújulhatnak, a beavatkozások a kisebb településeken is fejlődést generálhatnak.

Reményeink szerint a térség, a helyben generálódó tudásnak köszönhetően, a későbbiekben fejlődési pályára áll, miközben a lakosság tágan értelmezett életminősége – a településkörnyezeti rendszerek állapota – is javul. Ebben jelentős szerepet játszhatnak az ezt előmozdító szakképzési és foglalkoztatási elemek, melyek a térség gazdasági és társadalmi szereplőinek összefogásával valósulhatnak meg. A környezettudatosságot erősítő beavatkozásoknak – az agrár és turisztikai célú fejlesztések gazdasági szerepe mellett – jelentős társadalmi hatása is várható, mely a lakosság jó közérzete és a régiós identitás erősödésében mérhető majd le.

A HOP eredményeképp várhatóan bővülnek azok az együttműködések, amelyek hozzájárulnak a társadalmi aktivitáshoz, a foglalkoztatás bővüléséhez, és az életszínvonal emelkedéséhez, ezáltal a térség népességmegtartó képességéhez.

A HOP-ban megfogalmazott beavatkozások integrált megközelítése elősegíti a térség átfogó területfejlesztési céljainak hatékonyabb elérését. A prioritások magukban hordozzák

a környezetbiztonságra való törekvéseket és a társadalmi-kulturális-közösségi élet funkcióinak fejlesztését, mellyel hozzájárulnak a térség komplex fenntarthatóságához.

X. Forráslehetőségek

X.1. A GOP megvalósításnak lehetséges forrásai

Az operatív program beavatkozásainak az elindításához és megvalósításhoz, szükséges pénzforrások jelenleg hasonlóképpen nem megoldottak, mint a régió intézményi háttere.

A későbbiekben felvázolásra kerülő intézményi háttér (EGTC/ETT) létrejöttével, mind a finanszírozás, mind pedig a projektgazda szerep megoldásra kerülhet. Ehhez viszont számos előfeltétel teljesülésére szükség van, elsősorban arra, hogy Szerbia is ratifikálja a Madridi Egyezményt illetve engedélyezze a területén EGTC/ETT létrehozását, illetve meginduljon az ország Unió integrációja. Az intézményi háttér létrehozása nélkül csak ad hoc alapon történhet finanszírozás, ami az egyes projektek végrehajtását nehézkessé és egymástól elkülönültté teszi, ami magában hordozza az azonos vagy hasonló adottságú projektek többes finanszírozását is.

Abban az esetben, ha záros határidőn belül sikerül létrehozni az Innoaxis térségben a határon átnyúló régiót (EGTC/ETT), ezzel megoldhatóvá válhat mindazon fejlesztési beavatkozások végrehajtása melyeket a GOP felvázol.

Mivel a régió specifikumai megengedik azt, hogy a közös tervezés után a közös végrehajtás is létrejöjjön, a külső forrásokból történő finanszírozás mellett a közös régió alapítói is létrehozhatnak egy alapot, amelybe költségvetésük meghatározott százalékát delegálva, a meghatározott fejlesztési programokra források biztosíthatók.

Amíg nem jön létre az intézményhálózat, addig csakis a laza együttműködésen alapuló közös pályázati források igénybevitelére nyílik lehetősége, vagy pedig külön-külön mindkét régió a saját forrásait veszi igénybe a közös projektek finanszírozására, viszont ez számos oldalról nehézségekbe ütközik, mivel mind a finanszírozók, mind azok módszertana mind pedig a felhasználás feltételei jelentősen eltérnek egymástól.

A közös projektfinanszírozás elsődleges forrása a Magyarország – Szerbia IPA Határon átnyúló Együttműködési Program, amely a 2007-2013-as programozási időszak után is a következő költségvetési időszakban rendelkezésre fog állni. A program mind infrastrukturális, mind pedig gazdasági fejlesztések támogatását lehetővé teszi, úgy, hogy a két országbeli partnerek egy közös projektet adnak be, melynek aktivitásai nagyságrendileg ugyanolyan arányban történnek meg a két országban. A program az egyes projektek

költségvetésének 85%-t finanszírozzák, a fennmaradt rész, vagy önrészt, vagy pedig a állami társfinanszírozásból lehet biztosítani.

Mivel közös finanszírozási források egyelőre az IPA- n kívül nem érhetőek el, így rövid távon inkább a következő EU-s tervezési időszakokra való felkészülést véljük meghatározónak, míg hosszabb távon – Szerbia EU-csatlakozását remélve – a jelenlegi támogatási konstrukciókat felváltó alapokra lehet számítani, önkormányzati és térségi szinteken egyaránt. Szintén hosszabb távon kiemelt jelentőségűnek tartjuk, hogy a térség földrajzi elhelyezkedése révén érintett a Duna Régió Stratégiájában (DRS), amely a Duna vízgyűjtő területéhez tartozó régiók és országok makro-regionális fejlesztését célozza. A szerb- magyar határ menti térségben javasolt stratégiai prioritások és beavatkozási területek közül számos beavatkozás szorosan illeszkedik a DRS- hez. Feltételezhetően ezek megvalósítására a DRS-el közösen lesz majd lehetőség, hiszen a DRS kiemelt – környezeti és társadalmi – céljainak megvalósítását megerősítendő; pályázati lehetőségek nyílnak majd meg a térség számára is.

A magyar fél részéről igénybe vehető források

A magyar régiórész pályázói számára a Nemzeti Fejlesztési Ügynökség által felügyelt pályázati források adják a fő finanszírozási kerete. A GOP-ban az alábbi pályázati források rendelkezhetők.

Az Új Széchenyi Terv programjai közül a GOP konzisztenciában van a Gyógyító Magyarország – Egészségipari Programmal, amelyből a turisztikai fejlesztésekre lehet forrásokat allokálni a Vállalkozásfejlesztési Programmal, melynek keretében igen széles körű a gazdaságfejlesztés számos ágára kiterjedő forráslehetőségek állnak rendelkezésre. A Tudomány Innováció Program keretében az innováció valamint a K+F területén lehet támogatásokhoz jutni. A Közlekedésfejlesztési Program segítségével utak, kerékpárutak, logisztikai központok, valamint a közösségi közlekedés fejlesztésére lehet pályázni.

Szintén kiemelésre méltó az Új Magyarország Vidékfejlesztési Program, amelynek keretében a mezőgazdaság és az élelmiszer-feldolgozás fejlesztésére, valamint, az életminőség javítására, a diverzifikáció ösztönzésére, forráslehetőségek állnak rendelkezésre.

A szerb fél részéről igénybe vehető források

Jelen pillanatban Szerbia számára jóval korlátozottabban állnak rendelkezésre fejlesztési források, mint az uniós tag Magyarország számára. Az egyedüli uniós eredetű forrás az Előcsatlakozási támogatási eszköz (Instrument for Pre-Accession Assistance, IPA), melynek öt prioritásából eddig 2 nyílt meg, a már említett határon átnyúló program, illetve a stratégiai beruházások támogatása. A maradék három prioritás (regionális fejlesztés, szociális támogatások, mezőgazdasági támogatás) megnyitására a társulási szerződés aláírása után várható. Az Uniós források hiányát a szerb állam belső források fejlesztésre való fordításával hiány pótolja. A legnagyobb ilyen forráskibocsátó, a Nemzeti Fejlesztési Terv nevezetű beavatkozás, amely évente egy pályázatot ír ki, elsősorban önkormányzatok számára, infrastrukturális fejlesztésre.

Vajdaság Autonóm Tartomány Nagyberuházási Alapja, szintén önkormányzatok illetve helyi közösségek számára nyújt támogatást itt is elsősorban infrastrukturális támogatásról beszélhetünk, de jóval szélesebb körbe, amibe pl. az üzleti infrastruktúra is beletartozik, például ipari parkok telepítésének a támogatásának formájában.

Kisebbségi összegű vissza nem térítendő támogatásokat szinte minden szerb minisztérium allokál különböző témákban (gazdaság, mezőgazdaság, turizmus, regionális fejlesztés, munkahelyteremtés, külföldi tőke letelepítése), melyekre pályázat útján a vállalkozásokon kívül non-profit intézmények és önkormányzatok is jelentkezhetnek.

Egy másik dimenzióját adják a támogatásoknak a kedvezményes állami alapok hitelei, melyeket mind a Szerb Köztársaság Fejlesztési Alapja, mind a Szerb Köztársaság Környezetvédelmi Alapja kínálja a piaci szereplők számára. Vajdaság Autonóm Tartomány további ilyen alapokat működtet, mint a Vajdaság Autonóm Tartomány Fejlesztési Alap, Tartományi Mezőgazdaság-fejlesztési Alap és Vajdaság Autonóm Tartomány Garanciaalapja. Ezek az alapok, a vajdasági székhelyű igénylők számára nyújtanak sokszor jelentős támogatási tartalommal rendelkező kölcsönöket, jellemzően közép és hosszútávra.

X.2. A HOP megvalósításnak lehetséges forrásai

A HOP-ban megjelölt beavatkozások elsődleges forrása a Magyarország-Szerbia IPA Határon Átnyúló Együttműködési Program pályázata, amely környezetfejlesztési típusú projektek számára is nyújt támogatást a határmenti térségben. A pályázatra közintézmények, non-profit szervezetek és non-profit gazdasági társaságok jelentkezhetnek, legalább egy projektpartnerrel a határ túoldaláról. Az IPA projektek finanszírozását

legfeljebb 85 százalékban fedezi a közösségi hozzájárulás, az Előcsatlakozási támogatási eszköz (Instrument for Pre-Accession Assistance, IPA) forrásaiból. A fennmaradó részt a pályázók önerőből, illetve kormányzati társfinanszírozás bevonásával biztosíthatják.

A forrasszerzés ügye a szerb-magyar határmenti térséget illetően igen fontos lesz a jövőben, ugyanakkor **a forrásokhoz való hozzáférés rendkívül nagy körültekintést igényel a régióban. Miután közös pályázati pénzek egyelőre az IPA-n kívül nem elérhetők**, így rövid távon inkább a következő EU-s tervezési időszakokra való felkészülést véljük meghatározónak, míg hosszabb távon – Szerbia EU-csatlakozását remélve – a jelenlegi támogatási konstrukciókat felváltó alapokra lehet számítani, önkormányzati és térségi szinteken egyaránt. Szintén hosszabb távon kiemelt jelentőségűnek tartjuk, hogy **a térség földrajzi elhelyezkedése révén érintett a Duna Régió Stratégiájában (DRS)**, amely a Duna vízgyűjtő területéhez tartozó régiók és országok makroregionális fejlesztését célozza. A szerb-magyar határ menti térségben javasolt stratégiai prioritások és beavatkozási területek közül számos beavatkozás szorosan illeszkedik a DRS-hez. Feltételezhetően ezek megvalósítására a DRS-el közösen lesz majd lehetőség, hiszen a DRS kiemelt – környezeti és társadalmi – céljainak megvalósítását megerősítendő; pályázati lehetőségek nyílnak majd meg az INNOAXIS térség számára is.

A magyar fél részéről igénybe vehető források

Az alábbiakban a jelen EU tervezési időszakban, 2013-ig igénybe vehető azon forrásokat soroljuk fel, amelyek a magyar fél számára igénybe vehetők. Ezen igénybe vehető források nagyságrendje az elkövetkező két évben már nem igazán nagy, de **a Nemzeti Fejlesztési Ügynökség által felügyelt pályázati források** némi pénzügyi fedezetet biztosíthatnak a hosszabb távú határ menti együttműködések megalapozásához. Az INNOAXIS HOP-ban megjelenített feladatok mögé jelenleg a következő pályázati források rendelkeznek:

TÁMOP 1. prioritás: *a foglalkoztathatóság fejlesztése*, a munkaerőpiacra való belépés segítése és ösztönzése, mely prioritás azokat a szolgáltatásokat és programokat (aktív foglalkoztatáspolitikai intézkedéseket) támogatja, amelyek célja a munkanélküli és inaktív emberek foglalkoztathatóságának javítása olyan programokon keresztül, amelyek igazodnak az egyes munkavállalói csoportok sajátos helyzetéhez, speciális szükségleteihez, az egyéni képességekhez, készségekhez és a helyi munkaerő-piaci sajátosságokhoz és

gazdasági lehetőségekhez. Pl. nonprofit államháztartáson kívüli szervezetek részére alkalmas konstrukciók lehetnek: a *„közösségi feladatokhoz kapcsolódó munkaerő-piaci programok támogatása”* és az *„innovatív, kísérleti foglalkoztatási programok támogatása”*

TÁMOP 3. Prioritás - minőségi oktatás és hozzáférés biztosítása mindenkinek, amely, el kívánja érni, hogy a közoktatás használható és európai szinten versenyképes tudást, valamint a megszerzett tudás és kompetenciák folyamatos fejlesztését megalapozó és ösztönző alapkészségeket adjon át mindenki számára. Nonprofit szervezet, államháztartáson belül nonprofit szervezet és államháztartáson kívül közoktatási intézmények fenntartói (önállóan vagy konzorciumi formában) számára alkalmas konstrukció lehet az *„építő közösségek B” konstrukció,* amely támogatja a korszerű, többfunkciós (multifunkcionális) közművelődési fejlesztéseket szolgáló közösségi programokat, együttműködéseket, új tanulási formákat, tanulásszervezési eljárások alkalmazását és adaptációját.

TÁMOP 4. Prioritás, melynek célja a felsőoktatás tartalmi és szervezeti fejlesztése, a tudásalapú gazdaság kiépítése az Európai Felsőoktatási és Kutatási Térséghez való csatlakozás és a tudásalapú gazdaság kihívásainak való megfeleléshez szükséges tartalom-, módszertan-, és szolgáltatásfejlesztést elősegítése. A szerb-magyar határ menti résztvevők számára alkalmas konstrukció lehet a *„Nemzetközi közreműködéssel megvalósuló alap- és célzott alapkutatási projektek támogatása”* és a *„Tudományos eredmények elismerése és disszeminációja”* c. kiírás

TÁMOP 5. Prioritás: Társadalmi befogadás, részvétel erősítése, mely prioritás intézkedéseinek a célja, hogy lehetőséget teremtsenek a leghátrányosabb helyzetű térségek komplex felzárkóztatását megalapozó programok indítására; mérsékeljék a szegénységet, segítsék a társadalom hátrányos helyzetű tagjainak társadalmi és munkaerő-piaci integrációját; mindezek érdekében javítsák a szociális ágazat stratégiai tervezési, és döntésmegalapozást szolgáló feltételeit mind országos, mind területi szinteken. A határmentén alkalmas konstrukció lehet a nonprofit szervezetek, államháztartáson belül, nonprofit szervezetek és államháztartáson kívüli szervezetek részére nyitott: *„Szociális képzetek fejlesztése, szakemberek képzése, továbbképzése és készségfejlesztése valamint a helyi fejlesztési kapacitások megerősítése”* c. konstrukció.

KEOP Környezet és Energia Operatív Program 2011-2013-as Akcióterv

Az ez időszakra vonatkozó pályázati kiírások jelenleg előkészítés alatt állnak, a kiírások alapján véve (célok, tevékenységek tekintetében) nem változnak, ugyanakkor egyszerűsítési, ésszerűsítési módosítások, ill. a jogszabályi változások átvezetésre kerülnek. Az alábbi – az INNOAXIS térséget is érintő – konstrukciók megnyitása/folytatása várható a 2011-es időszakban!

KEOP-1.1.1 Települési szilárdhulladék-gazdálkodási rendszerek fejlesztése
KEOP-1.1.1/B Települési szilárdhulladék-gazdálkodási rendszerek továbbfejlesztése
KEOP-2.1.2 Önkormányzati árvízvédelmi fejlesztések
KEOP-2.1.3 Tájgazdálkodást megalapozó vízi infrastruktúra kiépítése (VTT)
KEOP- 2.4.0 Szennyezett területek kármentesítése – csak második forduló
KEOP-2.4.0/B Települési szilárd hulladéklerakó kármentesítés és rekultiváció
KEOP-2.5.0/B Vízgazdálkodási tervezés: árvízi kockázati térképezés
KEOP-3.1.2 Élőhelyvédelem, -helyreállítás, vonalas létesítmények természetkárosító hatásának...
KEOP-3.1.3 Gyűjteményes növénykertek, védett történeti kertek megőrzése és helyreállítása
KEOP-4.3.0 Megújuló energia alapú térségfejlesztés >>>
KEOP-4.4.0 Megújuló energia alapú villamosenergia, kapcsolt hő és villamosenergia, biometán termelés
KEOP-4.6.0 Nagy- és közepes kapacitású bioetanol üzemek létesítésének támogatása KEOP-4.7.0 Geotermikus alapú hő-, illetve villamosenergia-termelő projektek előkészítési, projektfejlesztési tevékenységeinek támogatása
KEOP-6.1.0 Fenntartható életmódot és az ehhez kapcsolódó viselkedésmintákat ösztönző kampányok és fogyasztási lehetőségeket népszerűsítő mintaprojektek

A térségben, a közös beavatkozások mellé rendelhető magyarországi források szempontjából fontos lehet, hogy folytatódik az **Új Magyarország Vidékfejlesztési Program (ÚMVP)**, melyben összesen 200 milliárd forintra lehet majd pályázni. (E keretből mezőgazdasági és kertészeti termelők, erdőgazdálkodók, gazdasági társaságok, mikro-, kis- és középvállalkozások, települési önkormányzatok, nonprofit szervezetek igényelhetnek támogatást). A most meghirdetett jogcímek közül először a kedvezőtlen adottságú és a Natura 2000 területeken gazdálkodók nyújthatnak be támogatási kérelmet, 2011 március végétől. Az új rendszerben elsőbbséget élvez majd a környezet és tájgazdálkodás, a Program továbbra is támogatja az önkéntes társulások, szövetkezetek létrehozását, ahogy a több lábon álló gazdaságokat és a mikro-, kis- és középvállalkozásokat is, kiemelten is azokat, amelyek új munkahelyek létrehozását ösztönözhetik. (A legtöbb forrást, a teljes összeg 50%-át az ÚMVP I. tengelyében, azaz a mezőgazdasági, élelmiszer-feldolgozási és erdészeti ágazat versenyképességének javítására lehet igényelni, ugyanakkor pl. a turisztikai tevékenységek ösztönzését segítő konstrukciókra is lehet majd pályázni. Emellett – ami a határ menti térség partnerségét fokozná – a LEDAER Programon belül már nem csak

nemzetközi együttműködésre (konferenciákra, tapasztalatcserékre), hanem annak előkészítésére is lehet majd forrást igényelni.

Magyarország esetében – az érintett térség számára – egyéb EU-s alapok is elérhetők, amelyek ugyan csak a magyar oldalon használhatók fel, de komoly lehetőséget jelentenek az együttműködések megerősítésében és a jó gyakorlatok későbbi átadásában is.³

A szerb fél részéről igénybe vehető források

A szerb fél által igénybe vehető források jelenleg még szűkösebbek, ráadásul a meglévő forrásalapok alig-alig párosíthatók össze a magyar oldalon igénybe vehető támogatásokkal. Ez egyelőre megnehezíti a határ menti közös fejlesztéseket, hiszen közös alapok létrehozása nem lehetséges.

A HOP-ban megjelölt társadalmi-humán beavatkozások terén – a szociális szférában, azon belül is elsősorban a munkahelyteremtés területén – a következő szerbiai támogatási forrásokkal lehet számolni:

A Siepa – azaz a Szerb Befektetés Ösztönzési Ügynökség által biztosított források lehetővé teszik, hogy külföldi cégek foglalkoztatási támogatásokra pályázzanak. Ez általában 2000 – 10000 Euró közötti összeg munkavállalóként attól függően, hogy mekkora a befektetés és milyen fejlettségű községben helyezkedik el a beruházás.

A **Nemzeti Munkaközvetítő Szolgálat** minden évben támogatásokat ad az alábbi témákban:

- Új munkahelyek megnyitásának támogatása a roma nemzetiség foglalkoztatottjai számára 1300 és 1600 Euro közötti támogatás a munkáltató számára két éves munkahely fenntartási kötelezettséggel.
- Önfoglalkoztatottá válás a roma nemzetiség képviselői számára: 1300 Euro támogatás az újonnan alakult cég/egyéni vállalkozó számára két éves fennmaradási kötelezettséggel.

³ Intelligens Energia Európa Program (IEE), LIFE+ Program, Kultúra (2007-2013)

- Hátrányos helyzetű munkavállalók foglalkoztatásának támogatása, új munkahelyek megnyitása esetén: 1300 és 1600 Euro közötti támogatás a munkáltató számára két éves munkahely fenntartási kötelezettséggel.
- Hátrányos helyzetű munkavállalók önfoglalkoztatóvá válásának támogatása: 1300 Euro támogatás az újonnan alakult cég/egyéni vállalkozó számára két éves fennmaradási kötelezettséggel.
- Közmunkák elvégzésének támogatása önkormányzatok és közintézmények részére, akik hátrányos helyzetű munkavállalókat foglalkoztatnak: 6-12 hónapos program, a támogató minimálbért fizet a közmunkások számára, akik az adott intézmény alapfeladatait látják el, végzettségüktől/szaktudásuktól függően.
- Támogatás a hátrányos helyzetű munkavállalók munkafeltételeinek létrehozására: a munkához szükséges tárgyi feltételek biztosításának támogatása
- Gyakornoki program: 3 hónap önkéntes munka, majd egy év gyakornoki program minimálbér fizetésével, egy év további foglalkoztatás fenntartásának kötelezettségével.
- Munkanélküliek önfoglalkoztatottá válása: 1300 Euro támogatás az újonnan alakult cég/egyéni vállalkozó számára két éves fennmaradási kötelezettséggel.
- Munkaadók számára új munkahelyek megnyitásának támogatása: 1300 és 1600 Euro közötti támogatás a munkáltató számára két éves munkahely fenntartási kötelezettséggel.
- Közmunkák támogatása közintézmények és önkormányzatok részére: 6-12 hónapos program, a támogató minimálbért fizet a közmunkások számára, akik az adott intézmény alapfeladatait látják el, végzettségüktől/szaktudásuktól függően.

A **Tartományi Munkaügyi és Esélyegyenlőségi Titkárság** folyamatosan kiírt támogatási pályázatait egyrészt átveszik a Nemzeti Foglalkoztatás Szolgálat támogatási rendszereit és további lehetőséget nyújtanak a vajdaságiak számára, hogy részt vegyenek a támogatásokban, másrészt pedig saját elsősorban a hátrányos helyzetűek oktatására, továbbképzésére ír ki támogatási pályázatokat, melyekre oktatási intézmények és civil szervezetek pályázhatnak.

XI. AZ EURÓPAI TERÜLETI TÁRSULÁS (ETT) MINT A GOP ÉS HOP MEGVALÓSÍTÁS INTÉZMÉNYI FELTÉTELEI

A szerb – magyar határ menti jó kapcsolatok meghatározó feltétele a határ menti együttműködésekben érintett intézményrendszerek megléte, azok felkészültsége és ereje. Az intézmények a stratégiai és operatív javaslatok megvalósulásának letéteményesei, ezért fontos a térségben megvalósítható intézményi formák és keretek megismerése. Miután az intézményekkel kapcsolatban felmerülő kérdések valamennyi beavatkozással összefüggésben állnak egy alapos fejezetrészt szántunk a megvalósítás intézményi feltételeinek és forráslehetőségeinek bemutatására, mely fejezetet – szakmai megfontolásból – tartalmából következően, mindkét operatív programba beillesztettük.

XI.1. Intézményesített határon átnyúló együttműködések és a lehetséges intézményi formák rövid bemutatása

A határon átnyúló együttműködések második generációja az 1990-es évek második felében jelent meg Európában. A korábbi együttműködési formákat (testvérvárosi együttműködések, eurorégiók, munkaközösségek stb.) egy alacsonyabb fokú intézményesülés vagy éppen annak teljes hiánya jellemezte. A Madridi Egyezmény második kiegészítő jegyzőkönyve (1997), a karlsruhei (1996), majd később a brüsszeli egyezmény (2002), végül az 1082/2006/EK-rendelet az európai területi együttműködési csoportosulásokról és a Madridi Konvenció harmadik kiegészítő jegyzőkönyve (2009) már lehetővé tette önálló jogi személyiséggel rendelkező közös szervezetek kialakítását. Ez a fejlemény forradalmian új helyzetet teremtett, mivel a határon átnyúló együttműködéseknek tartós, a projektek fenntarthatóságán túl akár közös intézmények létrehozását, működtetését is biztosító jogi kereteket biztosít. Ezek az új intézmények természetesen nem működhetnek akadálytalanul a megfelelő jogszabályi háttér, a jogharmonizáció hiányában. A korábbi együttműködésekhez képest mégis érzékelhető többlettel bírnak már azáltal is, hogy a határ menti, általában leszakadó térségek számára életképes alternatívát kínálnak fejlesztési elképzeléseik megvalósításához.

Jelenleg a legígéretesebb jogi-intézményi keretet az európai területi együttműködési csoportosulás (angolul: european grouping of territorial cooperation, röviden: EGTC), újabb keletű elnevezésével az európai területi társulás (ETT) jelenti. Az ETT a legrugalmasabb, a helyi adottságokhoz legkönnyebben alkalmazkodó megoldás, amely ráadásul igen kedvező feltételekkel tudja felhasználni az Európai Területi Együttműködési programok forrásait. Ezért egyre népszerűbb az egész kontinensen. A jelen fejezetben azt járjuk körül, van-e s ha igen, milyen feltételekkel van esély egy ilyen típusú szervezet létrehozására az INNOAXIS térségben.

A határon átnyúló együttműködések szervezeti formáinak kialakítására hosszú idő óta folynak kísérletek, jellemzően a jogi háttér és az intézményi rendszer megteremtése érdekében. Bár a megvalósult szervezetek többirányú fejlődési folyamatot mutatnak, a jogi, intézményi háttérben fellelhető különbségek legvilágosabban a nemzetközi közjog és az uniós jog oldaláról közelíthetők meg.

Nemzetközi közjog

A nemzetközi közjog tágabb értelemben a szuverén államok, nemzetközi szervezetek, az önrendelkezési jogot érvényesítő népek, nemzetek közötti viszonyok szabályozási formája, míg szűkebb értelemben az államok közötti kapcsolatok jogi szabályozása. Az ezen belül található, határon átnyúló együttműködések nemzetközi közjog alaki jogforrásai (mint például nemzetközi egyezmények, szokásjog, egyes nemzetközi szervek határozatai) nagyobbrészt a Hágai Nemzetközi Bíróság Statútumából származtathatók.

A vizsgált együttműködések legtipikusabb formái a keretszerződések, egyezmények, melyek az egyes szintek (régiók - provinciák, régiók - helyi hatóságok, önkormányzatok – önkormányzatok stb.) szerint generálják az együttműködések. Legjellemzőbb példa erre az Európa Tanács Madridi Keretegyezménye és Kiegészítő Jegyzőkönyvei.

A kormányok által létrehozott (több helyen ún. Alapszerződéshez köthető) államközi bizottságok ugyancsak fontos, határon átnyúló együttműködési területet jelentenek rendszeresen visszatérő tevékenységeik révén. (szállítás, oktatás-képzés, környezetvédelem stb.).

Az előzőeknél alacsonyabb szintű és jogilag kötöttebb, de még előforduló együttműködési formát az országos szint alatti hatóságok képviselik. E kötöttségek oka

elsősorban az országoként eltérő hatáskörökben keresendő, mint például az önálló nemzetközi megállapodás kötésének joga, illetve ennek teljes hiánya, vagy éppen az állami jóváhagyás, mint feltétel jelenléte a megállapodásoknál.

Még kevesebb nemzetközi jogi alappal bírnak a regionális és helyi intézmények által megalkotott szabályzatok és munkaszerződések, amely dokumentumok jellemzően hosszú távú együttműködési kötelezettségre vonatkoznak speciális témákban (pl. szállítás, környezetvédelem, turizmus).

Ezen együttműködések közös jellemzői az ellentmondásokkal terhes, bizonytalan jogi alap, az erőteljes jogosítványok és jogi személyiség nélküli formalizált szervezetek. E szervezetek a határon átnyúló együttműködések támogatási közösségi támogatási programok megjelenését követően érthetően arra törekedtek, hogy lehetőségeiken belül, jogi személyiséggel rendelkező intézményeket hozzanak létre.

Közösségi jog

Mind formai, mind tartalmi szempontból más utakat kínált a határon átnyúló együttműködések számára a tagállamok közös belső jogaként értelmezhető közösségi jog. Szűkebb értelemben a közösségi jog az alapító Szerződésekből (elsődleges jogforrások), illetve a Közösség szervei (Tanács, Bizottság) által kibocsátott dokumentumokból (másodlagos jogforrások) áll. Tágabb értelemben felöleli a Közösség jogrendjének minden jogszabályát, köztük az általános jogelveket, a bírósági esetjogot, a Közösség külső kapcsolataiból eredő jogszabályokat, és a Tagállamok között létrejött, a Szerződés rendelkezéseinek érvényt szerezni hivatott konvenciók, egyezmények által rögzített kiegészítő jogszabályokat is.

A közösségi jog sajátos jellege leginkább a másodlagos közösségi joganyagban figyelhető meg, a kötelező erejű jogszabályok (rendelet, irányelv), és a nem kötelező erejű jogi szövegek (állásfoglalás, vélemény) alkalmazása útján, ahol a szabályozásnak az EK szervei, tagállamai, a tagállamok természetes és jogi személyei egyidejűleg és közvetlenül jogosultjai, miközben az Európai Tanács és Európai Bizottság által alkotott szabályozás tekintetében egyben kötelezettjei is.

XI.2. A határon átnyúló együttműködések főbb intézményi keretei

A nemzetközi közjog szintjén a határon átnyúló együttműködések számára a legnagyobb hatású, habár korántsem önálló jogi, intézményi kereteket az ún. Madridi Keretegyezmény⁴ és három Kiegészítő Jegyzőkönyve kínálja, bár aláírásuk, ratifikálásuk és hatályba léptetésük terén igen komoly eltérések tapasztalhatók. Hiányosságaik mellett a mai napig mégis iránymutatással és minta-megállapodásokkal képesek szolgálni az államok, valamint a helyi önkormányzatok határon átnyúló együttműködései számára.

A Madridi Keretegyezmény és Jegyzőkönyvei tekintetében, minden jó szándék ellenére, a gyakorlati alkalmazhatóság korlátai a már fentebb említett aláírási, ratifikálási, hatályba léptetési technikák mellett a nemzetpolitikai elgondolások fényében jelentkeztek, de további problémák mutatkoztak a határ menti terület partnereinek eltérő szintű központosítottasága vagy a közigazgatási és jogi rendszerekben lévő eltérések terén is.

Ezen egyezmény és jegyzőkönyvek, valamint a szellemiségükre épülő további együttműködési formák (Izd. Benelux Egyezmény (1986), és a Karlsruhe Egyezmény (1996) legfőbb közös törekvése az együttműködések szerveihez, intézményeihez illeszkedő jogi keretek keresése és alkalmazása volt. Hamar felismerték, hogy állandó és jogi személyiséggel bíró intézmények nélkül az együttműködések ki vannak szolgáltatva az államközi megállapodás szükségességének és az állami beavatkozás önkényességének.

Euroregionális Együttműködési Csoportosulás (ECG)

A Madridi Keretegyezmény 2009-ben közzétett Harmadik Kiegészítő Jegyzőkönyve⁵ az előzőekben tárgyalt közös jellemzők mellett külön figyelmet érdemel, mivel a területi közösségek vagy hatóságok és egyéb szervek részére egy újszerű formát, az ún. Euroregionális Együttműködési Csoportosulás (angol elnevezésének kezdőbetűiből: ECG) kereteit biztosítja (ratifikáció híján egyelőre csak elméleti alapon) a határon átnyúló együttműködések számára.

⁴ Az Európa Tanács 1980. május 21-én, Madridban fogadta el a Területi Önkormányzatok és Közigazgatási Szervek Határ menti Együttműködéséről szóló Keretegyezményt, amely a nemzetközi jog egyik alapnormájaként ismert. Az Egyezmény 1981. december 22-én lépett hatályba.

⁵ Protocol No. 3 to the European Outline Convention on Transfrontier Co-operation between Territorial Communities or Authorities concerning Euroregional Co-operation Groupings (ECGs), CETS No.: 206. Az aláírások száma 2011. június 28-án 10, ratifikálásra még nem került sor.

Kiemelésének jelentőségét leginkább az adja, hogy az alább bemutatásra kerülő európai területi együttműködési csoportosulás (EGTC vagy újabb keletű magyar elnevezésével: ETT) mellett látszólagos alternatívát kínál a rugalmas, funkcionális, határon átnyúló együttműködésekhez. Jogi személyisége és bejegyzése hasonló az EGTC-hez, tagjai elsődlegesen a többségi szavazatot birtokló helyi és regionális hatóságok, míg másodlagosan NGO-k, egyesületek, egyéb szervezetek, amelyek alapítása nem ipari és kereskedelmi céllal történt. Intézményi keretei rugalmasabbnak tűnnek az EGTC intézményénél, mivel nincsenek kötelezően létrehozandó intézményei, és a szervezet megvalósíthatósága is szélesebb földrajzi területen lehetséges (szinte valamennyi európai államban).

Jogi kereteit tekintve az ECG formailag önálló egyezmény, tartalmilag azonban a Madridi Keretegyezmény 3. kiegészítő jegyzőkönyvének tekintendő és jogi kötőereje csak a ratifikáló országok tekintetében van. Mint nemzetközi egyezményt csak a belső jogban kihirdetett jogi szöveg útján válik jogforrássá – ellentétben az EGTC uniós szabályozásával (rendeleti szinttel), amely a tagállamokban közvetlenül alkalmazandó. Az ECG nemzetközi közjogi jellegénél fogva széles körű állami (politikai jellegű) beavatkozási lehetőséget kínál, mint például az állam nyilatkozattételi jogát, mellyel a politikai vezetés megszabhatja, hogy mely jogalanyai számára tartja kívánatosnak az együttműködést, ráadásul e korlátozó nyilatkozata ellen a jogalanyok számára nincs biztosítva jogorvoslati lehetőség. Ugyancsak az állami beavatkozás veszélyét jelzik, hogy nincsenek mindenkor kötelező jellegű, minimális hatáskörök, vagyis e jogosítványok delegálhatók (kifejezett felhatalmazás esetén a területi önkormányzatok és hatóságok hatósági jogköreivel együtt).

Az ECG együttműködési területei a határon átnyúló és interterritoriális (minden, ami nem határ menti) szerveződési formák, azzal, hogy az interterritoriális együttműködés a Madridi Keretegyezmény 2. jegyzőkönyvének ratifikálásához kötött⁶. Felelősségi szabályai kissé elnagyoltak, az alkalmazandó nemzeti jog szerint alakul, ugyanakkor korlátolt és korlátlan felelősségű ECG is létrehozható.

Az ECG összességében mégis, mint beavatkozási lehetőség jól illeszkedik a nemzetközi közjogi szabályozás „top down” (felülről lefelé építkező) jellegéhez, mely elsősorban az állami szuverenitás elsőbbségét tartja szem előtt. Ám miközben tág teret enged a politikai konfliktusoknak, nemzet- és etnopolitikai céloknak, számottevő és számon

⁶ A Harmadik Kiegészítő Jegyzőkönyv az interterritoriális szervezések keretében, „föderális klauzulaként” ismert cikkelye révén lehetővé teszi alkotmányosan el nem ismert, de terminológiailag azokkal egyenértékű autonóm területi egységek részvételét határokon átnyúló együttműködésekben, az állami beavatkozás lehetőségének fenntartása mellett.

kérhető kötelezettségvállalásokat nemigen tud felmutatni. Ennek következtében szervezeti, illetve intézményi hatékonysága, ugyanúgy, mint a Madridi Keretegyezmény alapján együttműködő egyéb szervezeti formák esetében, megkérdőjelezhetővé válik. E különbségek miatt az államok között kiegészítő szerződések sorozatára van szükség ahhoz, hogy a regionális és helyi hatóságok képesek legyenek érdemben részt venni a határon átnyúló együttműködésekben.

Az európai területi együttműködési csoportosulás (EGTC vagy ETT)

Jogi háttérüket tekintve, a határon átnyúló együttműködések igazi táptalajra leltek az Európai Unió erőteljesebbé váló integrációs törekvéseiben, kihasználva a közösségi jog minden más jogi normával szembeni elsődlegességét⁷, ezen belül is az európai területi együttműködési csoportosulás⁸ (European Grouping of Territorial Cooperation, EGTC) adta lehetőségeket. Az új szupranacionális társulási forma az Európai Parlament és a Tanács 2006. július 5-én, 1082/2006/EK-számú rendeletével (Rendelet) került elfogadásra⁹ és azóta kínál új intézményesülési formát a tagállamok, illetve entitásai számára.

Az EGTC (ETT) szabályozás jogalkotói szándékait vizsgálva, az új jogintézmény kétségtelen előnye az alulról építkező („bottom up”) politika, a helyi, regionális hatóságok szokatlanul nagy jogi és adminisztratív mozgástere, a rendeleti forma számon kérhetősége, valamint szakpolitikai irányultsága, melyhez viszonylag szűk politikai mozgástér társul.

Az EGTC (ETT) tagjai a tagállami entítások igen széles köréből, de minimum két uniós tagállam területéről kerülnek ki (helyi és regionális hatóságok és önkormányzatok, a közbeszerzési eljárások 2004/18/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv szerinti közjogi intézményei vagy éppen valamely tagállam), de meghatározott módon nem uniós (ún. harmadik) országok területi entitásai is csatlakozhatnak hozzá.

A Rendelet az EGTC (ETT) alapidokumentumainak formai és tartalmi keretet ad, de emellett olyan szervezeti felépítést tesz lehetővé (a Közgyűlésen és Igazgatón, mint minimálisan létrehozandó szerveken túlmenően), amely rugalmasan alkalmazkodik az adott EGTC (ETT) céljaihoz, tevékenységi köréhez és képessé teszi azt a Közösség által

⁷ Kivéve a nemzetközi közjog imperatív normáit.

⁸ Az Európai Bizottság által 2005-ben közzétett kohéziós politikájának prioritásai között volt található a Határmenti Együttműködés Európai Csoportja létrehozásáról (European Grouping of Cross-border Cooperation, EGCC) szóló rendelettervezet, melynek neve, az utolsó pillanatban, a területi hatály kiterjesztése miatt „Európai Területi Együttműködési Csoportosulás”-ra (European Grouping of Territorial Cooperation, EGTC) változott.

⁹ A Rendelet alkalmazandóságának kezdő időpontja (a 16. cikkelyt kivéve) 2007. augusztus 1-je volt.

társfinanszírozott, határokon átnyúló, transznacionális, és interregionális együttműködési programok, illetve projektek során az együttműködések tényleges menedzselésére és végrehajtására.

A Rendelet egyértelműen rendezi az EGTC (ETT) vonatkozásában alkalmazandó jog, joghatóság és jogorvoslat kérdését is, továbbá az alapítási és megszüntetési folyamat részleteit. A tagok pénzügyi hozzájárulása és pénzügyi felelőssége terén a közösségi pénzalapokkal összefüggő, illetve általános pénzügyi felelősségére koncentrálnak, valamint rövid általános szabályokat fektet le az EGTC-k (ETT-k) gazdálkodására és pénzügyi kimutatásaira vonatkozóan. Érthető, de ugyanakkor a folyamatokat néha zavaró párhuzamnak tűnik, hogy miközben az EGTC (ETT) legalább egy tagjának, a nemzeti jogából fakadó korlátozott felelőssége esetén a többi tag is korlátozhatja saját felelősségét, ugyanakkor a tagállamok megtilthatják a kizárólag korlátozott felelősségű tagokból álló EGTC-nek (ETT-nek) a területükön történő bejegyzését.

Az EGTC (ETT), mint új uniós jogintézmény megjelenése gyökeres fordulatot hozott a határon átnyúló együttműködések gyakorlatában. Egyre inkább érezhető, hogy a nemzetközi közjog játéktéréhez szokott tagállamok egy része igen nehezen alkalmazkodik az új jogi környezethez, így különösen a közösségi jog elsődlegességének tudatához.

A gyakorlatban azonban az EGTC (ETT) **éppen azokat a jogi és intézményi elemeket honosította meg, amelyek elengedhetetlenek a határon átnyúló együttműködések fejlődéséhez.** (Közös külső jogforrás elsődlegessége a nemzeti szabályozások másodlagosságával szemben; szabályozott, de alkalmazkodást engedő szervezeti keretek; az állam meghatározott esetekben történő közbeavatkozási lehetősége; kidolgozott jogorvoslati út a tagok számára; a székhely állam joga szerinti lehető legteljesebb jogképesség; együttműködést segítő közös, minden tagnál meglévő hatáskörök; többszintű együttműködési forma, melyek mindegyikéhez konkrét közösségi finanszírozású program kapcsolható; és nem utolsósorban részletes felelősségi szabályok.)

Az EGTC-rendelet megalkotása nem választható el attól a folyamattól, ahogy az Európai Területi Együttműködés (ETE) a kohéziós politika 3. prioritásává vált a 2007–2013 közötti költségvetési időszakban.

Az 1990-ben indult INTERREG-program 2006-ig a közösségi kezdeményezések közé tartozott. A jelenlegi költségvetési ciklusra az INTERREG-et az Európai Területi Együttműködés váltotta fel. Az ETE már nem közösségi kezdeményezés, hanem a Kohéziós Politika 3. célterülete, prioritása (a versenyképesség és a konvergencia mellett). Ez döntő

jelentőségű változás a határon átnyúló együttműködések megítélésében: az Unió fejlesztésének egyik legfontosabb célterületévé vált.

Az EGTC-rendelet megalkotása ezáltal abba a folyamatba illeszkedik, amely során a területi kohézió egyre jelentősebb hangsúlyt kapott a közösségi politikákban. A 2006. július 5-én az Európai Parlament és az Európai Unió Tanácsa által elfogadott rendelet egy olyan szervezeti keretet teremtett meg, amely alkalmas a **határon átnyúló programok és projektek menedzselésére – függetlenül attól, hogy ezek finanszírozása EU-s vagy EU-n kívüli forrásokból történik. Ez az INNOAXIS térség szempontjából életbevágó.**

2011 közepéig 17 ETT jutott túl a regisztrációs eljárás (beleértve a kötelező uniós közleményt is). Ezen ETT-k alapítói látványosan másként, jóval bővebben értelmezik az új jogi-intézményi eszköz célját és szerepét, mint a rendelet megalkotói. A regisztrált ETT-k közül 15 közvetlen határ menti (CBC), 2 hálózati (interregionális) jellegű. Funkcionalitásuk alapján 4 csoportba sorolhatóak.

A legtöbb megalapított ETT a közvetlen, határ menti területfejlesztést tűzte ki céljául. Ezek a szervezetek nevezhetőek határ menti területfejlesztési ETT-knek. (A MOT vonatkozó dokumentumaiban ezt a típust kormányzási ETT-ként határozza meg.) Céljuk a hosszú távú területi együttműködés, közös fejlesztések megvalósítása és a fejlesztések eredményeinek fenntarthatóságát biztosító közös intézmények, esetleg közös vállalkozások létrehozása, működtetése.

Ezeket az ETT-eket az eurorégiós együttműködések következő generációjának tekinthetjük, mivel az eurorégiók, eurodistrictek és egyéb szervezeti keretek között elindított munkát emelik egy magasabb szintre. A 2011 közepéig bejegyzett 17 ETT többsége ebbe a csoportba sorolható. Ide tartozik pl. az első (Lille-Kortrijk-Tournai), a második (Duero-Douro) és a harmadik (Ister-Granum).

Az ETT-k másik típusa a hálózati ETT. A hálózati ETT-k esetében nem a területi közelség, hanem a közös téma a meghatározó. A hálózatban együttműködő partnereket a közös program vagy projekt témája köti össze. Ez az együttműködési forma hatékonyan alkalmazható transznacionális vagy interregionális projektek megvalósítására és eredményeinek hosszú távú fenntartására. 2010 közepéig két hálózati ETT-t jegyeztek be: az egykori görög gyarmatvárosokat egyesítő¹⁰ Amphychiony és a mediterrán térség szigeteit szövetségbe tömörítő ArchiMed ETT-t. Hasonló ETT formálódik Budapest és Ulm

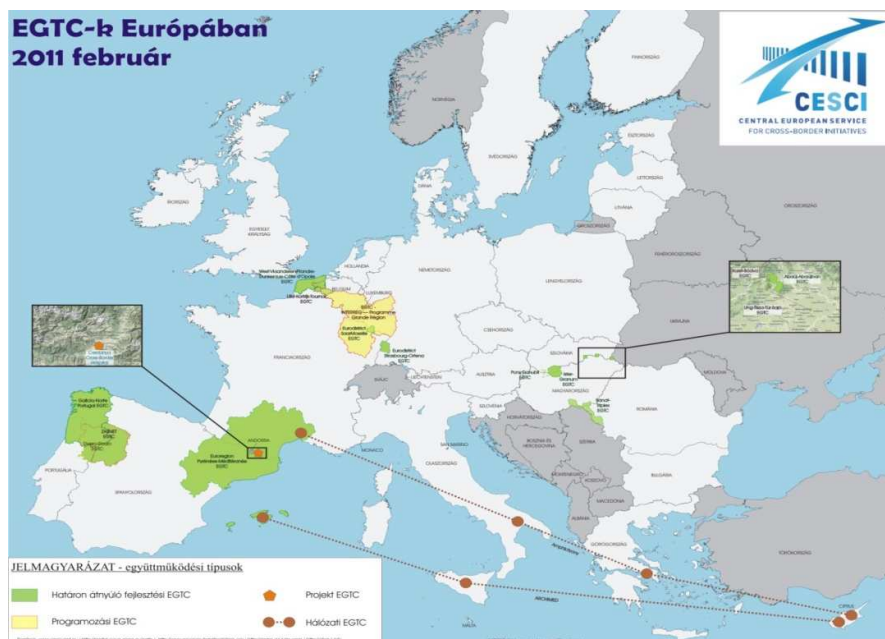
¹⁰ Pontos megnevezése szerint a mediterrán térség ikervárosait és térségeit egyesítő szövetségről van szó, amely a tervek szerint görög, francia, olasz, szerb, ciprusi, izraeli és libanoni szereplőket fogadna tagjai közé.

kezdeményezésére a Duna-völgyben, és megkezdődött több jelentősebb közlekedési folyosó menti szereplőket egyesítő ETT (V., VIII. folyosó, Central European Transport Corridor) szervezése is. A kezdeményezők szándéka ezekben az esetekben nyilvánvalóan a közös érdekek és a közös fellépés, az érdekartikuláció koordinációja (lobbizás), valamiféle közös programmenedzsment kialakítása.

A harmadik típust a programozási ETT képviseli. Ez az ETT egy adott uniós finanszírozási program irányító hatóságának feladatait látja el, és közvetlenül szerződhet a kedvezményezettekkel a konkrét projektek megvalósítására. Mostanáig egyetlen ilyen ETT alapult, a Grande Région, amely a német, francia, luxemburgi és belga határtérségben lát el koordinatív feladatokat az ETE-programok megvalósítása kapcsán¹¹.

Végül a negyedik típusba a projekt ETT-ket sorolhatjuk. Ebben az esetben a partnerek célja egy konkrét határon átnyúló projekt megvalósítása. Az ETT ilyenkor projektársulásként funkcionál. Az egyetlen regisztrált ETT, a Cerdanya, egy közös francia-spanyol kórház létrehozását tűzte ki céljául. A kezdeményezés sajátossága, hogy a határ spanyol oldalán felépítendő (jelenleg kiviteli tervekkel rendelkező) kórház a francia oldalról is fogadna betegeket.¹² Az ETT típusok elhelyezkedése Európában a 8. ábrán látható.

8. ábra: Az ETT-k típusai Európában

Az ETT mint intézmény előnyeit más határon átnyúló struktúrákkal szemben az alábbiakban fogalmazhatjuk meg.

¹¹ Már eurorégióként is ellátták ezt a feladatot, az ETT-vé alakulás jelentősen megkönnyíti a munkájukat.
¹² A projekt megvalósítását nehezítik a két érintett EU-s tagállam vonatkozó jogszabályai közötti eltérések.

- Talán a legfontosabb, hogy az ETT-knek nem csak különböző szintű önkormányzatok, hanem az államok is tagjai lehetnek. Nem pusztán elvi támogatásról van szó, hanem az ETT-nek közvetlen tagjai lehetnek pl. a közlekedési minisztériumok. Ez egyrészt tekintélyt kölcsönöz a szervezetnek, másrészt stabil finanszírozási háttérrel is biztosít, végül az ETT érdekérvényesítő erejét is kedvezően érinti.
- Az ETT rendkívül leegyszerűsíti, és teljesen legálissá teszi a közös intézmények működtetését, finanszírozását. Egy ETT-nek saját alkalmazottai (pl. titkárság), intézményei (pl. stratégiai menedzsment), vállalkozásai (pl. projektfejlesztő cég) lehetnek.
- Nagyon fontos előnye az ETT-nek, hogy minden EU-s tagállamra kötelező érvényű jogszabályról van szó. A Madridi Konvenciót a mai napig csak 34 európai ország ratifikálta az Európa Tanács 47 tagja közül. A konvenció két kiegészítő jegyzőkönyvét ennél is kevesebb. A 2009 szeptemberében elfogadott harmadik jegyzőkönyv sem lesz kötelező jogszabály. Az EGTC-rendelet ezzel szemben a közösségi jog része: minden tagállam el kell, hogy ismerje az adott ETT-t önálló jogi személynek.¹³ Az ETT működését nemzeti és uniós jog védi. Nincs szükség bilaterális megállapodásokra: a valamelyik tagállamban székhellyel rendelkező ETT azonnal megkezdheti működését minden jóváhagyott tag területén. Összefoglalva: bár az ETT helyi, regionális érdekeket jelenít meg, uniós szintű szervezet: az adott tagállam gyakorlatilag nem gátolhatja meg a létrejöttét, és csak egészen kivételes helyzetben vonhatja meg a működési engedélyét. Ezek az adottságok páratlanul hatékonyá teszik a csoportosulások működését.
- Az ETT rendkívül flexibilis eszköz. Könnyen igazítható a változó igényekhez, nem egy merev struktúra. Ha egy fejlesztési program megvalósításakor új tényezők merülnek fel, az ETT céljai, döntéshozatali módszere, intézményei átalakíthatóak.
- Végül, az ETT az ETE-programok forrásainak fogadására a legalkalmasabb eszköz. Formai adottságainál fogva jóval kedvezőbben juthat ilyen támogatásokhoz, mint bármilyen más együttműködés, mivel az ETT automatikusan teljesíti a közös projektekkel szembeni elvárásokat, tartós intézményi együttműködésként garantálja a projektek eredményeinek fenntartását, a közös finanszírozást. Az ETT-k pályázatai

¹³ Másik oldalról ez a gyengesége is: az Unió kívüli országokra nem érvényes, a külső határok mentén EGTC-t alapítani emiatt bonyolult folyamat. Meg kell ugyanakkor jegyezni, hogy az ECG-k alapítása ezekben az esetekben sem jelent automatikusan megoldást, mivel ezek működésével kapcsolatban még kevésbé állnak rendelkezésre háttér jogszabályok, mint az EGTC-k esetében.

esetében nem kell alkalmazni a Lead Partner elvet sem. Mindez azt eredményezi, hogy az ETT már eleve magasabb pontszámmal indul a pályázatokon, mint más partnerségek. Programozási egységekként kezelve, az ETT-k emiatt is igen hatékonyan járulhatnak hozzá a határtérségek fejlesztéséhez.

A fenti példákból látható, hogy az új EU-s jogszabály alkalmazói nem pusztán projekt- és programmenedzsmentre használják az ETT-t, hanem közös szolgáltatási-fejlesztési szervezetekként.

Meg kell ugyanakkor említeni az új intézmény néhány hátrányos tulajdonságát is. ETT-k alapításakor a résztvevők egy új jogi személyiséget hoznak létre, amelynek vagyona, jogszabályokban meghatározott kérdésekben korlátozott felelőssége van, megszüntetése külön jogi procedúrát jelent. Míg egy eurorégiós együttműködés megszűnése érdeklődés hiányában nem okoz adminisztratív problémákat, az ETT megszüntetése ahhoz hasonló folyamat, mint amikor egy nemzetközi vállalat fejezi be működését: tulajdonosai eltérő országokban működnek.

Az is nyilvánvaló, hogy ha egy adott térségben létrehozunk egy ETT-t, azt követően megszűnik a megoldási módok közötti választás lehetősége: ez a típusú intézményesülés végleges (bár folyamatosan javítható) szituációt eredményez (jóllehet nem szükségszerűen jelenti egyéb, már meglévő formák – pl. eurorégiók – megszűnését: ezek párhuzamosan fennmaradhatnak).

A legnagyobb probléma mégis az EGTC-rendelet újdonsága. A tagállamok hivatalos szervei nehezen tudják értelmezni az új intézményt, jelentős értelmezési különbségek tapasztalhatóak a tagállami gyakorlatban. Ezen kívül rengeteg további jogszabályra lenne szükség, hogy az ETT-k biztonságosan működhessenek. A spanyol-francia kórház esetében pl. nem elég a kórházat felépíteni, szükség van azokra a jogszabályokra is, amelyek biztosítják, hogy mindkét állam polgárainak kezeléseit térítse meg az adott tagállam.

Egyéb, közösségi társasági formák

Mint említettük, az európai területi együttműködési csoportosulás egyfajta szupranacionális szervezet, amely a közösségi jog rendszerében, az európai gazdasági érdekcsoport (a magyar jogi terminológiában: egyesülés, EEIG), az európai részvénytársaság (SE) és az európai szövetkezet (SCE) mellett az uniós társasági formák egyike.

E tanulmánynak nem célja e három társasági forma elemzése, hiszen azok célja és tevékenysége (egyres közös vonásaik ellenére) az ETT céljaitól eltérő. Ugyanis míg az európai részvénytársaság több tagállamban bejegyzett gazdasági társaságai révén arra törekszik, hogy egyes (nemzeti szintű) üzleti vállalkozásait közösségi szintre szervezze át, addig az európai szövetkezet tagjai szükségletének kielégítését tipikusan gazdasági tevékenység útján, egy vagy több európai és/vagy nemzeti szintű szövetkezeti környezetben valósítja meg.

Az európai gazdasági egyesülés (EEIG) azonban több vonatkozásban is rokonságot mutat az ETT intézményével. Tevékenységére a 2137/85/EGK Rendelet¹⁴ vonatkozik, amelynek előírása szerinti nemzeti végrehajtási szabályokat Magyarországon a 2003. évi XLIX. törvény tartalmazza¹⁵.

Az EEIG tagjai az Európai Unióból származó, meghatározott tevékenységet folytató, illetve szolgáltatást nyújtó természetes személyek, valamint meghatározott társaságok és más jogi személyek. Az egyesülés a tagjai számára lehetővé teszi, hogy tevékenységükhöz kapcsolódóan, azt kiegészítő jelleggel, adott időtartamra (projekt életciklusra, vagy egy projekt keretében megkezdett munka folytatására), közös szervezet útján fejlesszék határokon átnyúló gazdasági tevékenységüket, de közben megtarthassák gazdasági és jogi függetlenségüket. Az egyesülés a kiegészítő jelleg korlátjaként többek között nem törekedhet nyereségszerzésre, 500 munkavállalónál többet nem foglalkoztathat, és nem lehet tagja másik európai gazdasági egyesülésnek. További korlátozó tényező, hogy a székhely szerinti tagállam rendelkezése esetén, az ott bejegyzett egyesüléseknek nem lehet húsznál több tagja.

A gyakorlat szerint ezek az egyesülések a határokon átnyúló együttműködés több területén is megjelenhetnek: így például a közfinanszírozású kutatási-innovációs projektekben, de egyszerűen csak koordináló funkciót is elláthatnak tagjaik irányába, vagy egyes feltételek teljesítése esetén, egyedüli szerződő félként részt vehetnek az EU által támogatott projektekben.

¹⁴ Forrás: <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ>

A dokumentum kelte: 1985. július 25., hatálybalépése: 1989. július 1-je, kivéve a 39., 41. és 42. cikkeket, melyek hatálybalépése: 1985. augusztus 5.

¹⁵ A 2003. évi XLIX. Törvény az európai gazdasági egyesülésről, valamint a gazdasági társaságokról szóló 1997. évi CXLIV. törvény és a cégnyilvántartásról, a cégnyilvánosságról és a bírósági cégeljárásról szóló 1997. évi CXLV. törvény jogharmonizációs célú módosításáról. A törvény a (2) bekezdésben foglalt kivétellel 2004. január hó 1. napján lépett hatályba.

Az egyesülés írásba foglalt társasági szerződéssel, legalább két különböző tagállamból, minimálisan két taggal hozható létre. Az alkalmazandó jog a székhely szerinti nemzeti jog, de a Rendelet kifejezett rendelkezése szerint az egyesülés a Közösségen belül, korlátozás nélkül áthelyezheti a székhelyét. Az egyesülés kötelező szervei: a közösen eljáró tagok, valamint az igazgató, illetve igazgatók.

Az EEIG, mint jogképes szervezet, szerződéseket köthet az Európai Közösségen belüli és a Közösség határain kívüli szervezetekkel. Tagjainak nem szükséges pénzügyi hozzájárulást, vagy induló tőkét szolgáltatni, hanem természetbeni és ún. nem tárgyasult erőforrásokkal (know-how, kutatási tapasztalat stb.) is hozzájárulhatnak a szervezet alapításához, működéséhez. E mellett azonban korlátlanul és egyetemlegesen felelnek az egyesülés tartozásaiért és egyéb kötelezettségeiért (bizonyos adósság tekintetében korlátozott, vagy kizárt felelősséggel).

A fejezet rövid összefoglalásaként megállapítható, hogy az utóbbi időszak két legígéretesebb intézményi formája az ETT és az ECG. Ezek közül is sokkal inkább az ETT tűnik az INNOAXIS projekt operatív céljai megvalósítására alkalmas intézményi eszköznek.

XI.3. ETT a szerb-magyar határon

Miután az Európai Unió 1999-ben elindította a stabilizációs és társulási folyamatot (SAP) Szerbiával, majd 2005-ben a stabilizációs és társulási megállapodásról (SAA) szóló tárgyalásokat, melynek eredményeképpen 2010-ben a megállapodás (bizonyos feltételekkel) az Európai Parlament részéről is zöld utat kapott¹⁶, többé-kevésbé tisztázódní látszódtak a magyar-szerb, illetve magyar-szerb-román relációban, a határon átnyúló együttműködést elősegítő jogszabályi háttérkérdések is.

A határon átnyúló együttműködés tekintetében szerb részről elsősorban Vajdaság Autonóm Tartomány (a továbbiakban: Vajdaság AT) és helyi önkormányzatainak részvétele tűnik kézenfekvőnek. Ez a részvétel részben alapulhat nemzetközi közjogi aktuson, részben, pedig közösségi szintű szabályozáson.

¹⁶ A megállapodás hatálybalépéséhez szükséges ratifikációk teljes számban még nem történtek meg.

Nemzetközi közjogon alapuló megállapodás

Nemzetközi közjogi síkon az együttműködéshez elsődlegesen a Madridi Keretegyezmény biztosíthat jogi és intézményi háttérrel, a korábban már említett tényleges jogi kötőerő nélkül, erőteljes állami beavatkozási lehetőség mellett.

E jogi háttér alkalmazhatóságát nagymértékben hátráltatja, hogy a vizsgált Magyarország, Szerbia és Románia viszonylatban, a Madridi Keretegyezményhez történő csatlakozás a mai napig eltérő intenzitású. A 2011. június 26-i státuszhelyzet szerint¹⁷ az aláírás, a ratifikáció és a hatálybaléptetés Magyarország vonatkozásában 1994. június 22-ig, Románia tekintetében 2003. október 17-ig megtörtént, míg Szerbia 2003, illetve 2006 után még egyik szakaszt sem teljesítette.

Amennyiben az Egyezményhez történő csatlakozás szerb részről megtörténne, figyelemmel kell lenni arra, hogy Magyarország a helyi kisebbségi önkormányzatok nemzetközi együttműködésekben való részvételét deklarációs dokumentumai útján nem támogatta¹⁸, míg Románia a jövőbeli együttműködésekben, saját entitásai közül csak a határ menti megyék részvételét engedélyezi¹⁹.

A Madridi Egyezményhez készült Első Kiegészítő Jegyzőkönyv ugyan elvi alapon támogatja a közjogi, vagy akár magánjogi jelleggel és döntéshozói jogkörrel rendelkező szervezetrendszer létrehozását²⁰, ám a vizsgált három ország közül egyedül Románia írta alá az Első Kiegészítő Jegyzőkönyvet²¹. Ez egyúttal azt is jelenti, hogy a Jegyzőkönyvet alá nem író államok a már említett szervezetek egyezménykötési jogát és az általuk létrehozott intézmények jogi személyiségét nem deklarálták.

A Második Kiegészítő Jegyzőkönyv²² a nagyobb, egymással nem határos (transznacionális) területi egységek közötti ún. „területközi együttműködéshez” kínál kereteket. Ez a Jegyzőkönyv (a magyar-román viszonylattól eltekintve) területileg kevésbé

¹⁷ <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=106&CM=8&DF=27/06/2011&CL=ENG>

¹⁸ Lsd. az 1994. március 21-i deklarációs dokumentumot.

¹⁹ Lsd. az 2003. július 16-i deklarációs dokumentumot.

²⁰ Additional Protocol to the European Outline Convention on Transfrontier Co-operation between Territorial Communities or Authorities, CETS No.: 159. Aláírásra megnyitva: 1995. november 9., hatályba lépése, négy ratifikációt követően: 1998. december 1-jén.

²¹ 1998. május 5-én.

²² Protocol No. 2 to the European Outline Convention on Transfrontier Co-operation between Territorial Communities or Authorities concerning interterritorial co-operation, CETS No.: 169,). Aláírásra 1998. május 5-én nyitottak meg, majd négy ratifikációt követően 2001. február 1-jén lépett hatályba.

érdekes Magyarország, Románia és Szerbia hármass rendszerében, ráadásul a három állam közül eddig csak Románia írta alá a Második Kiegészítő Jegyzőkönyvet²³.

Természetesen, egy esetleges magyar-szerb-román együttműködés a Madridi Keretegyezményen kívül is létrehozható, ám a tapasztalatok szerint e megállapodások szövege legtöbbször a Keretegyezmény által biztosított minta-megállapodások szövegezéséhez igazodik.

Közösségi jogon alapuló megállapodás

Az uniós szabályozási rendszeren nyugvó együttműködés legkézenfekvőbb módja az Európai Parlament és a Tanács által 2006. július 5-én elfogadott, az európai területi együttműködési csoportosulásról szóló 1082/2006/EK számú rendelet (Rendelet) alkalmazása a három érintett ország entitásai tekintetében.

Magyarország 2004-től, Románia 2007-től tagja az Európai Uniónak, míg Szerbia státusza (a Rendelet tekintetében vizsgálva) jelenleg az ún. „harmadik ország” státuszával egyenértékű.

A 1082/2006 EK Rendelet Preambulumának (16) bekezdése szerint „ A Szerződés 159. cikkének harmadik bekezdése nem teszi lehetővé harmadik országok jogalanyainak bevonását az említett rendelkezésen alapuló jogi aktusba. A csoportosulás létrehozását lehetővé tevő közösségi intézkedés elfogadása azonban nem zárja ki annak lehetőségét, hogy harmadik országok jogalanyai részt vegyenek az e rendeletnek megfelelően létrehozott csoportosulásban, amennyiben a harmadik ország jogszabályai vagy a tagállamok és harmadik országok közötti megállapodások azt lehetővé teszik.”

Mivel Szerbia és a másik két ország közötti megállapodás nem ismert, ezért Vajdaság AT esetében a vonatkozó belső jogszabályok, úgymint a szerb Alkotmány és a Vajdaság AT Statútum vonatkozó szabályozásait kell megvizsgálnunk.

A 2006. évi, október 28-29-i népszavazással elfogadott új szerb alkotmány VII. fejezete (176. § - 187. §) foglalkozik az autonóm tartományok és helyi önkormányzatok nemzetközi együttműködéseivel.

A 181. § értelmében „Az autonóm tartományok és helyi önkormányzati egységek együttműködnek más államok megfelelő területi közösségeivel és egységeivel, a Szerb Köztársaság külpolitikájának keretein belül, tiszteletben tartva a Szerb

²³ Az Első Kiegészítő jegyzőkönyvhöz hasonlóan, az aláírás dátuma 1998. május 5.

Köztársaság területi egységét és jogrendjét.”

Vajdaság AT nemzetközi együttműködéséről a 2009. november 30-án elfogadott tartományi Statútum rendelkezik. A Statútum 16. §-a szerint Vajdaság AT, saját hatáskörben, régiók közötti megegyezéseket köt, tagja lehet európai és globális régiós egyesületeknek, illetve a vonatkozó szabályozással összhangban, a szerb kormány beleegyezésével, ugyancsak saját hatáskörben képviselőket alapíthat Európa régióiban és Brüsszelben, saját gazdasági, tudományos, oktatási és turisztikai kapacitásainak a népszerűsítése és fejlesztése céljából. A Statútum 48. §-a értelmében Vajdaság AT kormánya nemzetközi megállapodásokat köt, 34. §-a értelmében Vajdaság AT Képviselőháza régiók közötti megállapodásokat megerősítő aktusokat hoz.

A fenti szabályozások fényében úgy tűnik, hogy létezik olyan szerb belső szabályozás, amely lehetőséget biztosít a vizsgált határon átnyúló együttműködésekben történő részvételhez mind az autonóm tartományok, mind pedig a helyi önkormányzati egységek számára. Az eddigi egyeztetések alapján Vajdaság AT részvétele mind transznacionális, mind megyei szintű ETT-ben, míg a vajdasági helyi önkormányzatok részvétele magyar-román ETT-ben lehetséges.

Természetesen Szerbia, mint harmadik ország entitásainak részvételét a határon átnyúló együttműködésekben elősegítené, amennyiben a Rendelet Preambulumának erre vonatkozó, jelenleg igen szűkszavú rendelkezését a gyakorlathoz jobban alkalmazkodó szabályozás váltaná fel. Erre a közeljövőben talán a Rendelet 17. cikke nyújt lehetőséget, mivel rendelkezése szerint „a Bizottság 2011. augusztus 1-ig benyújtja az Európai Parlament és a Tanács részére az e rendelet alkalmazásáról szóló jelentést és adott esetben módosítási javaslatokat”.

A Régiók Bizottsága, a 2010-ben beérkezett nagyszámú módosítási javaslatot is figyelembe véve, a 2011. január 27–28. között megrendezett 88. plenáris ülésén saját kezdeményezésű véleményében új szempontokat fogalmazott meg a Rendelet felülvizsgálattal kapcsolatban²⁴. Ebben többek között kifejtette, hogy a Rendelet szándéka ellenére a „valóság jelentősen eltér azoktól a logikus és kívánatos várakozásoktól, amelyek a közösségi jogalkotót egy ilyen jogi jelentőségű lépéshez vezették”²⁵, továbbá az összegyűjtött információk alapján arra a következtetésre jutott, hogy az EGTC elindításával kapcsolatos nehézségek okai dologi jogi, eljárásjogi és gazdasági-pénzügyi természetűek²⁶.

²⁴Forrás:<https://bvstoad.cor.europa.eu/AgendaDocuments>

²⁵ Lsd. a Vélemény Politikai Ajánlásainak 17. pontját

²⁶ Lsd. a Vélemény Politikai Ajánlásainak 28. pontját

A Bizottság külön kitért a harmadik országok csatlakozásával kapcsolatos kérdéskörre. Javasolta, hogy tegyék lehetővé kétoldalú ETT-k létrehozását egy uniós területi önkormányzat, valamint egy olyan nem uniós tagállam területi önkormányzata között, amely vagy az előcsatlakozási időszakban van, az Európai Gazdasági Térség tagjaként, vagy pedig az Európai Unió szomszédságpolitikájának, illetve nagyszomszédsági politikájának a résztvevője. Ezen kívül olyan rendelkezés kidolgozását szorgalmazta, amelyek értelmében a harmadik országok helyi, illetve regionális önkormányzatai teljes jogú tagként vehetnének részt az európai területi együttműködési csoportosulásban, ideértve az Unióhoz különleges köteléssel kapcsolódó harmadik országokat is²⁷. Egyúttal a harmadik országok helyi, illetve regionális szerveinek az európai területi együttműködési csoportosulásokban való részvételének megkönnyítésére az Unió és az említett államok közötti nemzetközi megállapodások megkötését javasolta²⁸.

Amennyiben a rendelet felülvizsgálatának időintervallumát és a kérdéses szabályozás módosításának lehetőségeit nézzük, nem remélhető ezen előremutató javaslatok azonnali gyakorlati megvalósulása, hiszen idén várhatóan még nem kerül sor a módosító javaslatok elfogadására. Egyelőre úgy tűnik, hogy az augusztus 1-jéig közzétételre kerülő, az elmúlt hónapok és év munkáiból, egyeztetéseiből összeállított jelentés tartalmilag nem lesz azonos az EGTC (ETT) uniós rendelet felülvizsgálati tervezetével. A szóban forgó tervezet várhatóan csak 2011 októberében jelenik meg a regionális politikára vonatkozó uniós jogszabály tervezeti csomag keretében (a csomag témái: általános rendelet, európai regionális alap, kohéziós alap, szociális alap, területi együttműködés).

A projektterületre javasolt ETT

Az EGTC-rendeletet (az abban foglaltaknak megfelelően) 2011-ben felül kell vizsgálni. A felülvizsgálati eljárás során számos észrevétel érkezett a tagállamok illetékes szerveitől. Magyarország hivatalos álláspontja többek között az volt, hogy a megújított rendeletnek lehetővé kellene tennie ETT-k létrehozását egy tagállam és egy Unión kívüli állam esetében is (tehát egy másik tagállami partner bevonása nélkül, bilaterális alapon). Svájci szomszédsága miatt ebben a kérdésben Franciaország is Magyarországgal azonos álláspontot képviselt. Bár a felülvizsgált dokumentum még nem ismert, az előzetes

²⁷ Lsd. a Vélemény Politikai Ajánlásainak 46. pontját

²⁸ Lsd. a Vélemény Politikai Ajánlásainak 47. pontját

információk szerint a változtatás átvezetésre kerül, ami lehetővé teszi magyar-szerb ETT-k megalapítását, amennyiben erre a szerb belső rendelkezések kompetenciát biztosítanak a helyi és regionális önkormányzatoknak.

A fenti feltételekkel, és csakis ezek fennállása esetén érdemes megvizsgálni egy ETT létrehozásának körülményeit a magyar-szerb határtérségben. A vizsgálat ugyanakkor korántsem jelenti azt, hogy az ETT létrehozása az egyetlen megoldás egy magasabb fokú területi integráció eléréséhez, de valószínűleg a mai formák között nincs versenytársa.

Térbeliség

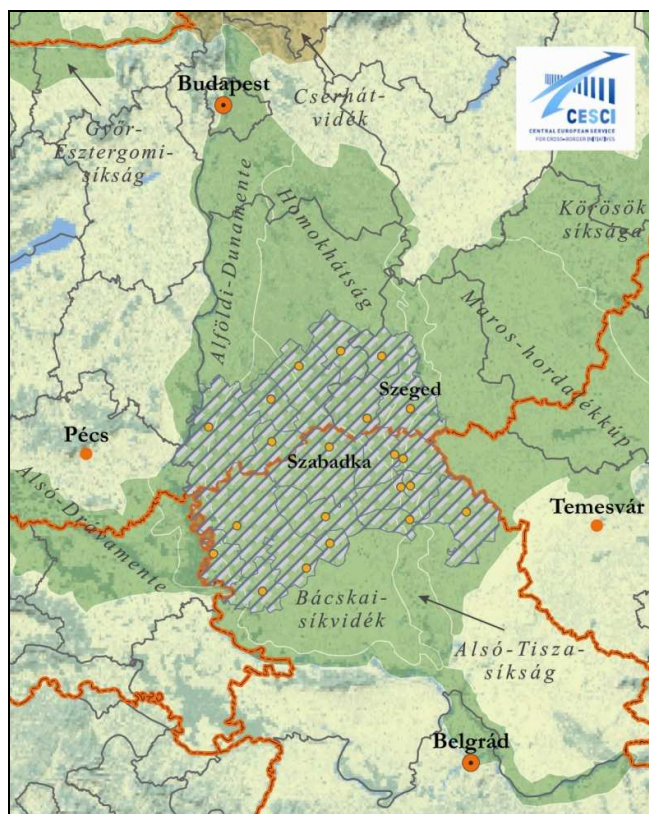
Annak ellenére, hogy a projektterület adott és világosan kijelölhető, fontosnak tartjuk, hogy tárgyilagosan megvizsgáljuk egy a szerb-magyar határtérséget érintő területi együttműködés optimális elméleti lehatárolásának kérdését. Tapasztalataink szerint ugyanis a „problémák” térbeli kiterjedése sajnos csak a legritkább esetekben áll átfedésben az adminisztratív határokkal, praktikusán kijelölt programterületekkel stb. Már csak azért is hasznos lehet egy ilyen, a szűk projektterületnél tágabb látókörű felvezetés, hogy az esetlegesen létrejövő intézményesült együttműködés jövőbeli ésszerű bővülési irányával is számolhassunk.

Mindenekelőtt érdemes táji oldalról megközelíteni a kérdést, hiszen a természeti környezet alapvetően befolyásolja a településhálózat rajzolatát, ez pedig a társadalmi, gazdasági aktivitás színtere. A térségfejlesztéssel foglalkozó európai szakemberek nagy többsége egyetért abban, hogy azok a normatív régiók képesek a legharmonikusabb fejlődési pályákat bejárni, amelyek egyben funkcionális régiókként is működnek. Ez a tulajdonság pedig gyakran párosul táji elemekkel is. Megemlíthető, hogy a hagyományosan, táji értelemben összefüggő bácskai-bánáti terület (főként déli és nyugati irányban) nagyobb kiterjedésű, mint a szűken vett projektterület (9. ábra).

A környezeti sajátosságok nagyban meghatározzák a társadalmi és gazdasági folyamatok térbeliségét is, elsősorban a településhálózat kifejlődésén keresztül. A vizsgálati területen belül elsősorban természetesen Szeged és Szabadka központi szerepe dominál, más alsóbbrendű központokkal kiegészülve (pl. Baja, Zombor vagy Nagykikinda). Mindamellet számos környező közép- és nagyváros fejt ki bizonyos hatást a térségre. A régió nagyjából félúton fekszik két hasonló méretű nagyváros között, így mindkét főváros vonzó hatása kimutatható (jóllehet Budapest funkcionális potenciálja magasabb, valamivel

nagyobb mértékben jelentkezik). De a közeli Temesvár, mint a Bánát dinamikusan fejlődő, hagyományos központja is komoly hatást fejthet ki a vizsgálati térségre az integráció előrehaladásával (10. ábra).

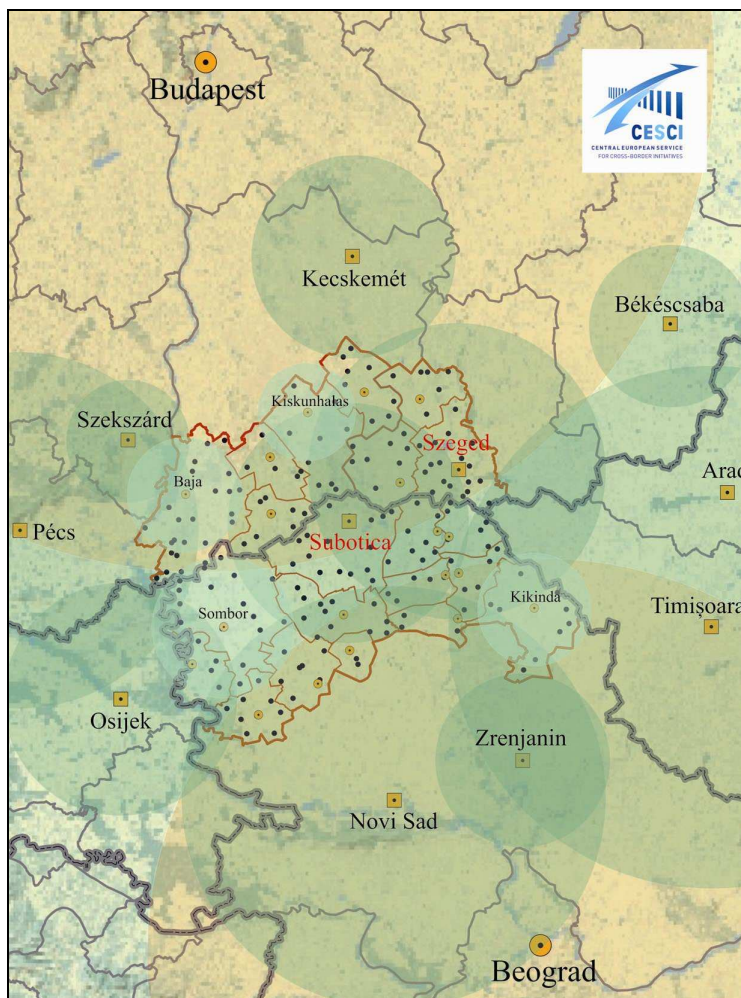
9. ábra: A vizsgált térség táji tagozódása

Forrás: CESCO

Természetesen a közepes méretű, környező centrumok (Pécs, Eszék, Újvidék, Nagybecskerek, Arad, Hódmezővásárhely, Kecskemét, Szekszárd) szerepe sem elhanyagolható. A 24. ábra ennek a tágabb kapcsolattartási megközelítésnek a megértésében segít, a 2010-es népességszám szerinti központméretekre épülő „pufferzónák” ábrázolásával.

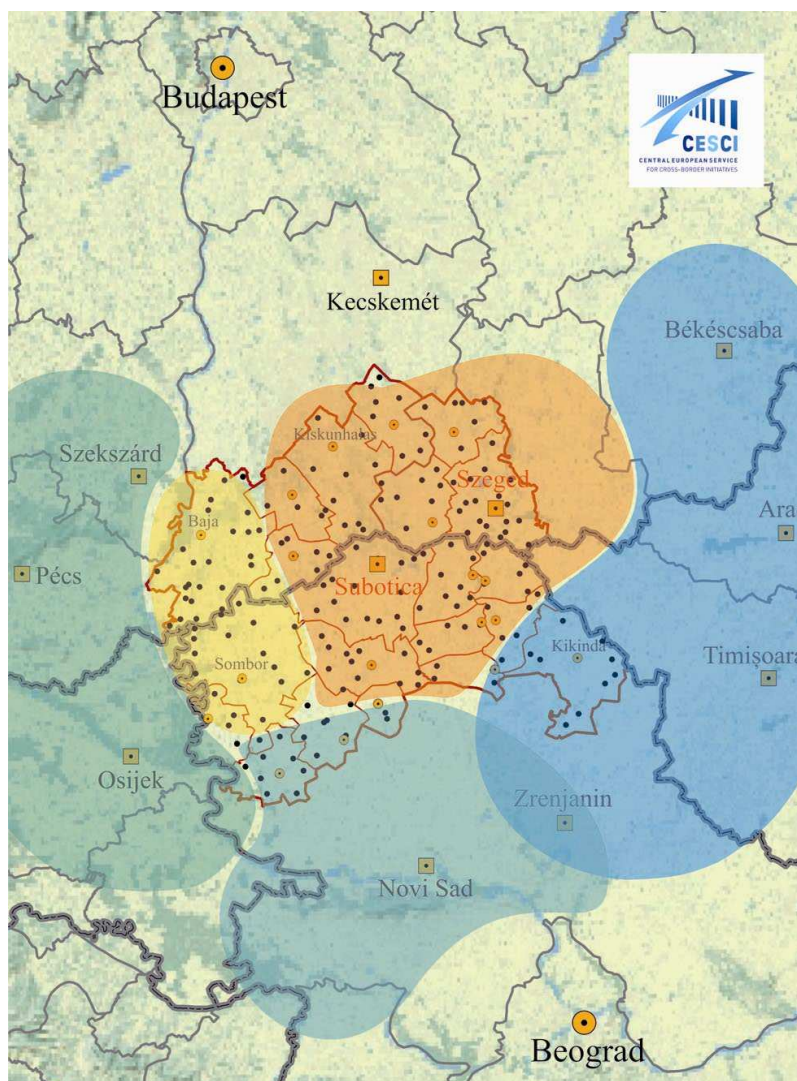
10. ábra: A térség központjainak potenciális hatásvonái

Forrás: CESC

Ennek a komplex képnek a jobb áttekinthetősége érdekében, az eredmények alapján készítettünk egy másik térszerkezeti ábrát is (11. ábra), melyen összefonódó vonzástérségeket jelöltünk be (ezen az ábrán Budapest és Belgrád hatásait külön nem emeltük ki).

11. ábra: A határtérség térszerkezete

Forrás: CESC

A fentiek alapján látható, hogy a tágabb térséget figyelembe véve, egy igazán szerves együttműködés kiterjedése nem teljesen feleltethető meg az egyébként praktikus projektterületnek. A térséget körülvevő vonzástérségek közül (a két fővárost most nem számítva) egyértelműen a Temesvár köré szerveződőnek van a legnagyobb hatáspotenciálja. Ez az erőter keleti irányból nem csupán a magyar, de a vajdasági területekre is nagy hatást gyakorolhat a jövőben, infrastrukturális kiépítetlensége okán azonban (népességi súlyához mérten) gyengék is maradhatnak ezek a hatások. Déli irányból egyértelműen Újvidék az a pólus, amely elszívó hatást gyakorolhat a projektterület déli részére. Nyugatról pedig egy Pécs-központú, ideális esetben (a horvát csatlakozással ez már nem is távoli utópia) Eszékig nyúló vonzástér rajzolódik ki. Ebben az esetben azonban (már csak a Duna folyása miatt sem) várható a belátható jövőben egy erősebb elszívó hatás

kialakulása a projekt területén. Ami a Szeged-Szabadka tengely vonzástér jövőjét illeti, megállapíthatjuk, hogy elméletben (stratégiailag) sokkal szerencsésebb volna egy romániai területekre is átnyúló, akár Arad hinterlandját is átfogó együttműködésben gondolkodni. Egy ilyen kiterjedésben az izgalmas „Balkán-kapuja” helyzet mellett (ideális államközi légkör esetén) egy valóban funkcionálisan működő régió potenciálja is rejlik, amely súlyában vetekedhet Temesvár gravitációs hatásaival. Ezt az intenciót véljük felfedezni a hármas határhoz tervezett ipari park projektjében.

Szeged esetében mindenféleképpen erősen csonkítottnak nevezhető a projektterület, hiszen a város mindenképp kihat Hódmezővásárhelyre, illetve egész Csongrád megyére, továbbá Románia legnyugatibb csücskére is. További érdekesség, hogy a projektterület nyugati sávja egy olyan zónában fekszik, amelyre igazán erősen egyetlen megyei jelentőségű központ sem fejt ki vonzó hatást (lásd: 10. ábra). Ezért térszerkezeti szempontból indokolt lehet a Szeged-Szabadka kooperáció mellett akár egy kisebb, Baja-Zombor együttműködésben is gondolkodni. Azt azonban mindenképp ki lehet jelteni, hogy a projektterület közepes (pl. Temesvár, Újvidék, Pécs) erősségű térszervező erők által van közre zárva, illetve nagy erejű központok (Budapest, Belgrád) vonzáshatár-zónáján fekszik. Ez a rivális hatásokkal átjárt fekvés mindenképpen intenzív és elmélyült belső kapcsolatokat igényel, ha a cél egy Szeged és Szabadka köré szerveződő funkcionális régió kialakítása, fenntartása.

Összefoglalásként megállapítható tehát, hogy az INNOAXIS projekt területe nem feleltethető meg egészében egy térszerkezeti is ideális határon átnyúló együttműködés területének. Azonban ha figyelembe vesszük a későbbi, keleti bővítés lehetőségét, kiindulási alapnak alkalmas, indokolható lehet. Nagyon fontos ugyanakkor a környező ellenpólusok köré szerveződő tér helyén kezelése. Az együttműködés fenntartható sikerességének érdekében jelentős mértékben élni kell az egyébként hagyományokkal rendelkező, de mára elhalványult belső kapcsolattartást.

Milyen ETT-t célszerű létrehozni?

Mivel a fentiekből kiviláglik, hogy a projektterület magas potenciállal bír, feltörekvő vonzáskörzetek közé ékelődik, a Szeged és Szabadka köré épülő határ menti fejlesztési térségnek csak akkor lehet igazi esélye a szomszédos elszívó hatások ellensúlyozására, ha együttműködésük a lehető legelmélyültebb, legintegráltabb formát veszi fel. A két központ

köré szerveződő térség belső kapcsolattartásainak kiemelkedően intenzívvé kell válnia ahhoz, hogy Temesvár, Újvidék, Belgrád vagy éppen Budapest hatásai ne lazítsák fel e határ menti régiót egy távolabbi erőterek perifériáin súlytalanul billegő területté. A leendő együttműködésnek érdemes mindig tisztán látni a térség ezekhez a szomszédos központokhoz fűződő viszonyát. Ezt a mindenkori kapcsolatrendszerrel pedig mindenképpen ajánlott tematizálni, kifejteni.

Éppen ezért a területi együttműködéseket legjobban átfogó együttműködési tematikára van szükség. Habár az operatív programok számos olyan beavatkozást javasolnak, amelyek köré (szűken az adott feladatra koncentrálva, az adott projektek határon átnyúló menedzsmentjének megkönnyítésére) racionálisan lehetne projekt típusú ETT-eket szervezni, a fenti okok miatt mégsem ezt a megoldást tartjuk a leginkább célravezetőnek. A teljes térség komplex jövőjét szem előtt tartva az a véleményünk, hogy a Szabadka és Szeged köré szerveződő határ menti térségnek hosszú távú, elemi érdeke egy tartós és széleskörű, elmélyült együttműködés fejlesztése, amelynek célja a határtérség belső kapcsolatintenzitásának hatékony növelése. E cél eléréséhez az úgynevezett „területfejlesztési típusú” ETT (ld. fent) a leginkább javasolható intézményi forma. Valószínűleg sikeres lenne egy tiszai hajózási projekt, egy közös hulladékgazdálkodási menedzsment vagy egy közös ökoturisztikai desztinációmenedzsment köré épülő „projekt típusú” ETT is a térségben. Azonban egy (vagy több) ilyen jellegű intézménytől nem lenne várható az az átfogó stratégiai szemlélet, amely hosszabb távon is képes biztosítani a projekt által érintett terület szerves együttműködését, önálló, funkcionális erőterré formálódását. Ezzel szemben egy, a térség fejlesztését átfogóan megközelítő ETT az intézményein keresztül alkalmas lehet a fenti területek hatékony menedzselésére is, a futó projekteket egy jól átgondolt, a közös érdekeket szolgáló mindenkori stratégiai keretbe illesztve. Véleményünk szerint ebben az intézményi formában várható leginkább az operatív programok által kitűzött célok megvalósulása.

A fentiek alapján egy olyan ETT létrehozásának látjuk értelmét, amely általános területfejlesztési megközelítéssel fog hozzá az operatív programokban kijelölt irányok eléréséhez. Az ETT tevékenysége tematikusan épüljön az operatív programokra, azoknak megfelelő projektek generálását, menedzsmentjét tűzze ki célul. Az együttműködés fenntarthatósága érdekében kiemelt cél kell, hogy legyen minden olyan intézkedés szorgalmazása, támogatása, amelyek a belső kapcsolattartás intenzitását mozdítják elő. Ezzel nem csupán a régió szerves összefonódása, összesített gravitációs potenciálja

növelhető, hanem a jelenleg még éles területi fejlettségbeli különbségek is enyhíthetők. A szerbiai területek fejlettsége közelíthető a magyarországi területekéhez. A létrehozandó ETT tematikájában meghatározó szerep kell, hogy jusson a belső közlekedési, kulturális és gazdasági kapcsolatok élénkítésének. De legalább ennyire fontos (ha nem fontosabb) a mentális határtudat fokozatos felszámolása is. Az ETT-n keresztül ez a cél is elérhető, hiszen a jogi forma segítségével lehetővé válik határon átnyúló közszolgáltatási rendszerek (pl. hulladékgyűjtés, egészségügy, tömegközlekedés) üzemeltetése is.

Az ETT működtetése

A létrehozandó ETT vagy ETT-k (amennyiben az előző térképről leolvasható geopolitikai viszonyokat figyelembe véve több ilyen intézmény megalapítására kerül sor) működési-kormányzási elveinek meghatározásakor több szempontot is figyelembe kell venni. Ilyenek: a két ország jogszabályi keretei, az eddigi minták hatása, kulturális hagyományok, gazdaságossági kérdések stb. Fontos kiemelni, hogy a laza együttműködési modellekkel szemben, ahol a kooperációnak nincsenek világosan körülhatárolt jogi-pénzügyi következményei, itt olyan intézményi megoldásra kell törekedni, amely jogbiztonságot és finanszírozhatóságot éppúgy biztosít, mint a kiegyensúlyozott felelősségvállalást.

Szervezeti struktúra

Az ETT-k létrehozását, működését az 1082/2006/EK-rendelet és a nemzeti jogszabályok szabályozzák. A rendelet értelmében minden ETT-nek kötelező Igazgatóval és Közgyűléssel rendelkeznie. A Közgyűlés az ETT legfőbb döntéshozó szerve, míg az Igazgató az ETT ügyvezetője és képviselője. A magyar jogszabály további kötelező szervet nem ír elő, csak a közhasznú ETT esetében szükséges 5 millió forintos éves árbevétel felett felügyelő bizottság létrehozása, mely egyébként a közcélú pénzfelhasználás miatt más esetekben is ajánlott.

Az Igazgató az ETT menedzsere, aki a Közgyűlés döntéseinek előkészítéséért és végrehajtásáért felel, valamint külső hivatalos szervek felé ellátja az ETT képviseletét. Az operativitás érdekében ajánlott olyan személyt megbízni az igazgatói feladatokkal, aki magas óraszámban tud foglalkozni kizárólag az ETT ügyeivel. Az Igazgató lehetőleg társalgási

szinten bírja a magyar, a szerb és az angol nyelvet, legyenek tapasztalatai a területfejlesztés, a határon átnyúló együttműködések és a projektfejlesztés területén.

Az Igazgató munkáját segítő munkaszervezet tagjai az első időben lehetnek akár egy gesztor önkormányzat alkalmazottai is. A későbbiekben (ahogy ezt a források lehetővé teszik) az ETT-nek célszerű önálló munkaszervezetet kialakítani az Igazgató irányításával. A munkaszervezetnek biztosítani kell a szervezet kétnyelvűségét.

A Közgyűlés üléseit vezetheti maga az Igazgató, de a partnerek dönthetnek úgy is, hogy a legfőbb döntéshozó testületet egy Elnök irányítsa. Ez abból a szempontból is előnyösebb, hogy az Igazgató feladatköre (aki a Közgyűlés döntéseit hajtja végre) így világosan elkülönül a döntéshozataltól.

Az Elnök akadályoztatása esetére célszerű Alelnököt választani, akit lehetőleg a határ túloldalán fekvő települések vezetői delegáljanak.

A Közgyűlést a tagok összessége alkotja. Minden tagnak célszerű egyenlő értékű szavazati jogot biztosítani. A tagok érdekeinek biztonságos érvényesítése érdekében az alábbi döntéshozatali módszerek valamelyikének alkalmazása javasolt:

- a) *konszenzusos döntés*: az adott javaslat akkor emelkedik jogerőre, ha minden tag jóváhagyja (ezt a döntéstípust fent lehet tartani egyes konkrét ügýtípusoknak is);
- b) *paritásos döntés*: az adott javaslatot külön-külön jóvá kell hagynia a magyar és a szerb félnek is (ez tulajdonképpen a konszenzusos döntéshozatali eljárás egyik változata, ahol a magyar, illetve a szerb tagok támogató szavazatai külön-külön szükségesek a döntéshez; ez egyben elősegíti az egyensúly megteremtését a két fél között);
- c) *minősített többségi döntéshozatal*: ebben az esetben minden egyes döntést olyan arányhoz lehet kötni, amely biztosítja a két oldal közötti kiegyensúlyozottságot.

A Felügyelő Bizottságnak minimum három tagja kell, hogy legyen. Célszerű olyan személyeket megválasztani, akik a pénzügyek vagy a jog területén megfelelő tapasztalattal rendelkeznek.

Az alapítók ennél több szerv létrehozásáról is határozhatnak. Amennyiben az ETT önálló intézményeket, vállalkozásokat is létrehoz, azokat is be kell építeni a szervezeti struktúrába. Mindig figyelembe kell venni az optimális bonyolultságot annak érdekében, hogy a döntéshozatal ne váljon túlzottan nehézkesé.

Finanszírozás

A létrehozandó ETT működéséhez szükséges források több helyről biztosíthatóak.

Saját bevételek

Az ETT saját bevételei származhatnak tagdíjból vagy közhasznú vállalkozási tevékenységből.

Az eddig megalakult ETT-k eltérő gyakorlat szerint állapították meg a tagdíj mértékét.

- a) Lakosságszám szerinti tagdíj: az egyes tagok az általuk képviselt lakosság lélekszáma szerint fizetnek tagdíjat. Az Ister-Granum ETT esetében a tagdíj lakosonként 20 HUF, a Pons Danubii ETT esetében 0,5 EUR.
- b) Paritásos hozzájárulás: a két érintett tagállam partnerei egyenlő mértékben járulnak hozzá az éves költségvetéshez. A Lille-Kortrijk-Tournai ETT esetében a Közgyűlés által (3 évre előre) megállapított, de évente jóváhagyott (jelenleg 1,5 millió euró összegű) költségvetéshez 50-50 %-ban járulnak hozzá a francia és a belga jogi személyek, amelyek között belső ráta alapján oszlik meg a hozzájárulás összege. Hasonló elvek szerint működik a West-Vlaanderen / Flandre-Dunkerque – Côte d’Opale ETT is.
- c) Egyenlő hozzájárulás: minden érintett tag ugyanakkora tagdíjat fizet. A Galicia-Norte Portugal ETT esetében a tagok az éves megállapított költségvetéshez konszenzusos alapon járulnak hozzá egyforma összeggel. A Zasnet ETT-nél minden tag évi 40 000 EUR tagdíjat fizet be tagdíjként.
- d) Kombinatív megoldás: nincs előre meghatározott tagdíj, azt mindig az adott évi igényekhez (pl. projektek) igazítják. Az Amphycion ETT esetében a Közgyűlés állapítja meg minden évben a tagdíj befizetésének módját (jelenleg 0,12 euró lakosonként). A Strasbourg-Ortenau ETT esetében a költségek egyenlően oszlanak meg a német és a francia fél között, de az egyes felek lakosságszám arányosan osztják azt szét a saját tagjaik között.²⁹

Az ETT közvetlen profitszerző tevékenységet nem folytathat, de – az önkormányzatokhoz hasonlóan, illetve a feladatot átvállalva tőlük – létrehozhat és működtethet közcélú vállalkozásokat. Ezek a vállalkozások bevételt is biztosíthatnak a szervezetnek. Ilyen bevételszerző vállalkozás lehet egy fejlesztési ügynökség, egy közös

²⁹ A fentiekől alapvetően tér el a Grande Région finanszírozási modellje, amely az érintett határ menti fejlesztési program technikai segítségnyújtási keretéből működik. Ez két fő alkalmazását teszi lehetővé.

tömegközlekedési vállalat, egy közös hírügynökség (televízió, rádió, portál, off-line felületek), egy közös befektetési ügynökség vagy egy turisztikai desztinációs menedzsmentszervezet. A vállalkozásokból származó bevételek révén magasabb színvonalú közszolgáltatások nyújthatók. Azt is látni kell ugyanakkor, hogy az első években ehhez is elsősorban befizetésekre lesz szükség.

További bevételi forrást jelenthet a nonprofit szféra. Célszerű minden ETT mellett létrehozni egy régiófejlesztési alapítványt vagy egy meglévőt megnyerni a stratégiai együttműködéshez. Ezek az alapítványok nemcsak plusz források bevonására alkalmasak, hanem nemzeti elosztású strukturális forrásokat is fel lehet általuk használni a határon átnyúló együttműködések fejlesztésére, és olyan, az ETT céljait segítő, főként társadalmi jellegű projekteket is vihetnek, támogathatnak, amelyek a határok spiritualizálásában játszhatnak szerepet. Ezek az alapítványok nonprofit, közhasznú jellegük miatt alkalmasak lehetnek adománygyűjtésre és a térségbeli nagyobb vállalatok bevonására is.

Nemzeti és uniós források

Amennyiben az ETT feladatellátásba átvessz önkormányzati intézményeket, szerződéssel az állami normatívát is megszerezheti. Ha határon átnyúló intézményrendszer alakít ki, elvileg mindkét országból megszerezheti a normatív támogatásokat.

Magyarországon 2011-ben került elsőként meghirdetésre az ETT-k alapítását és működését segítő alap, összesen 195 milliós forrással. Amennyiben ez az alap a későbbiek során is elérhető lesz, az megbízható társfinanszírozási háttérrel kínálhat a létrehozandó ETT-k számára.

Mint már jeleztük, az ETT intézménye eredetileg az ETE-források fogadására lett megalkotva. A 2007 és 2013 közötti költségvetési ciklusra a határ menti pályázatok korábbi négy formája (egyedi, kiegészítő, tükör, közös) a közös pályázatok maradtak meg. Bevezetésre került a Lead Partner-elv és szigorúbban ítélik meg a határon átnyúló hatást és a fenntarthatóságot. A feltételek szigorodása kedvező fordulat az ETT-k szempontjából, amelyek mindezen előírásoknak automatikusan megfelelnek.

A Kohéziós Politika kereteinek kialakítása a 2014 utáni időszakra jelenleg is folyamatban van, az ETE sorsa még nem ismert. Várható ugyanakkor, hogy jelentősége tovább erősödik, az Európai Parlament kezdeményezte az erre a prioritásra fordítható összeg részarányának jelentős (közel háromszoros) emelését, ami azt jelzi előre, hogy a következő költségvetési-tervezési időszakban az ETT-k mozgástere tovább bővíülhet. Ehhez

természetesen a jogszabályi háttér kialakítása és Szerbia mielőbbi uniós csatlakozása is szükséges feltétel. A tervezett ETT(k) akár ebből a szempontból is segítheti(k) a térséget (és ezen keresztül Vajdaságot és Szerbiát is), az integráció magasabb szintjének megteremtésével.